NOVI OPĆINSKI ZAKON

OD

IVANA DOMITROVIĆA

S OCJENOM

MILANA RADANČEVIĆA

ODSJEČNOG SAVJETNIKA

1917.

TISAK I NAKLADA
TISKARE ZEMALJSKOG DRUŠTVA OPĆINSKIH ČINOVNIKA
KRALJEVINE HRVATSKE I SLAVONIJE

19443

Ispravci.

U ovoj knjizi uvukle su se tiskarske pogrješke, koje **molimo ispraviti,** a te su slijedeće:

Strana	alineja	redak	u mjesto:	ima glasiti:
23	3	7	više	vrše
37	2	5	stvar	stran
39	3	3	izdoru	izboru
39	5	1	iza riječi „drugo“ ima se umetnuti: „izborničtvo“.	
40	4	3	ova	sva
53	4	7	navodno	naknadno
59	5	4	dorao	dorasao
60	zadnja	3	izbori	odbori
62	„	zadnji	tzvrši	izvrši
63	vidi ulijepljeni dodatak.			
65	4	5	nabrati	nabrajati
66	3	1	ne mogu	mogu
69	3	5	iza riječi „bio“, ima se umetnuti: „umirovljenjen“.	
69	4	9	iza riječi „potrebito“, ima se umetnuti: „da“.	
79	3	2	neopravdan	nepravedan
80	1	3	sav	sva
85	zadnja	4	iza riječi „stavljeni“, ima se umetnuti: „su“.	
97	2	predzadnji	obra	obračunati
98	6	3	jedeomu	jednomu
103	zadnja	4	iza riječi: „dao“, ima se umetnuti: „više“.	
105	1	2	1910.	1915.
108	7	zadnji	iza riječi: „prave“ ima se umetnuti: „utoka“.	
111	1	1	i malo	imalo
111	2	5	koji	koju
112	3	3	ju	su
113	zadnja	2 i 3	poolžaj	položaj
114	1	8	taom	tamo
115	1	5	i	ili
118	3	2	prije riječi: „izražaja“ ima se umetnuti: „naći“.	
125	4	4	općim	općina
126	4	4	o napust	a napusti
126	zadnja	zadnji	gubtika	gubitka
129	4	5	suda	sada
130	1	1	mnijeni	mnijem
131	2	3	autohtog	autohtonog
131	3	2	prizvati	priznati
133	3	11	obustavom	obustavnu
134	5	1	podredieno	odredjeno
137	6	2	zakonom	zaporkom
136	3	3	i	te
137	1	1	koje uvedeni	ako se uvedu i
137	3	6	valja	volja
137	zadnja	zadnji	zloporuke	zloporabe
138	2	2	glasova loših	glasovavših
138	5	2	to	tom
141	2	4	kontroliranja	kontrahiranja
141	6	5	priložiti	predložiti
142	5	5	podijeliti razne potpore	pridijeliti razne podpore
143	4	3	negeralno	generalno
144	5	3	ili bio	ali bio
147	1	3	sličnо	obično
147	1	4	oportno	oportuno
149	4	1	dali	dati
151	3	4	predmet	prednost
152	1	2	iza riječi :„mimoići“ ima se umetnuti: „sposobnije“.	
152	1	3	ispustiti riječ „sposobnije“.	
158	3	1	126.	145.
159	3	7	nadzor	nazor
159	3	10	namte	namet
160	3	5	22.	38.
162	1	1	iza riječi: „dobrim“ umetnuti „ili“	

NOVI OPĆINSKI ZAKON

ŠTO BI IMAO SADRŽAVATI ZA BOLJE UREDJENJE NAŠIH SEOSKIH OPĆINA

NAPISAO

IVAN DOMITROVIĆ

UMIROVLJENI OPĆINSKI BILJEŽNIK
TAJNIK ZEMALJSKOG DRUŠTVA OPĆINSKIH ČINOVNIKA
KRALJEVINE HRVATSKE I SLAVONIJE

SA PRIMJETBAMI I OCJENOM

MILANA RADANČEVIĆA

ODSJEČNOG SAVJETNIKA KR. ZEMALJSKE VLADE

1917.

TISAK I NAKLADA
TISKARE ZEMALJSKOG DRUŠTVA OPĆINSKIH ČINOVNIKA
KRALJEVINE HRVATSKE I SLAVONIJE

POPRATNICA DRUŠTVA

ZEMALJSKO DRUŠTVO OPĆ. ČINOVNIKA KRALJEVINA HRVATSKE I SLAVONIJE izdaje ovu radnju svog tajnika, nakladom i tiskom svoje tiskare, da tako i svoj udjel namijenjenoj svrsi doprinese.

Ako je i gdje potrebita izmjena misli i kritika jedne radnje, to je bez dvojbe potrebita u ovako važnom predmetu.

Znano nam je, da je već nekoliko radnja ovako vrsti ugledalo svijetlo, ali na žalost i to, da se nije nitko našao tko bi *opširnije* takovu radnju ocijenio, njezine misli ili prihvatio i popunio ili ih pobio i bolje iznio.

Da to ne zadesi i ovu radnju, zamolili smo velemožnog gospodina Milana Radančevića, odsječnog savjetnika kr zem. vlade, kao priznatog stručnjaka u upravnoj struci, da tu radnju prouči i prama svom shvaćanju na nju se osvrne i primjetbe iznese. — On se je tomu odazvao, pa mu i ovdje izrečemo za to svoju hvalu.

Da bude i radnja našega tajnika i primjetbe g. M. R. kod ruke čitaocu, uvrštujemo oboje u jednu knjigu, kao jednu cijelinu.

Uprava
Zemaljskog društva općinskih činovnika
kraljevina Hrvatske i Slavonije.

DIO PRVI.

RADNJA IVANA DOMITROVIĆA, TAJNIKA ZEMALJ. DRUŠTVA OPĆINSKIH ČINOVNIKA KRALJEVINA HRVATSKE I SLAVONIJE.

Ustroj općina.

Već dosadanji općinski zakonski članak XVI. od godine 1870. u svom prvom paragrafu izrazuje princip, koji bi imao biti mjerodavan kod ustroja općina, naime: Ona mjesta i sela, koja nisu kadra sama nositi terete kao posebna općina, imadu se spojiti u jednu općinu."

Iz toga slijedi, da se postojeću veću općinu ne bi smjelo dijeliti na više malih općina, ako se ove kroz to dovode u položaj, da se nisu kadre uzdržavati, ili je njihovo uzdržavanje ovisno lih o velikim materijalnim žrtvama, koje su na štetu naroda.

Praksa je dokazala, da se na spomenuto opravdano načelo nije do sada dovoljno pazilo i da su osnovane mnoge male općine radi hira i osobne koristi pojedinaca, a na štetu naroda.

Na primjer: Krčmar — odbornik — snovao je, kako bi njegova birtija bolje nosila, kada bi u njegovu selu bilo sjedište općinskoga poglavarstva. Bilo bi tu stjecište naroda, podigao bi se promet, a gospodin krčmar ob. gačivao. Imajući dnevno najljepšu priliku za to, nije prestao upućivati narod, kako mu je do opć. ureda daleko, kako dangubi putujući onamo, kako imade prvenstvo ono selo, gdje je sada općinski ured smješten itd. Nastavio je raspirivati nezadovoljstvo u narodu, poticati na mržnju selo proti selu i nastavio takovom rabotom, dok je u dušu i srce utuvio želju za diobom općine i osnovanjem nove sa sjedištem u krčmarovu selu.

*

U drugom mjestu igrala je ulogu kuća, koju je netko želio prodati, a mogao bi to najlaglje i najbolje polučiti, ako ju proda za smještenje općinskog ureda, bude li osnovana nova općina sa sjedištem u dotičnom selu.

Takovih primjera moglo bi se navesti mnogo.

Radi toga je nužno, da se narod proti takovim slučajevima izrabljivanja i vodjenja u trajnu materijalnu štetu zakonom zaštiti. Trebalo bi diobu općina izričito zabraniti, gdje god se vidi, da će ta dioba znatno povisiti općinski namet i gdje želja naroda nije za diobu izražena barma sa dvije trećine svih općinara, koji imadu aktivno pravo glasa kod izbora općinskoga zastupstva.

Ako se velike općine, čija su sela od sjedišta općinskoga poglavarstva odviše udaljena, teže upravljaju nego malene, to su veće općine ipak po gospodarski i svaki ini napredak bolje. Mala općina nije kadra poduzeti nikakovih pothvata, niti namaknuti gospodarskih investicija, a da to znatno ne osjeti — naročito povećanjem nameta.

Tako — na primjer — ako mala općina, koja imade 10.000 kruna poreza podpadajućega nametu, želi nabaviti pastuha za 1600 kruna, treba raspisati 16% veći namet, dočim općina sa 40.000 K poreza treba tek 4%. Kod male općine je dakle nemoguće ma i što poduzeti, a da se narod osjetljivo ne optereti, dok se kod velike općine i uz mali doprinos za pojedinca, dolazi do napretka.

Veli se, da uredovanje kod malih općina teče urednije, poslovi se laglje svladavaju, ne ima zaostataka itd.

Držim, da ta okolnost ni najmanje neopravdava ustroj malih općina. Uzeti ću za primjer svoju općinu, koja se je razdijelila na 3 nove općine. Stara općina imala je 3 činovnika: načelnika, bilježnika i blagajnika. Nove općine imadu: dva načelnika, tri bilježnika (jedan upravlja općinom) i 3 blagajnika, dakle o s a m činovnika. Ne teče uredovanje

sada zato bolje, što su općine manje, nego za to, što onaj posao, što su ga prije obavljala 3 činovnika, obavlja sada njih 8.

Kada bi se k onoj trojici kod stare općine bila dodala jošte dva činovnika ili vješte poslu pomoćne sile, držao bi se bio posao u jednako tečajnom redu, a još uvjek bi se uštedio trošak za trojicu, koji su sada kod malih općina više namješteni.

Uzmemo li u obzir pisarničko osoblje, koje je kod novih općina prema staroj brojem više nego podvostručeno, vidi se, zašto se poslovi kod malih općina laglje u tečajnom redu drže.

Jedan jedini prigovor je donekle opravdan proti velikim općinama, a taj je: velika udaljenost nekih sela od sjedišta opć. ureda i danguba naroda skopčana sa dolaskom do ureda. Nu znamo i to, da onaj, tko polazi na raspravu pred poglavarstvo ili mjesni sud, tko ide da plati porez (osobito u jesen, kada je navala plataca), taj je i onako izgubio taj dan, pa ako potroši jednu uru više na povratak kući, ne može to biti razlog, da se na narod natrpa godimice visoka svota nameta za ustroj male općine, samo da imade opć. poglavarstvo u neposrednoj blizini ili baš u svom selu.

Općine bi imale biti niti prevelike niti premalene, — nu uvjek je bolje, da su nešto veće nego manje.

Kod diobe općina imalo bi se paziti i na to, da li nove općine imadu *osigurane stanove* za uredske prostorije i općinsko činovništvo. Bez osiguranja tih stanova ne bi se smjelo dozvoliti osnovanje nove općine.

Dogodilo se je, da nova općina nije imala gdje smjestiti ni ured ni svoga bilježnika. Kada je za ured konačno našla nekakovi stan, strpala je bilježnika u jedan seljački podrum, gdje se inače drži gospodarsko orudje i posudje. Jer je ta kuća povrh toga bila stara i ruševna, pa se je bilo bojati, da će se srušiti, morao je bilježnik i iz toga

podruma seliti, gdje je dotle stanujući stekao bolest, pa i danas od reume zgrčen hoda.

Nu kamo sada? Htjedoše ga nastaniti u jednu napuštenu podrtu kuću, gdje su cigani stanovali i u sredini sobe vatru ložili.

U nju nije mogao poći ni radi sramote, ni radi njezine posvemašnje trošnosti.

Bilo je dosta kubure, dok je napokon općina nabavila kuću za ured i stan bilježnika.

Takovi slučajevi moraju se jedanput za uvijek osujetiti.

Još je jedna veoma važna okolnost, koja se ne smije podnipošto pustiti iz vida kod cijepanja općina, a to je, da se dotadanjemu stalno namještenomu općinskomu činovniku *osigura služba.* Dok se nove općine ne sporazumiju, koja će od njih preuzeti činovništvo stare općine za svoje, ne bi se smjelo odobriti niti oživotvoriti novu općinu.

Tu i tamo čuje se govoriti: To nije moguće urediti, dok nove općine nisu dozvoljene i dok ne imaju svoja zastupstva izabrana, u čiji djelokrug izbor činovništva spada. Nu tomu nije tako, Sva sela su — po smislu zakona — već do sada u općinskim odborima razmjerno zastupana, pa prema tomu sjede u starom općinskom odboru zastupnici naroda iz svih sela, koji volju i želju cijele općine, a naročito i onu svojih suseljana zastupaju. Stoga bi se moglo zakonom dati pravo staromu općinskomu odboru, da kod diobe općine sporazumno zaključiti može, koja će općina staro općinsko činovništvo preuzeti.

Ne bi li se postigao sporazum, ne bi se smjelo to prepustiti zaključku većine, jer bi onaj dio stare općine, iz koga u općinskom zastupstvu sjedi veći broj članova, mogao svoju volju nametnuti manjini. U takovu slučaju (nesporazuma) uskratila bi se dioba općine — ili, ako sve stranke ustrajno ostaju kod zahtjeva diobe, imalo bi se žrijebom odlučiti, kojoj općini bi koji općinski činovnik pripasti imao

Općinski činovnici sa stalnim namještenjem ne smiju izgubiti svoju službu i stalnost kroz to, što se općina cijepa. Stara općina ih je za svoje stalno namještene činovnike izabrala, pa im i nakon razdiobe općine mora za beriva solidarno jamčiti.

Već dosadanji općinski zakon priznaje općinskim bilježnicima stalnost službe, a imao bi to zajamčiti novi općinski zakon i ostalim općinskim činovnicima. Dok sam zakon tu stalnost zajamčuje, mora biti isključeno, da bi i kakova okolnost mogla zakon mimoići i općinsko činovništvo baciti na ulicu bez službe i plaće.

Takovo činovništvo, koje je do sada u nekim slučajevima kod cijepanja općina ostalo bez službe, dakle došlo u taj položaj bez svoje krivnje, pada na teret mirovinskih zaklada, do ponovnog namještenja. Time se zaklada neopravdano opterećuje, a općinsko činovništvo bi prema broju svojih službovnih godina dobivalo mirovinu u manjem iznosu, nego li je uživalo plaću. Kako se pod stalnošću službe mora razumjevati i stalnost plaće, to i ta okolnost govori proti gubitku službe i umirovljivanju povodom cijepanja općina.

Kada općinskomu činovništvu ne bi bila zajamčena stalnost službe i plaće i nakon diobe općine, vodilo bi to u mnogim općinama do cijepanja starih i ustroja novih općina, a samo zato, da se dotadanje stalno opć. činovništvo odstrani, koje je možda postalo nekim vikačima trn u oku. To se mora zapriječiti. Ako je općinski činovnik krivac kakovoga čina, koji ga čini nedostojnim službe, neka se redovitim karnosnim postupkom službe riješi, nakon dokazane krivnje, a ne smije se osobama, kojima se je možda lih kroz savjesno i nepristrano vršenje svoje službe zamjerio, ostaviti cijepanje općina kao orudje, kojim se mogu nepoćudnoga ju činovnika riješiti.

Ovako rascijepana općina može se poslje jedne ili dvije godine i opet spojiti u jednu, osvjedočiv se tobože o nemogućnosti opstanka, pa dok one tako dodju opet na ono što su bile, ostaje činovnik bez mjesta i kruha.

Sve je to uvidila i visoka kr. zemaljska vlada, pa je usljed manjkavosti sadanjega općinskoga zakona izdala u konkretnom slučaju riješenje, da će konačno odobrenje diobe općine uslijediti, ako se osim ostaloga poluči sporazum i glede službenog položaja dotadanjih općinskih činovnika. (Vlada 22./8. 1902. broj 52416.) Isto tako je kr. zem. vlada dana 2./7. 1910. pod broj 24666 izdala riješenje, da se u pogledu osiguranja službenoga mjesta općinskim stalno namještenim činovnicima, prije svakoga rascijepljenja općine mora provesti rasprava i to pitanje riješiti.

Kako za cijepanje općina, tako i za njihova spajanja moralo bi se stvoriti točne propise.

Dogoditi će se, da će koja općina biti prisiljena tražiti, da se napusti i drugoj pripoji. Razni visoki tereti uz umanjenje dohodaka, pritisnuti će narod, pa ne će moći snašati namet.

Razumljivo je, da će takova općina tražiti, da se pripoji k onoj susjednoj općini, koja materijalno bolje stoji.

U takovim slučajevima imalo bi se saslušati najprije zastupstvo i narod one općine, koja želi da se razidje, uz naznaku svih razloga, koji ju na to sile i koji govore za pripojenje k jednoj susjednoj općini ili k više njih. Imalo bi se isto tako saslušati zastupstvo i narod one općine — ili više općina — kamo bi se pripojenje obaviti imalo, da se izjavi o svom stanovištu.

U slučaju sporazuma, ne bi se smjelo spojenju zaprijeke stavljati.

Kod nesporazuma imalo bi se potanko ispitati sve okolnosti razići se imajuće općine, njezin položaj, udaljenost do susjednih općinskih poglavarstva itd. Naročito imalo bi

se paziti na to, da se pripojenje pojedinih sela obavi k onoj općini, u području koje imadu žitelji — razići se imajuće općine — svojih posjeda ili obratno: iz koje općine imadu žitelji posjede u poreznim općinama one općine, koja se razilazi. Ovo je važno, jer je bolje, da se porez i ine daće raspisuju i utjeruju od općinara po vlastitom poglavarstvu, nego da se dugovni izkazi moraju stranomu poglavarstvu slati, da ih ono u svoju očevidnost zaprimi, utjeruje i odprema općini, gdje su te daće raspisane, što je veći posao i dulji put.

Kod jednakih prilika imala bi se pojedina sela pripojiti k onoj općini, od koje su eventualno odcijepljena bila.

Kao želja naroda jedne općine imalo bi se smatrati ono, na što pristanu dvije trećine općinara sa pravom glasa za izbor općinskog zastupstva.

Spajati općine ureda radi, ne bi se smjelo u ni kojem slučaju. U prisilno stvorenoj općini nikada reda ni mira.

Koli cijepanje, toli spajanje općina imala bi zaključiti županijska skupština, uz odobrenje kr. zemaljske vlade.

U slučaju, kada bi se kroz sastav nove općine imalo promjeniti teritorij kotara ili županije, imalo bi se to riješiti zakonodavnim putem.

Sve, što je do sada gledom na ustroj općina rečeno, treba zakonom jasno predviditi, kako ne bi dolazilo do često sada slušanih pripomena: To zakon ne zabranjuje, to ne propisuje itd.

Općinari.

Dosadanji općinski zakon razlikuje općinare na više kategorija, kao: pripadnike, stanovnike, posjednike i nestalne, obrazlažući u koju kategoriju tko spada.

Glavni uvjet općinarstva je tu: rodjenje ili primitak u općinu — uz stalni boravak u njoj, zatim posjed u općini,

te konačno polučenje službe, kroz koju se stiče nadležnost u općini.

Ovo su skroz majkavi pojmovi o općinarstvu. Po tim propisima, ako se u općini rodi i cigan, pa se poslje stalno nastani u općini — recimo kao sitni kovač — na jednoj šikari, za koju je platio 10 kruna, on će biti općinar pripadnik, te imati aktivno i pasivno pravo glasa kod izbora općinskih zastupstva. Na suprot ne će biti općinar niti izborno pravo imati onaj, tko je rodjen u drugoj općini, pa se u općini nastanio, makar posjedovao 100 jutara zemljišta i na istom živio, a sve samo za to, što nije u istoj općini i rodjen, kao onaj cigan, koga je mati — kao skitnica — tu slučajno rodila.

Po sadanjem zakonu priznaje se općinarom posjednikom onaj, tko u općini posjed imade, ali u njoj ne živi, pa mu se daje bezuvjetno aktivno pravo izbora, a posjeduje li preko 20 jutara zemljišta, tada i pasivno. Ako se taj isti čovjek i nastani u općini, prestaje se smatrati općinarom i riješen je svakoga izbornoga prava kod izbora opć. zastupstva, koli aktivnoga, toli pasivnoga, a sve samo zato, što zakon ne pozna općinara, koji nije u općini rodjen, niti u nju primit, a koji u njoj posjeduje nekretnine i na njima u općini živi.

Nije li upravo nesmisao, da se općinarsko pravo daje nekomu za to, što u općini ima posjed, a drugdje živi, a da mu se to pravo oduzme, čim se u općini nastani i u njoj na svom posjedu živi?! Dok je živio izvan općine, bio je u njoj interesiran samo imetkom, a kada se je u njoj nastanio, interesovan je imetkom i osobom, te cijelom svojom obitelju; morao bi stoga još više prava na uticaj općinske uprave imati, nego ga je imao, dok je izvan općine stanovao.

Uzmimo kao primjer ovaj slučaj: Presvijetli gospodin grof Kulmer jest gradjanin, zavičajnik grada Zagreba, a u upravnoj općini Šestine posjeduje ogroman posjed. Dok on

stanuje u Zagrebu, smatra se — po zakonu — u Šestinama općinarom posjednikom, koji imade aktivno i pasivno pravo glasa kod općinskih izbora. Čim bi se on preselio u Šestine i tamo stanovao, prestao bi biti općinarom i izgubio svako pravo kod općinskih izbora, a sve to radi manjkavosti zakona, koji ne poznaje takovih stranih ljudi, koji u općini posjed imadu i na njemu živu, a nisu u općini rodjeni, niti u savez općine primljeni.

Zakon ne predvidja ni one općinare, koji su zavičajni u općinu, a slučajno su u drugoj općini rodjeni, ma stanovali oni poslje na vlastitom ili tudjem zemljištu u općini.

Imade toga više, što sve dokazuje, da dosadanje razvrstanje općinara u četiri kategorije, koje su još uvjek nepotpune, ne ima svrhe. Praksa je dapače dokazala, da je to dalo u raznim slučajevima povoda raznolikom tumačenju i u istim vrhovnim riješitbama kr. zemaljske vlade, kroz što se u narodu gubi vjera u sam zakon. To je nešto najgorega, što se u jednoj ustavnoj državi zamisliti može.

Pojam općinara imao bi se svesti na to, da se općinarom smatra i nazivlje samo onaj, tko je u općinu zavičajan, a svi drugi su strani. Na taj način nestalo bi one zbrke, koja je do sada vladala u pogledu „općinarstva".

Zavičajnik je pravi općinar općine, koga treba voditi u popisu zavičajnika, koji (muški) spada u popis zavičajnika za stavnju, komu se po općini može izdati domovnica, koji ima pravo na opskrbu ako osiromaši itd.

Već sada postojeći razni propisi opravdavaju to stanovište. Tako na primjer općine moraju voditi popis stranaca. Dodje li u općinu koja strana obitelj, kupi posjed i naseli se, dužnost joj je, da se kao strana najavi kod općinskog poglavarstva i iskaže ispravom o zavičajnosti, a ujedno se ima prijaviti i župnomu uredu radi zabilježbe. To, što je ta obitelj kupila posjed i želi na njemu stanovati, nije ju učinilo općinarom, nego je ostala „strana" sve

dotle, dok ne steće zavičajnost kroz primitak u svezu općine ili kroz najavljeno naseljenje i snašanje općinskih tereta kroz četiri godine. Zašto dakle takove zvati općinarima, dok se s njima postupa kao strancima i dok su doista „strani", jer su zavičajnici tudjih općina.

Tko će se zvati općinarom općine, neka to u istinu i bude, to jest neka bude njezin zavičajnik, a neka bude isključeno, da se netko u više općina naziva općinarom.

Za općinu su naravno stranci i oni, koji u općini imadu posjed ali drugim općinama nadleže i drugdje živu.

Proširenje općinarstva na osobe, koje nisu općini nadležne, protivi se i zakonu o zavičajnosti, koji priznaje, da svaka osoba može biti samo jednoj općini zavičajna.

Oznaka činjenice, da netko stoji interesiran u jednoj općini kroz posjedovanje nekretnina, trgovine ili kroz svoj osobni boravak, treba da nosi drugi izraz, a ne „općinar".

Nazivati stranice općinarima općine protivi se i shvaćanju naroda, koji pod općinom i njezinim općinarima od vajkada razumjeva svoj domaći elemenat, a stranca tek onda, kada je u svezu općine primit. Zakon se mora prilagodjivati narodnom shvaćanju i njegovoj duši, jer ide za tim, da ga zadovolji, a ne da mu prisilno uvede običaje i uredbe stranih država i tudjeg pojimanja.

Prava i dužnosti općinara.

„Prava" općinara označuje već dosadanji općinski zakon dovoljno, jedino bi se imale promjeniti one ustanove, koje govore o općinskom izbornom pravu, o čemu će biti govora pod tim naslovom.

To pravo općinara jest:

1. slobodan boravak u općini,
2. koristiti se općinskim zavodima i predmetima koji su namijenjeni javnoj uporabi,

3. pravo na opskrbu u slučaju osiromašenja,
4. pravo kod izbora u općinsko zastupstvo,
5. zaštita osobe i vlasništva.

Dužnosti općinara imale bi se jasnije zakonom istaknuti, nego li su u sadanjem zakonu (§ 7.) istaknute.

Dužnosti općinara neka bi bile zakonom predvidjene ove:

1. primiti čast općinskog zastupnika u slučaju izbora, osim iznimaka, koje će zakon predviditi,
2. snašati sve terete općinske, koji će biti pravomoćno i zakonito raspisani,
3. obaviti dati radnje, koje se po postojećim propisima ili zaključku zastupstva imadu u naravi obaviti,
4. dojaviti općinskom poglavarstvu i oblastima sve ono, što opazi štetna po općinare i njihovu imovinu ili po upravnu općinu,
5. pružiti pomoć drugim suopćinarima u ručnim i voznim težacima u iznimnim prilikama — za obranu njihova života i imetka.

Pod točkom 3. označene radnje imale bi biti lih one, koje zahtjeva prijeka nužda, n. pr. elementarna nepogoda, a nikada kakova općinska redovita i predvidjena radnja, jer bi to inače vodilo do nepravde. O tomu će biti govora kod „općinskih tereta".

Pod točkom 4. označenu dužnost opravdava sljedeće: Dogadja se, da budu oštećeni usjevi općinara, popašene trave, zarušene cestovne grabe kroz nepovlasnu pašu marve po njima, oštećeni općinski mostovi iz objesti, pokidane kažiruke itd. Organi, kojima je povjerena paska nad tim, ne mogu uvjek zateći krivca na djelu, a ipak imade — u većini slučajeva — općinara, kojima su krivci poznati, nu ne će da ih odadu, da se ne zamjere. Radi toga je umjesno, da svi općinari budu i zakonom obvezani svaku takovu

štetu i krivca prijaviti, dapače uz obvezu solidarne odštete, ako se dokaže, da su krivca znali, a nisu prijavu učinili.

Na točku 5.: Narod u jednoj općini čini skupinu, koja je u raznom odnošaju vezana medjusobno na dobro i zlo. U toj skupini mora naći života i opskrbe i onaj, tko osiromaši i ne može privredjivati. Podižu se razni zavodi i uredbe zajedničkim doprinosom, bez obzira na to, tko će od općinara imati više, manje ili ništa koristi od toga. Prema tomu principu zajedničkoga rada nužno je ne samo u potrebi stvarati i siromaka opskrbiti, nego već u naprijed nastojati, da niti ne dodje do nužde, da netko bude o trošku općine morao opskrbljivan biti.

Potreba takovoga nastojanja je u nekim krajevima naše domovine svakogodišnja, naime usljed povodnje. Može takova potreba nastupiti i iz drugih razloga, kao: požara, rata, kolere.

Prigodom poplave, koja prijeti da će zrele plodine doći pod vodu i biti uništene, neodgodiva je potreba, da se onomu, tko ne može posao pospremanja sam obaviti, pomogne i plodine spase od propasti. U općini se uvjek nadje krajeva, koji nisu u pogibelji ili su manje u pogibelji od vode, pa treba imati zakonito uporište, po kojemu će se narod iz takovoga kraja smjeti pritegnuti na pomoć onima, kojima prijeti pogibelj, — a isto tako da će se smjeti u pomoć pritegnuti oni, koji su u području poplave, ali ništa za izgubiti ne imaju.

Ako zakon obvezuje općinare kroz njihovu općinu, da uzdržavaju siromake, onda je svakako opravdano obvezati ih i na to, da pomognu, kako nitko do takovog osiromašenja ne dodje, dakle da ne izgubi gotovi prirod na polju, koji će mu služiti za hranu preko godine.

Prigodom rata, kada otidje od kuće sve što je krijepko i jako, a ostanu žene i djeca, koji nisu kadri polja zasijati, livade pokositi, prirod pobrati, opravdano je, da im pomognu

oni, koji su ostali kod kuće. Dok vojnici rade za sve — dakle i za one, koji su kod kuće — na bojnom polju, braneć kralja i domovinu, život i imetak državljana, dotle je pravo da oni, što su kod kuće, rade za obitelji odsutnih, da im pomognu, ako im je pomoć nužna.

Za sve takove slučajeve, gdje nastupaju izvanredne i iznimne prilike, koje to opravdavaju, treba općini dati zakonitu vlast, po kojoj će smjeti i moći odmah pristupiti koracima, kojima će općinarima pomoći i time odgovoriti onomu, što općina i mora da predstavlja: zaštitu interesa, života i imetka svakoga, tko je u općini, te zajedničko snašanje dobra i zla.

Sve one ustanove sadanjega općinskoga zakona, koje govore o zavičajnom pravu općinara, imale bi se u budućem općinskom zakonu ispustiti, jer te odnošaje uredjuje posebni zakon o zavičajnosti od godine 1880.

Stranci.

Svakomu strancu (a ti su nezavičajnici) ima se dozvoliti boravak u općini, ako je dobra ponašanja i predživota, ako nije vojno stavni odsutnik, ako može sebe i obitelj uzdržavati, te ako se ne može smatrati skitnicom (cigani, prosjaci, besposlice).

Boravak u općini ima se razlikovati od naselenja, (§ 10. zakona od 30./4. 1880. i odpis kr. zem. vlade od 15./3. 1886. broj 53536), kroz koje se nakon četiri godine stiće zavičajnost. Naselenje neka ne bude dužna primiti općina do znanja, ako ne postoje takovi preduvjeti, koji bi govorili i za primiće u zavičajnu svezu, kada bi to tražio.

Potrebu razlikovanja dozvole boravka strancu u općinu od dozvole naseljenja, dokazuje ovaj primjer:

Stranac, postolar, sa ženom i četvero sitne djece, može doći u općinu, otvoriti svoj zanat, plaćati porez tecivarine I.

razreda i općinski namet, a da ostane uvjek prama općini kao stranac. Dok je on kadar svoj zanat tjerati, privredjivati, sebe i obitelj uzdržavati, ne ima razloga uskratiti mu slobodu boravka u općini. Ako bi on najavio svoje naselenje u općinu, ne bi se ovo smjelo primiti do znanja, jer bi on nakon četiri godine, snašajući makar i neznatni teret na općinskom nametu, po zakonu o zavičajnosti, postao zavičajnikom općine. Da bi to bilo na očitu štetu općine jasno je, jer u slučaju bolesti toga obrtnika i nesposobnosti za privredu, kao i u slučaju njegove smrti, pala bi njegova obitelj na teret općini, koja bi ju morala uzdržavati.

Radi toga može općinsko poglavarstvo samo dozvoljavati boravak strancima u općini, prema svojoj uvidjavnosti, dok najavljeno naseljenje smije samo općinsko zastupstvo primiti na znanje ili odkloniti.

Za općinu su stranci i one osobe, koje su zavičajne u drugu općinu, a u općini imadu samo posjed, pa od njega daće plaćaju.

Općini — kroz njezino zastupstvo — imalo bi se dati pravo, da smije uskratiti boravak strancu u općini, ako je besposlen, ako se ne može uzdržavati, ako je sumnjiva i tudji imetak pogibeljna osoba, ako ne može dokazati svoju zavičajnost valjanom ispravom.

Isto tako imalo bi se dati općinskomu zastupstvu pravo da već naseljenomu strancu, koji jošte nije postao zavičajnikom općine, zabrani boravak u općini, ako postane po tudji život i imetak pogibeljan, ako se sablažnjivo ponaša, radi na štetu općine, ili padne u siromaštvo, te nije kadar sebe i obitelj uzdržavati.

Ova ovlast nužna je općinskomu zastupstvu, da se zaštiti općina od nepoćudnih stranih osoba, koje bi joj se inače mogle u množini naseliti.

Zaključci općinskoga zastupstva podvrženi su obustavi od strane nadzorne vlasti, može se proti njima povrijedjena

stranka utokom poslužiti, pa ne može biti bojazni od zlorabe, ako se općinskomu zastupstvu povjeri vlast uskrate boravka strancima u općini u spomenutim slučajevima.

Ta zabrana boravka u općini ne smije se poistovjetiti sa izgonom iz općine, jer na izgon sude sudovi i političke oblasti usljed počinjenih i presudjenih kažnjivih čina, dočim bi to općina po svom zastupstvu činila iz onih gore spomenutih razloga.

Stranci, koji su bilo svojom osobom ili imetkom u općini, uživaju pravo zaštite osobe i imetka, a na suprot dužni su snašati u toj općini i terete utemeljene na zakonu.

Popisi zavičajnika i stranaca imali bi se razlučeno voditi, kao i do sada.

Neki naši upravnici zastupaju stanovište, da se u seoskim općinama uvedu i začasni općinari. Ovakovimi mogle bi se birati osobe, koje su stekle osobitih zasluga za općinu ili za državu i domovinu.

Moje je skromno mnijenje, da za seoske općine, u čijim zastupstvima su redji ljudi šire naobrazbe, ne ima prave svrhe uvadjati začasno članstvo. To imade smisla za gradove i trgovišta gdje u zastupstvu sjede ljudi veće inteligencije, koji su više kadri prosuditi rad takovih pojedinaca, zaslužnih za opće dobro, pa mogu tomu priznanju kroz začasno općinarstvo izražaja dati.

Uprava i djelokrug općine.

U svim poslovima naravnoga djelokruga — općinske samouprave — jest općinsko zastupstvo zaključujući, a općinsko poglavarstvo izvršujući organ.

Općinsko zastupstvo.

Sadanji općinski zakon daje zastupstvu ime „općinski odbor“. Moje je skromno mnijenje, da bi se imalo uzako-

niti ime „zastupstvo“. Taj naziv se i sada često rabi, a po svojoj naravi je i pravilniji, jer zaista općinu „zastupa“.

Osim toga općinsko zastupstvo izmedju sebe bira razne odbore, kao: gospodarski, gradjevni, proračunski, za odkaz nužnih prolaza, pregledba računa itd., pa treba ono tijelo, koje zastupa cijelu upravnu općinu razlikovati i inače nazivati, nego iz njega birane dijelove: razne odbore.

Izbor općinskog zastupstva je ponajvažnija stvar općine. O njemu ovisi njezin napredak i nazadak, zastupanje općinskih interesa u svakom pogledu, zadovoljstvo ili nezadovoljstvo naroda gledom na općinarske odnošaje.

Na općinskom odboru je, da ne bude nitko nepravedno opterećen, da se svakomu selu dodje jednako u susret kod uzdržavanja cesta i mostova, kopanja zdenaca — gdje se ovi o trošku upravne općine grade, kao i kod drugih raznih gradjevina i poduzeća u korist općinara — da se sa nikojim dijelom općine maćuhinski ne postupa.

Radi toga je potpuno opravdana ona ustanova zakona, koja mora i u novom zakonu do izražnja doći, da p jedina sela i mjesta moraju razmjerno u općinskom zastupstvu zastupana biti. Svaki zastupnik svoga sela, u koliko je zvan na zastupanje interesa cijele općine, u toliko će na poseb paziti na interese svoga sela i ne će proći šutnjom preko toga, ako bi se drugim selima došlo čime u susret, što bi se njegovu selu uskratilo, pa medju žiteljstvom raspirilo nezadovoljstvo, mržnju i želju za diobom općine.

U prvom redu treba dovesti na čistac, od koliko članova bi se imalo sastojati zastupstvo jedne općine.

Svi naši upravnici, koji su se bavili pitanjem: kakovi bi imao biti novi općinski zakon, stoje na stanovištu, da se broj zastupnika opredijeli po broju pučanstva.

Na prvi pogled izgleda, da bi to bilo dobro i pravedno, nu ako se stvar malo bolje promisli, pa uzme u obzir brojnost sela uz broj stanovnika općine, ne bi se

mogao broj zastupnika, što bi ga zakon odredjivao, dovesti u sklad sa onom zakonskom ustanovom, po kojoj moraju sva sela biti razmjerno zastupana u opć. zastupstvu.

Ako bi se prihvatilo i uzakonilo, da općine do 4.000 duša imadu 12 zastupnika, do 7000 — 18, do 10.000 — 24, preko 10.000 — 30, i ako bi se taj broj točno baš zakonom odredio, da vidimo, kako bi to kod nekih općina izgledalo.

Na primjer:

Općina Vilićselo, kotara požeškog, broji 5685 duša i imala bi 18 zastupnika. Ta općina ima 14 poreznih općina sa 36 sela. Može li tu biti govora o tome, da će sa opredijeljenih 18 zastupnika moći sva sela u zastupstvu zastupana biti?

Takovih općina imade dosta; evo ih nekoliko:

Farkaševac	5964	duše,	28	sela,	18	zastupnika	
Kapela	9559	„	40	„	24	„	
Križ	6920	„	23	„	18	„	
Jakšić	3041	„	17	„	12	„	
Pleternica	5876	„	26	„	18	„	
Hum	5771	„	30	„	18	„	
Bosiljevo	6365	„	53	„	18	„	itd.

Sve takove općine imadu velik broj sela, a tako malo opredijeljenih zastupnika, da svako selo ne može zastupano biti.

Na suprot ovomu imade općina sa malo sela, koja bi po visini broja žiteljstva imala razmjerno veći broj zastupnika. Na primjer:

Dežanovac	4346	duša,	8	sela,	18	zastupnika	
Rešetari	5101	„	9	„	18	„	
Erdevik	4618	„	4	„	18	„	
Golubinci	4511	„	2	„	18	„	
Nijemci	4970	„	6	„	18	„	
Pačetin	1109	„	1	„	12	„	
Jarmina	1163	„	1	„	12	„	
Korodj	989	„	1	„	12	„	itd.

Na broj zastupnika ne bi stoga smio odlučivati samo broj žiteljstva, nego uz žiteljstvo i broj sela. Tako bi na primjer općini Golubinci, koja imade 4511 duša a samo 2 sela, dostajalo 12 zastupnika, dok bi općina Jakšić sa 3041 dušu, ali sa 17 sela, trebala i 18 zastupnika.

Obzirom na sve to trebalo bi zakonom izreći:

„Broj članova općinskog zastupstva ravna se po broju duša i broju sela, koja općinu sačinjavaju, kako bi se omogućilo, da sva sela budu u zastupstvu zastupana.

Broj zastupnika ima se kretati od 12 do 30.

Zastupstvo mora brojiti — najmanje — kod općina

do 4000	duša	12 članova
7000	„	18 „
10000	„	24 „
preko 10000	„	30 „

Ima li općina veći broj sela, koja tim brojem zastupnika ne bi mogla doći do svog zastupanja u zastupstvu, ima joj se opredijeliti veći broj istih.

Ako jedna općina ni sa 30 zastupnika ne bi mogla doći do toga, da joj sva sela budu u zastupstvu razmjerno zastupana, ima se broj zastupnika tako razdijeliti, da budu porezne općine razmjerno zastupane".

Porezne općine, koje se sastoje iz više sela, obično su jednakih potreba. Sela su omanja, leže jedno kraj drugoga, imadu obično istu župu, istu školu, rabe iste puteve i mostove, interesi su im jednaki, pa ih može isti zastupnik zastupati.

Ne smije dakle biti zakonom onemogućeno, da se po potrebi ne bi mogao birati i veći broj zastupnika nego li će ga broj duša opredijeljivati, ako to traži brojnost sela i i njihova rastrešenost.

Broj općinskih zastupnika i njihovo razdijeljenje po selima — odnosno poreznim općinama — imala bi opredijeliti županijska skupština uz pravo utoka na kr. zemalj. vladu. Prije izrečenja odluke o broju zastupnika imala bi se o tome izjaviti općinska zastupstva onih općina, o promjeni čijih teritorija se radi, a isto tako i narod onom zgodom, kada će se o privoli za osnutak nove općine saslušavati. Te izjave i obrazloženja služila bi uz broj pučanstva i sela, podlogom za izrečenje odluke.

Uz zastupnike trebalo bi birati jednaki broj njihovih zamjenika (česa dosadanji zakon ne poznaje). U slučaju zapriječenosti zastupnika, došao bi u sjednicu njegov zamjenik.

Ako bi se tečajem periode izpraznilo mjesto zastupnika, imao bi doći na njegovo mjesto zamjenik, bez posebnog izbora, a ako ni ovoga već bilo ne bi, tada zamjenik iz najbližeg sela.

Pravo izbora.

a) Aktivno pravo.

Jedna od vrlo važnih ustanova općinskoga zakona biti će ona, kojom će se urediti izborno pravo kod izbora općinskog zastupstva, a time i udjela kod općinske uprave.

Moje je skromno mnijenje, da se samo onomu izborno pravo priznati smije, tko je na napredku i boljku općine interesovan.

Progovoriti ću najprije o aktivnom pravu.

Aktivno pravo izbora imalo bi se priznati svim muškim zavičajnicima, ima li u općini imetka ili ne, ako u općini živu i u koliko nisu zakonom izuzeti.

Zavičajnici, koji u općini ne žive, ali u njoj imadu imetka, te u njoj porez i namet plaćaju, morali bi takodjer uživati izborno pravo. Takovi često žive privremeno drugdje pa se poslije vraćaju na svoj posjed, a dotle su, dok su i drugdje, snašaju terete u zavičajnoj općini.

Zavičajnici, koji niti u općini stanuju, niti u njoj imetka ne posjeduju, niti porez ni namet u njoj ne plaćaju, ne bi smjeli imati ni aktivno ni pasivno pravo, jer su to ljudi, koji na općinu ništa ne ručunaju, osim uzdržavanja u slučaju osiromašenja.

Aktivno pravo izbora imalo bi se priznati i strancima, koji su hrvatsko-slavonski državljani, koji u općini borave i najmanje 100 kruna poreza, podpadajućega nametu, plaćaju, a isto i onim hrvatsko-slavonskim državljanima, koji u općini ne borave, ali u njoj najmanje 200 kruna poreza podpadajućega nametu plaćaju.

Prolazno nastupajući porezi (n. pr. trgovca za kupljenu šumu i slično) ne bi tu smjeli u obzir doći.

Dosadanji općinski zakon davao je izborno pravo svim posjednicima, koji su hrvatsko-slavonski državljani, koji u općini imadu posjed, ma bila to i najmanja količina nekretnina, a koji u drugim općinama žive.

Ovo je nepravedno i pogibeljno.

Imade općina, koje radi svog položaja (n. pr. radi livada ili vinograda) imadu u svom području velik broj stranih posjednika. Osobito to biva u vinogradskim krajevima, gdje općinari iz tudjih općina imadu sijaset parcelica vinograda i svojim brojem nadmašuju broj domaćih općinara. Radi onih nekoliko filira poreza, što ga za te posjede pojedinci plaćaju, kao i radi na to odpadajućega još neznatnijega nameta, imali bi ti stranci aktivno pravo glasa i mogli bi svojimi glasovi odlučivati kod izbora zastupstva po svojoj volji, a proti volji domaćeg žiteljstva, čiji udes ovisi o tome, komu će u ruke povjeriti upravu općine.

Po smislu zakona to je do sada moglo bivati, nu jer se je od prvog početka dosadanjeg općinskog zakona opazilo, da to k dobru ne vodi, nije tu zakonsku ustanovu praksa svuda u život privela. Jedino pravo stranaca na koje se je osvrtalo svuda, bilo je ono, da se je aktivno i pasivno pravo izbora priznavalo onim strancima, koji su u općini imali najmanje 20 jutara zemljišta. (Zak. čl. XVI. od 1870. § 29.)

Izborno pravo ne bi se u opće imalo priznati nikomu, tko nije zavičajan u koju općinu u području kraljevina Hrvatske i Slavonije, makar plaćao i veći iznos poreza, nego je ovdje rečeno. Aktivno pravo izbora ne bi se smjelo priznati „ugarskim“ državljanima, jer bi se moglo dogoditi da bi doseljenici Magjari u nekim dijelovima naše domovine došli do odlučujuće riječi, a to nije za želiti. Ovi ljudi su često naseljeni kao zakupnici, a oni, koji su posjednici nekretnina, rado sele iz općine u općinu, gdje im se prigoda pruži doći do boljega posjeda. To nisu domaći ljudi, koji bi bili za sebe i potomstvo vezani na svoju grudu zemlje u općini, već su po onoj: „gdje bolje, tu dulje“.

Onim naseljenim Magjarima, koji žele biti zavičajnici općine, u njoj se trajno nastaniti i u njoj ostati, pružena je za to mogučnost po zakonu o zavičajnosti, jer im je prosto tražiti primitak u zavičajnu svezu općine, a time si pribaviti i općinarska prava. Ne će li to činiti, znak je, da nisu na općinarstvu interesovani ili ga omalovažuju, pa im ne treba dati prigodu, da više ona prava, koja zavičajnicima ili inim pripadnicima kraljevina Hrvatske i Slavonije pripadaju, — dakle ni aktivno izborno pravo.

Ako nam je i državljanstvo jedno, ne mora se Madjarima priznati pravo odluke o sudbini hrvatskih općina, tog temelja države, kao što im se ne priznaje niti izborno pravo za sabor.

Pojedine općinske korporacije: upravne općine, mjestne općine, zemljištne zajednice, novčani zavodi, društva svih vrsti, crkve, kapele, ne bi smjele imati ni u buduće izbornoga prava. Takove korporacije čine skupine ljudi, koji imadu svoje izborno pravo osigurano.

Posjednici dobara, s kojima je do godine 1848. jurisdikcija spojena bila, morali bi imati isto pravo, kao i svaki drugi općinar. Posebno virilno pravo u zastupstvu, kao i pravo, da se njihovim prigovorom sistiraju zaključci općinskog zastupstva, kako je to zakonskom novelom o preinaci §-a 48. zakonskog članka XVI. od godine 1870. odredjeno, imalo bi se dokinuti, jer to vodi do nedoglednih posljedica. Njima se time daje moć, koju su do sada imale kotarske oblasti, naime: obustava izvršbe zaključka općinskog zastupstva. Općine su izvržene volji takove gospode, koja, ako su nesklona i svojeglava, mogu uvjek i bez opravdanog razloga činiti zaprijeke zastupstvu i kotarskoj oblasti, te osujećivati izvršbu najnužnijih zaključaka svojimi prigovori ili ih odgadjati u nedogled. Zaključci zastupstva išli su do sada na rasudbu višoj oblasti samo onda, ako ih je kotarska oblast, kao neposredna nadzorna vlast držala za nedopustive i po općinu štetne, a kroz pravo virilista bi to bivalo i onda, kada bi u stvari bila i kotarska oblast složna sa općinskim zastupstvom, ako bi virilista prigovor stavio.

Takovo pravo virilista nije opravdano onimi razlozi, koji su za to iznašani, to jest radi njihove zaštite, da ne budu previše opterećivani. Već dosadanji općinski zakon odredjuje, da se općinski proračun mora na svačiji uvid izložiti, uz pravo prigovora, pa to mora doći i u novi zakon. To omogućuje svakomu bez razlike, da može i smije prigovoriti proračunskim stavkama i postotku nameta, dakle omogućuje to i vlastelinima. Time su oni zaštićeni, pa čemu im povrh toga davati i druge povlastice, kroz koje se cijelo općinsko zastupstvo stavlja u neko podredjeno stanje na prama jednomu jedinomu svomu članu. Takove povlastice su zaprijeka urednom toku života općina, znače one prepustiti općine i njihove zaključke, ako i ne konačnoj volji vlastelina, ali ipak moći, da pojedini čovjek obustavi izvedbu zaključaka cijelog zastupstva i odgodi to u daleko vrijeme.

Takova zaprijeka razvoja i u autonomiji općina, imala bi se dokinuti.

Aktivno pravo izbora imalo bi se priznati samo onim činovnicima, koji od svog kakovog dohotka u općini namet plaćaju. Općinski činovnici i učitelji, koji imadu sa berivima skopčano uživanje, općinskih zemalja, od kojih plaćaju porez i namet, morali bi takodjer aktivno pravo posjedovati. Na suprot takovi činovnici, koji za općinu ne snašaju nikakove terete, koji ne imaju interesa na tome, da li općina imade manji ili veći teret, da li napreduje ili nazaduje, koji danas služe u jednoj općini, dok će sutra tražiti mjesto u drugoj, gdje im se bolje svidi, ne trebaju imati udjela kod odlučivanja u predmetima općinske samouprave.

Nekoji naši upravnici opravdavaju ne samo aktivno, nego i pasivno izborno pravo i takovim činovnicima i osobama, koje ne nose nikakove općinske terete, a to radi njihove inteligencije, pa predlažu, da se odredi posebno izborničtvo za takove.

Moje je skromno mnijenje, da bi takova zakonska ustanova, po kojoj bi sudbinu općine krojili oni, kojih se to ne tiče, koje tištilo ne bi, ozlovoljivalo općinare općine, o čijoj se koži radi i da je opravdanije dati odlučivanje u ruke onih, koji su na svim općinskim poslovima interesirani, kojih se to upravo tiće.

Dosadanji općinski zakon u §-u 29. daje pravo izabirati odbornike (u koliko nije zakonom učinjena iznimka) svim *punoljetnim, samostalnim i neporočnim općinarima muškoga spola.*

Isto načelo zastupaju i danas neki naši upravnici, dok drugi prihvaćaju nazor, po kojemu bi se to pravo proširilo na sve punodobne općinare muškoga spola, bez obzira, da li su samostalni ili ne.

Tumačenje „samostalnosti“ vodilo je po dosadašnjem zakonu često do prepora i utoka proti listinama. Tako na

primjer živio je otac — samovlasnik nekretnina i posjednik pokretne imovine, na svom imetku, a š njim i sin mu, 30 godina star. Taj sin nije se smatrao samostalnim, jer je otac gospodar svega, jer uzdržavanje sinovo ovisi o imetku očevom, dok ipak na suprot ovisi opstanak i uzdržavanje staroga i nemoćnoga oca i rukovodjenje imetka od rada i marljivosti toga sina.

Dogodilo se je, da je taj sin dobio ženitbom zemljišta, dapače u većoj vrijednosti, nego je očevo.

Jer je sin jedinac ostao i dalje u očevom kućanstvu, u koje je tekao i prihod od sinovog posjeda, a otac sa svim gospodario, osporivalo se je sinu „samostalnost" položaja, jer ne vodi svog posebnog kućanstva i gospodarstva.

Prilike našega seljaka treba u dušu poznati, ako se hoće pravo suditi. Gdje živi otac sa jedincem sinom u ljubavi i slogi, tu neima razlikovanja izmedju „moga" i „tvoga" jer će po smrti očevoj pripasti sve sinu, pa se stoga gospodari u nerazdijeljenoj zajednici. Taj odnošaj ne smije sinu oduzeti njegovo gradjansko pravo.

Ja bi se priklonio onima, koji su za rašireno pravo glasa, to jest da muški općinari zavičajnici, bez obzira na samostalnost, ako inače imadu zakonite uvjete, dobiju pravo glasa.

Ovo bi imalo vrijediti i za kućne zadruge, gdje bi trebalo dopitati pravo glasa svim muškarcima, koji imadu ine zakonite uvjete, a ne samo kuće gospodaru.

Za opravdanost toga neka služi sljedeći primjer, po dosadanjem zakonu:

Umre li otac — samovlasnik, koji imade 4 sina, koji su punodobni, biti će oni suvlasnici imetka i imati će svaki od njih izborno pravo. U zadruzi, koja možda imade daleko veći posjed i imetak, u kojoj — recimo — živu takodjer 4 brata sa svojim obiteljima, ne imaju ovi svi izborno pravo, već samo jedan, kao kuće gospodar.

Nije li to nepravda?

U snašanju svih općinskih tereta su obveze jednake. Svi muškarci su po starom općinskom zakonu bili jednako vezani na javne radnje, noćnu stražu, od svih je tekao jednaki prihod četvrtine odkupa javne radnje u općinsku blagajnu itd. bez obzira, da li su to zadrugari ili suvlasnici, pa je stoga opravdano, da kod jednakih dužnosti budu i jednaka prava.

U novom općinskom zakonu trebalo bi, da se kako drugima, tako i članovima zadruge, muškarcima, dade aktivno izborno pravo, jedino bi kuće gospodar vršio u ime svoje i u ime zadruge uz aktivno ujedno i pasivno izborno pravo, jer bi eventualno po visini poreza došao u izborništvo većih porezovnika.

Gledom na uvjet punodobnosti postoji mnijenje jednog našeg odličnog upravnika, da bi se izborno pravo imalo dopitati i onima, koji nisu 24 godine stari, ali su punodobnima sudbeno proglašeni. Ovo ne držim za dobro. Gradjanski zakon dozvoljuje, da malodobnik bude po navršenoj dvadesetoj godini punodobnim proglašen, da se riješi tutorstva i ovlasti na upravu svoga imetka, ako je zasvjedočeno, da je tako razborit, da mu se to povjeriti može. Nu ta okolnost, koju gradjanski zakon predvidja, ne opravdava takovoga malodobnika držati iskusnim za upravu jedne općine. Kod toga su potrebiti ljudi razboritiji, prokušani, zdravoga suda, a za to je potrebita najmanje starost od 24 godine, jer mladji naraštaj nije još dovoljno u život upućen i za tako važno mjesto spreman. Osim toga nam je znano, da se često proglašuju punodobnima osobe, koje tu sudbenu punodobnost trebaju za to, da bez nadtutorstvenog odobrenja mogu obaviti kakovu prodaju, sklopiti pogodbu i t. d., glede česa, dok su malodobni, nailaze na zaprijeke; — ali kroz takovo proglašenje punodobnosti nije stečena

ni uvjetovana tolika razboritost i sprema, da bi takove osobe bile i za mjesto opć. zastupnika sposobne.

Aktivno izborno pravo ne bi smjeli vršiti napose:

1. malodobnici,
2. pravomočno optuženi radi kakova zločina ili kažnjeni radi zločina prekršaja iz koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti, dok posljedice kazni ne utrnu,
3. osobe, koje stoje pod stečajem ili skrbničtvom,
4. koji uživa od ubožke potpore,
5. aktivno služeći vojnici i časnici.

Aktivno pravo izbora imalo bi se dati i onim činovnicima, kojima će zakon uskratiti pasivno pravo, ako imadu ine propisane uvjete.

Pasivno pravo izbora.

Pasivno pravo izbora imalo bi se priznati *punodobnim* i *pismenim*:

a) općinarima zavičajnicima, koji u općini plaćaju porez, na koji se raspisuje općinski namet, ako u općini stanuju,

b) strancima — hrvatsko-slavonskim državljanima — koji u općini borave, te zavičajnicima, koji u općini ne borave, ako jedni i drugi najmanje 200-kruna poreza u općini plaćaju,

c) strancima — hrvatsko-slavonskim državljanima — koji u općini ne borave, ali u njoj posjeduju nekretnine, te u njoj najmanje 400 kruna poreza plaćaju.

Prolazno i samo jednoć nastali porez, ne bi tu u račun dolazio.

Medju strance, spomenute pod c), obično bi spadali i posjednici dobara, s kojimi je do godine 1848. jurisdikcija skopčana bila.

Osobe, koje u općini tako visok porez, a prema tome i znatan općinski namet plaćaju, kako je uvjetovano pod

b) i c), svakako su vrlo interesirani u upravi i napretku općine, pa ne ima dvojbe, da će im biti stalo, do valjane uprave i budu li za općinske zastupnike birani, da će se svagdje za dobro općine založiti. Da ti stranci ipak moraju biti zavičajnici, koje općine u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, obrazložen je uzrok već prije.

Zavičajnici, koji u općini ne borave, ali u njoj 200 kruna poreza plaćaju, zaslužuju pasivno pravo izbora. Takovi, ako iz raznih razloga i stanuju drugdje, obično se nakon nekog vremena vraćaju bilo oni ili njihovi sljednici u općinu, pa stoga, jer su znatnijim imetkom i plaćanjem nameta u neprekidnoj svezi sa općinom i njezinim udesom, neka ne budu riješeni mogućnosti sudjelovanja u upravi općine, ako uživaju povjerenje općinara.

Uvjet pismenosti jest opravdan. Od pismenoga čovjeka svakako se očekuje veća inteligenca, nego od nepismena. Od općinskog zastupnika zahtjeva se sposobnost, da može sudjelovati kod raznih odbora, u kojima je pismenost bezuvjetno nužna, kao: sastav nacrta proračuna, skontracija općinske blagajne, pregled općinskih računa i t. d., a za sve to su nepismeni ne posobni.

Jedino bi se moglo dozvoliti, da u slučajevima, gdje imade 50% i više općinara sa pasivnim izbornim pravom nepism nih, da se smije i nepismeni izabrati. Imade sela, koja su od škole vrlo daleko, pa su djeca bila od polaska radi toga oproštena; na takove iznimke treba stoga obzir uzeti.

Kod kućnih zadruga imalo bi pasivno pravo u ime zadruge pripadati kuće gospodaru. Ostali zadrugari, kako je već prije bilo govora o tome, imali bi samo aktivno pravo, a pasivno samo onda, ako bi plaćali opć. namet od svoga posebnoga poreza.

To pasivno pravo vršio bi u ime zadruge kuće go-

spodar u onom izborničtvu, u koje bi po razmjeru zadružnog poreza spadao.

Pasivno pravo ne bi se smjelo dozvoliti:

a) općinskim činovnicima i službenicima, dok su u aktivnoj službi, jer stoje u odgovornom odnošaju prama općini,

b) činovnicima onih oblasti, kojima pripada nadzor nad općinama,

c) onima, koji su presudjeni radi kakovih čina na štetu općine,

d) koji su u zaostatku sa plaćanjem poreza i opć. nameta tako, da u dužnoj svoti imade i godinu dana staroga duga,

e) koji stoje sa općinom u parnici,

f) koji — kao poduzetnici ili zakupnici stoje sa općinom u ugovornom odnošaju,

g) ubogima, koji uživaju ubožku potporu,

h) koji su pod pravomoćnom optužbom ili su sudjeni radi zločina, ili prekršaja počinjenoga iz koristoljublja, ako posljedice kazne nisu utrnule,

i) c. i kr. časnicima i vojnicima, dok su u aktivnoj službi,

k) onima, koji i nisu u gornjim točkama (a do i) označeni, ali su radi svoga lošega ponašanja, pijanstva, tučnjava, rasipnosti, na tako lošem javnom glasu, da nisu vrijedni zastupničke časti.

Pod općinskim činovnicima imadu se razumijevati i općinski načelnici. Do sada je vladinom vrhovnom rješitbom od 14. 10. 1887. br. 9264. uskraćeno izborno pravo svim drugim općinskim činovnicima osim općinskoga načelnika. Nu upravo općinski načelnik je onaj činovnik općine, koje za poslove u naravnom djelokrugu u prvom redu prama općinskomu zastupstvu odgovornost nosi i pretpostavljenoj vlasti odgovara, pa je upravo njegov položaj takovi, da ne

može kao općinski odbornik sam nad svojim radom kontrolu voditi.

U manje odgovornom položaju prama opć. odboru jest općinski bilježnik, pogledom na poslove naravnoga djelokruga općine, pa dok ni njemu nije izberivost priznata, još manje je opravdano priznati ju općinskomu načelniku, koji stoji u više odgovornom položaju prama općini. Akoprem je za gradske općine zakonito, da se bira načelnik izmedju gradskih zastupnika, dakle gradski načelnik mora biti ujedno i gradski zastupnik, držim, da to ne samo neopravdava kod seoskih općina uvesti pravo, da načelnik smije biti i općinski zastupnik, nego to niti u gradu ne odgovara položaju, što ga odgovorni položaj načelnika na prama zastupstva čini.

Učiteljima, jer ne stoje u odnošaju podredjenom općinskomu zastupstvu, neka se prizna i pasivno izborno pravo, ako su definitivno namješteni i ostale zakonite uvjete posjeduju. Oni su u seoskim općinama obično uz svećenike i općinske činovnike jedina inteligencija, pa je upravo poželjno, da kao inteligentni ljudi mogu biti izabrani u opć. zastupstvo. Nije opravdano radi tobožnjeg zanemarenja učiteljske službe uskratiti im ovo gradjansko pravo. Gdje nije neodgodiva nužda ili neodlučuju drugi razlozi, mogu se sjednice opć. zastupstva sazivati na dan školskih praznika. Sazove li se na koji drugi dan, moglo bi se dozvoliti, da učitelj to naknadi onoga dana kada bi inače praznik bio. Na taj način odpao bi prigovor o zanemarenju školske obuke.

Primjetiti je i to, da sjednice općinskog zastupstva nisu tako česte, da bi prisustvovanje učitelja u njima, na obuku znatni utjecaj moglo imati.

Ono, što sam naveo kod aktivnog izbornog prava, ponavljam i ovdje, da se lih radi inteligentnosti nebi imalo priznati pasivno izborno pravo raznim činovnicima i osobama stanujućim u općini, ako upravo ništa na općinskom

nametu ne plaćaju. To bi inače bio neki privilegij staleže vite klase ljudi, dok današnji vijek ide za jednakošću, za ukidanjem, a ne uvadjanjem povlastica. Za nje neka vrijedi isto načelo, kao i za druge — bez razlike.

Gdje će u općini biti takovih osoba: ljekarnika, poštara, šumara, liječnika i t. d., ovi će stranom od svoga posla, a stranom od posjeda kuće, vrtića ili česa inoga plaćati porez i namet, pa će imati i izborno pravo, u koliko će inače udovoljavati propisima zakona. Ako će se ovi zanimati za općinske poslove i steći si povjerenje izbornika, biti će i izabrani, a samo njihovo zvanje i inteligenca ne će im taj izbor zajamčiti, ma bili i u listinu uvršteni.

O mogućnosti izbora ovakovih osoba progovoriti ću naknadno na odgovarajućem mjestu.

Uz pravo izbora neka izbornike tereti i dužnost glasovanja. Svaki neka je dužan doći na biralište i glasovati pod prijetnjom globe 1 do 50 kruna. Tko ne može doći, dužan je razloge navesti i izostatak opravdati.

Dogadja se, da u mnogim selima vlada nehaj za sudjelovanje kod izbora općinskog zastupstva, pa dodje na biralište starješina, koji svojim predlogom i glasom odlučuje, tko da bude zastupnik u njegovu selu. Poslije, ako nastane nezadovoljstvo, prigovara se osobi izabranoga, njegovoj nesposobnosti i nemaru, a ne prigovara vlastitoj krivnji, koja je omogućila, da je izabran bio.

Često dolazi i do toga, da se predlažu za općinskoga zastupnika po 2 i 3 osobe iz istoga sela, koje su sve ugledne i uplivne u narodu, od kojih su mnogi izbornici i ovisni u raznom pogledu. Takovi odnošaj čini, da se izbornici sustežu od glasovanja, samo da se se ne zamjere.

Takovim i sličnim nazorima nedolazka na izbor mora se predusresti odredbom o dužnosti glasovanja.

Listina za izbor opć. zastupstva.

Listine za izbor opć. zastupstva sastavlja općinsko poglavarstvo.

Listina mora točno označivati za svakoga pojedinca, da li imade samo aktivno, ili aktivno i *pasivno* izborno pravo, kao i to, koliko poreza u općini plaća.

Periodu općinskih zastupstva bilo bi probitačno urediti tako, da bi počimala na 1. siječnja. — Ovo bi bilo praktično, već i stoga, što kod cijepanja općina nove općine počimaju uvjek sa prvim siječnjom. To je nužno i radi računovodstva u naravnom i prenešenom djelokrugu općine.

Radi toga imale bi se listine sastavljati tako, da bi bile do konca mjeseca kolovoza dovršene i izložene. Do konca kolovoza obično su propisane sve vrsti izravnih poreza u glavnoj knjizi, pa je omogućeno po najnovijem stanju sastaviti listine, sa podacima o visini poreza, što ga pojedinac plaća, a koji porez će odlučivati kod sastava listine velikih porezovnika.

Listine bi se imale sastaviti svake treće godine, pred obnovu općinskoga zastupstva, o čemu će biti naknadno govor.

Ne mogu se složiti sa mnijenjem, da bi ta listina morala biti stalna i da bi se svake godine morala revizija iste obaviti poput saborskih listina. — To bi bilo opterećenje općinskih poglavarstva, a bez svrhe. Tako ispravljena listina ne bi i onako nikada došla do uporabe, prije obnove zastupstva svake treće godine ili u slučaju raspusta zastupstva. Ova rijedka iznimka (slučaj raspusta zastupstva) ne bi opravdavala pravilo, da se godimice naprti općinama ogroman posao revizije.

Zastupnicima bi se imali izabrati zamjenici, koji bi u

aapriječenosti dolazka zastupnika — ove u sjednici zamjenili, a ujedno bi u slučaju, ako bi koji zastupnik umro ili postao za tu čast nesposobnim, na njegovo mjesto došao njegov zamjenik.

Imao bi dakle ostati isti propis, koji postoji i u dosadanjem zakonu, da se listine sastave pred sami izbor zastupstva.

Obzirom na to, što sva sela moraju razmjerno u općinskom zastupstvu zastupana biti i što je opravdano, da se u pojedinim selima biraju za općinske zastupnike ljudi, u koje općinari sela povjerenje imadu, to bi se morao izbor tako i voditi, da ta volja do izražaja dodje. — Listina se stoga ne bi smjela za cijelu općinu sastaviti alfabedskim redom, kako to njeki preporučaju, jer bi bila pomješana sva sela, nego bi se imala sastaviti po poreznim općinama unutar ovih, po selima, a unutar sela po kućnim brojevima. Oni, koji su bez kućnih brojeva imali bi se uvrstiti na koncu dotičnog sela, nakon iscrpljenih izbornika sa kućnimi brojevi.

Alfabedski red za cijelu općinu kod stalne listine ne ima smisla ni svrhe, jer nakon dvih trih revizija bio bi taj alfabetski red u listini tako poremećen, da bi mu bilo jedva traga. Da je tako, dokazuju stalne saborske listine. — Čemu dakle posao bez svrhe?

Sastavljene listine morale bi se izložiti na 8. dnevni uvid.

Pravo prigovora moralo bi biti dozvoljeno svakomu tko drži da imade izborno pravo, a da je neopravdano iz listine ispušten, kao i onomu tko je u listinu unešen, a želi prigovoriti proti upisu ili neupisu drugih izbornika.

Riješavanje prigovora imalo bi u prvoj molbi spadati u nadležnost kr. kotarske oblasti. Jer općinsko poglavarstvo sastavlja listinu, ne bi bilo opravdano dati u vlast općinskog poglavarstva, niti posebnog općinskog odbora, da riješava

prigovore u prvoj molbi. Kod općina bi i onda, kada bi za to posebni odbor postojao, u glavnom dijelu riješavao prigovore svojim obrazlaganjem onaj, tko je i listine sastavljao, a to je nedopustivo. Radi toga je bolje, da kotarska oblast bude oblast prve molbe kod riješavanja prigovora.

Proti riješenju kr. kotarske oblasti imao bi biti dozvoljen utok u drugoj i posljednjoj molbi na *županijski upravni odbor*. Ovaj drži redovito sjednice svakog mjeseca, pa će moći brzo i redovito prigovore riješiti.

Kotarskim oblastima imalo bi se staviti zakonom u dužnost, da prigovore moraju u roku 8 dana riješiti, a županijskim upravnim odborima, da su to isto dužni učiniti u prvom svom zasjedanju iza stignuća k županiji.

Do sada se je dogodjalo, da su se riješavanja prigovora proti listinama zavlačila u nedogled, da su stara općinska zastupstva nakon izminuća mandata i dalje postojala, pa se godinu, dvije i dulje nije moglo kraja dočekati. Narod je živio u uzbudjenosti, podnašajući na oblasti tužbe i pretstavke. Svega toga ne bi bilo, kada bi se prigovori pravovremeno riješili, ispalo to riješenje ovako ili onako i kada bi oblasti bile zakonom vezane na rokom opredijeljeno riješavanje prigovora.

Od mjeseca kolovoza pa do konca godine imade dovoljno vremena za izloženje listina, kao i konačno riješenje prigovora, za obavu izbora i eventualno riješenje prigovora proti izbornomu činu, držeć se rokova, koji bi bili zakonom opredijeleni, pa bi nova zastupstva vazda mogla u život stupiti i konstituirati se po izminuću mandata starih zastupstva.

Dosadanji općinski zakon imao je u sebi jednu važnu prazninu koje u novom zakonu ne bi smjelo biti. Kada je perioda odbora minula, a izbor novoga zastupstva se za-

*

vlačio, nastojali su sporovi, može li staro zastupstvo, komu je mandat minuo, stvarati i dalje pravovaljane zaključke?

Budu li rokovi za sastav i izloženje listina, te za riješenje prigovora, kao i za obavu izbora novoga zastupstva zakonom odredjeni i obdržavani ne će do takovih sporova dolaziti. Nu za svaki eventualni slučaj, ako bi se ipak radi bilo kojeg razloga zavukao izbor novoga zastupstva, preko izmaka periode dotadašnjeg starog zastupstva, treba da bude zakonom odredjeno, u koliko je to staro zastupstvo vlasno stvarati zaključke u naravnom djelokrugu općine.

Moje je skromno mnienje, da bi vlast staroga zastupstva morala biti ograničena; naročito mu se ne bi smjelo dozvoliti raspraviti proračun općine, niti birati općinsko činovništvo.

Dogadja se, da narod jedva čeka izminuće periode opć. zastupstva, koje upravu općine ne vodi dobrim putem ili da mijenja načelnika, čijom službom nije zadovoljan. Zašto takovomu zastupstvu produljivati vlast i moć u općinskim stvarima, dapače mu dati i vlast namještati općinsko činovništvo?!

Kako rekoh, dosadanji opć. zakon nije u tom pogledu ništa odredjivao, pa je stoga dolazilo do sporova. I kr. zem. vlada došla je kod tih zgoda do uvjerenja, da se zastupstvu, kojemu je perioda izminula, ne smije dozvoliti dalnje odlučivanje u najvažnijim stvarima općine. Tako je — na primjer — vrhovnim riješenjem od 3.|6. 1907. broj 28.682 izrekla, da općinsko zastupstvo, kojemu je perioda minula, ne može birati općinskoga načelnika.

Izbor odbora.

Prestanak odborničke časti.

Nakon pravomoćnosti listine sljedio bi raspis izbora. Nužno je najprije ustanoviti, kako bi zastupstvo imalo sastavljeno biti.

Progovorili smo već o broju općinskih zastupnika i o izbornom pravu, a sada da se osvrnemo još na sljedeće: Neki naši upravnici preporučaju, da se inteligentnijoj klasi: odvjetnicima, liječnicima, ljekarnicima, šumarima, svećenicima, činovnicima, obrtnicima itd. osigura bezuvjetno izbor u općinsko zastupstvo na taj način, da se za nje sastavi posebno izborničko tijelo, koje bi samo za sebe i izmedju sebe biralo stanoviti broj zastupnika.

Obrazložio sam već, da bi ovi mogli imati izborno pravo samo uz one uvjete, koji postoje i za druge općinare, a nipošto da budu neka vrst privilegovanog staleža, koji bi uživali izborno pravo bez zavičajnosti i bez snašanja tereta za stvar općine.

Kada bi ovi (inteligencija) i po inim zakonitim uvjetima, bez obzira na stalež, imali pravo izberivosti, ne bi za ogromnu većinu seoskih općina bilo umjesno odrediti, da bude — recimo — jedna trećina birana lih izmedju takovih. U seoskim općinama je, osim svećenika i učitelja, (opć. činovnici ne bi imali pasivno pravo) rijedka ona inteligencija, na koju se misli: odvjetnici, liječnici, šumari, veterinari itd., pa bi se broj takovoga izborništva sastojao lih iz obrtnika.

Da obrtnici na selu u većem dijelu ne stoje na višjem stupnju naobrazbe, nego mnogi od seljačkog staleža, to znadu oni, koji živu na selu. Njihovim dakle izborom ne bi se došlo u susret onoj namisli, koju pred očima imaju oni, što preporučuju posebno izborništvo za inteligenciju, a medju ovom računajući i obrtnike.

S druge strane mora se priznati, da je poželjno, a za općinu bolje, ako u općinskom zastupstvu bude što više inteligentnih općinara, koji bi svojim znanjem i širjim pogledom u općinskom zastupstvu suradjivali.

Do sada se je dogadjalo, da su u općini gg. župnici bili maloporezovnici, a ovi ih nisu birati htjeli, jer su želili imati za općinskog zastupnika čovjeka svoga sela — se-

ljaka. Ona trećina velikih porezovnika nije ih birati mogla, jer medju nje nisu spadali. Učiteljima je bilo izborno pravo ne zakonom, već odredbom vlade uskraćeno. Na taj način je bilo onemogućeno i onomu malomu broju općinske inteligencije doći u općinsko zastupstvo.

Da se svemu tomu doskoči, da se omogući izbor inteligencije, ali da ne bude upravo i obvezatan, nego da bude ovisio o volji i povjerenju izbornika, moje bi skromno mnijenje bilo ovo:

Kod seoskih općina imala bi se uvesti dva izborništva. U prvo bi spadali najveći porezovnici i to u dvostruko tolikom broju, koliko općinsko zastupstvo broji svih članova, zatim svećenici, učitelji, odvjetnici, liječnici, ljekarnici, šumari, inžiniri, veterinari, pomorski kapetani, poštari neerarskih ureda, u opće javni činovnici državnih, zemaljskih i općinskih oblasti, bili aktivni ili umirovljeni, časnici izvan službe, vlastelini, koji posjeduju nekretnine, s kojimi je pravo jurisdikcije skopčano bilo, trgovci, gostioničari i obrtnici, — a svi naravno samo onda, ako bi im izborno pravo u smislu zakonskih propisa pripadalo, a ne samo zato, što spadaju rečenim staležima.

U ovo izborništvo spadali bi i oni, koji po svom položaju i zvanju, te udovoljujuć zakonitim uvjetima, imadu aktivno pravo, a ne imaju pasivno (n. pr. općinski činovnici.) Oni bi mogli birati, makar i ne mogli izabrani biti. Njihovo izborno aktivno pravo kod izbora općinskog zastupstva ne bi im se smjelo oduzeti, kao što nije oduzeto ni kod saborskih izbora, gdje se činovnik nalazi upisan u listini kao izbornik i imade pravo glasa, nu za narodnog zastupnika ne može biti kandidiran niti biran, ako službu ne napusti.

Prvo izborništvo bi se dakle sastojalo iz velikog poreza, obrta i inteligencije, a svi drugi sačinjavali bi drugo izborništvo.

Kako sada, tako i buduće bilo bi opravdano dati jednu

trećinu zastupnika prvom, a dvije trećine drugom izborništvu. U drugom izborništvu nalazila bi se ogromna većina izbornika, pa je opravdano, da i veći broj općinskih zastupnika biraju.

Po dosadanjem općinskom zakonu birao je toliki broj velikih porezovnika, koliko je bilo svih općinskih zastupnika, jednu trećinu zastupstva. Ako je općina imala 12 zastupnika, tada je 12 najvećih porezovnika biralo 4 zastupnika, a svi drugi 8.

Moglo se dogoditi, da su u listini tih 12 najvećih porezovnika bila 2—3 vlastelinstva, čiji vlasnici u općini nikada ne borave, a ni k izdoru ne dolaze, da je bilo općinara „posjednika“ što stanuju u drugim općinama, da je bilo zadruga bez muškaraca sa pravom glasa, da je bilo općinara odmaklom dobom, koji se ne mogu siliti da primu čast općinskoga zastupnika, da je bilo i takovih, koje se nije moglo birati, jer ne uživaju dobar glas i povjerenje naroda. Na taj način iscrpilo se je skoro onih 12 najvećih porezovnika, a da se 4 zastupnika nisu mogla izabrati u osobama, koje bi tomu udovoljavale, pa se je biralo iz nužde i one, koji inače do te časti došli ne bi.

Bude li se izbor obavljao iz dvostrukog broja, dakle u ovom gornjem slučaju izmedju 24 u mjesto 12, nadalje ako se k toj dvadeset četvorici pribroji inteligencija i oni, koji su gore označeni, bit će to toliki broj, da će izbor biti lahak, jer će medju njima biti dosta uglednih, časti zastupnika i povjerenja vrijednih osoba.

Listine za prvo i drugo imale bi se sastaviti tako, da bi u jednoj jedinstvenoj listini bili sadržani svi izbornici sa aktivnim i pasivnim pravom izbora, a iz ove bi bili u posebnu listinu izlučeni svi, koji po visini poreza i po svom staležu u prvo izborništvo spadaju. Obe listine bi se istodobno izložile. Nakon pravomoćnosti zabilježilo bi se u opaski jedinstvene listine, koji su izbornici u prvo izborništvo uvršteni, pa bi preostali sačinjavali drugo izborništvo.

Uvid u listine morao bi se dozvoliti svim općinarima, kao i onim stranima, koji bi po smislu novoga zakona imali pravo izbora, — sve do obave samoga izbora.

Odmah po pravomoćnosti listina imao bi se odrediti izbor opć. zastupstva, izloženjem oglasa u svim selima općine, kao i proglašenjem u općinama, gdje borave stranci, kojima izborno pravo pripada. Proglašenje dana izbora mora da bude pravovremeno, 8 dana prije dana izbora.

Mandat općinskih zastupnika neka bi trajao 6 godina, jedino kod novo ustrojenih općina trajao bi polovici zastupnika 3 godine, dočim bi druga polovica obnašala tu čast 6 godina. Koji zastupnici bi nakon tri godine opstanska nove općine imali odstupiti, odlučilo bi se žrijebom. U buduće bi uvjek svake treće godine dospjevao izbor polovice zastupstva na mjesta onih, koji su tu čast 6 godina obnašali.

Po dosadanjem opć. zakonu biralo se je do sada svake treće godine cijelo zastupstvo, pa se je dogadjalo, da su ova ili u ogromnoj većini skroz nova lica u zastupstvo došla. To nije moglo za rad zastupstva biti od koristi, jer nije bilo nikakove sveze od prošlosti na budućnost. Ostane li u zastupstvu polovica dojakošnjih članova, poznati će biti svima zaključci i rad prijašnjeg zastupstva, pa će se moći i obnovljeni odbor snalaziti u svom radu, obaziruć se na zaključke koji od prije postoje.

Izbor imao bi rukovoditi posebni odbor, koji bi se sastojao iz izaslanika kotarske oblasti — kao predsjednika, jednoga općinskoga činovnika kao perovodje i dvojice općinskih zastupnika, koje bi opć. zastupstvo iz svoje sredine izabralo.

Ako ovi k izboru pristupili ne bi, ili bi se radilo o izboru zastupstva novo ustrojiti se imajuće općine, tada bi morao kotarski izaslanik imati ovlast imenovati u odbor za izbor zastupstva dvojicu izmedju prisutnih izbornika.

Glasovanje moralo bi biti osobno, a nipošto putem punomoći.

Do sada su se obavljali izbori tako, da je svaki izbornik imao pravo glasovati za sve zastupnike svoga izborništva iz cijele općine. Ovaj način izbora nije dobar. U većim općinama, koje sastoje iz većeg broja sela, niti se ljudi medjusobom ne poznadu. Dogadjalo se je, da su izbornici glasovali za osobe, za koje do onda ni čuli nisu, a još manje ih poznavali i znali, da li su povjerenja i časti općinskog zastupnika vrijedne; glasovali su samo prema nagovoru drugih. Na taj način došli su često do časti opć. zastupnika ljudi manje vrijedni, imajući na biralištu nekoliko privrženika, koji su se — često i za volju pijače — za njih zalagali i izbornike iz drugih sela za njih nagovarali.

Domaći žitelji dotičnog sela, koji su svoje povjerenje poklanjali svomu suseljanu, odličnom, promišljenom i štovanja vrijednom čovjeku, ostali su na takav način u manjini i pobjedjeni kroz izbornike iz drugih sela.

Zašto da se takova nepodobština samim uzakonjenjem pridrži?

Prvo izborništvo imalo bi birati bez obzira na to, tko je iz kojeg sela. Vlastelini, veleposjednici, trgovci, liječnici, obrtnici, u opće izbornici prvoga izborništva, poznati su svakomu u općini, pa je tu izbor lahak i moći će svaki izbornik vlastitim poznavanjem svakoga pojedinca iz cijele općine glasovati. Osim toga biti će i takovih sela, koja ne će ni imati izbornika prvog izborništva.

Drugo izborništvo imalo bi birati po grupama i to onako, kako je odredjeno, koje selo (ili sela) mora koliko zastupnika birati.

Domaći žitelji jednoga sela ili možda dvih — trih bližih sela, iste porezne općine, poznadu se medju sobom i znadu, tko zavrijedjuje da bude izabran. U koga oni u svom selu stavljaju povjerenje kao najbolji poznavaoci, tim bi se trebali izbornici iz drugih sela zadovoljiti, a nipošto

ga rušiti glasujući po tudj em nagovoru za drugu osobu, m da ju ni ne poznadu.

Treba imati na umu, da žitelji pojedinih sela traže od svog općinskog zastupnika u svim prigodama, da za selo posreduje, zastupa ga, brani njegove interese, putuje k oblastima u stvarima sela i žiteljstva. U koliko je on zastupnik cijele upravne općine, u toliko se stavljaju na njega zahtjevi od samoga sela, da bude na poseb njegov zagovornik i branić njegovih interesa. Zato treba pustiti upravo volji sela, da odluči o izboru općinskoga zastupnika iz svog sela.

Birajući po grupama imalo bi se pridržati usmeno glasovanje, jer jedno ili dva imena, znade svatko reći, poznavajući u lice osobe, za koje glasuje. Glasujući za sve zastupnike iz cijele općine, ne bi se mogao izbornik niti imena sjetiti, a ako je nepismen, ne može si imena zabilježiti i pročitati. Glasujući glasovnicama bili bi nepismeni izvrgnuti tomu, da im bude glasovnica u ruke utisnuta, za koju oni nisu, pa bi obavili glasovanje protiv svomu uvjerenju.

Glasujući po grupama i ustmeno, odklonjena je svaka zloraba i pomutnja.

Ako bi četvrtina izbornika iz jedne glasalačke grupe zatražila ipak pismeno tajno glasovanje, imalo bi se to za tu grupu dozvoliti, jer bi mogli posebni raslozi u odnošaju izbornika prama kandidatima to opravdavati, da se tako slobodan izbor, bez ikakovog ograničenja provede.

Ne mogu se složiti sa predlogom jedne studije o novomu općinskom zakonu, da bi se svi izbornici morali providiti iskaznicama za pristup na biralište i kao dokaz prava glasovanja.

Općine su tako opterećene raznim poslovima, da se mora ići za ujednostručenjem, a ne kompliciranjem posala, — za njihovim umanjenjem, a ne povečanjem.

Koliki bi to posao zadalo, kada bi se za svakoga izbornika morala napisati izkaznica.

To je kopija propisa valjanih kod izbora narodnih zastupnika (kao i ono o svakogodišnjoj reviziji listina).

Kod izbora općinskih zastupnika ne bi te izkaznice imale ni kakove vrijednosti ni svrhe, nego bi bile upravo uzaludan posao.

Općinsko činovništvo, koje nekoliko godina u općini služi, pozna malo ne sve općinare osobno, jer s njima često posla imade, pa može kod izbora znati, da li je pravi došao i glasovao ili neovlašteni. Nu jer ne će poznati mladji naraštaj, može se radi istovjetnosti voditi kontrola na taj način, da prigodom izbora budu kraj izbornog povjerenstva starešine svih sela, koji će istovjetnost osobe izbornika zasvjedočivati.

Povrh toga su i sami izbornici ponajbolja kontrola, da li pravi izbornik glasuje, osobito onda, ako izbor nije jednoglasan.

Spomenuta studija dozvoljava glasovanje i onomu, tko dodje bez izkaznice, ako mu istovjetnost bude kroz dvojicu vjerodostojnih osoba zasvjedočena. Čemu dakle izkaznice i silna pisarija, kada se i bez izkaznice na biralište doći smije i glasovati i kada će na biralištu biti dosta vjerodostojnih osoba i službenika, koji će istovjetnost potvrditi moći.

Ako instituciju izbornih izkaznica poznaje talijansk općinski zakon i izborni red za grad Ljubljanu, ne sljedi od tuda, da je to i za nas i naše prilike nužno. Kada bi time kakova korist polučena bila, neka bi bilo, — nu zadati posla sa pisanjem hiljadu izkaznica (ili više, ako je općina veća), pa time opterećivati općine, koje su i onako raznom pisarijom preopterećene, sve samo zato, jer je to u stranim državama uvedeno, ne bi bilo umjesno.

Dok bi se s jedne strane obvezalo općinare, da moraju k izboru odbora pristupiti, moralo bi se s druge strane omogućiti im pravodobni dolazak. Redoviti izbori opć. zastupstva padali bi obično na mjesec studeni, dakle već zimsk o

doba, kada je dan kratak, a i komunikacije loše. Obzirom na to imao bi se izbor ureći za 11 sati prije podne. Do te dobe mogao bi svaki izbornik k izboru stići. Tko ne bi došao, opravdano bi potpao zakonom ustanovljenoj kazni, a osim toga ne bi imao pravo naknadnog glasovanja, ako je njegova grupa već odglasala, niti bi imao pravo prigovoriti tomu, što je tako lišen glasovanja.

Najprije bi se imao obaviti izbor prvog izborništva, koje bi usljed svoga malenoga broja bilo brzo gotovo. Nakon toga došlo bi na red drugo izborništvo, po redu, kako je sastavljena listina.

Izbornici bi se imali prozivati grupa po grupa, a kod svakoga imena u listini ubilježilo bi se, za koga je tko glasovao. Članovi izbornoga odbora bilježili bi takodjer, radi kontrole, koliko je glasova za koga palo.

Izabranim smatrao bi se onaj, tko dobije nadpolovičnu većinu predanih glasova dotične grupe. Ako bi se glasovi tako razdijelili, da nitko ne bi dobio nadpolovičnu većinu, imao bi se odmah obaviti uži izbor izmedju onih, koji su najviše glasova polučili. Kod jednakih glasova odlučio bi žrijeb.

Nakon odglasovanja pojedine grupe imalo bi se smjesta zapisnički ustanoviti, kako je glasovano i tko je izabran.

Kako prvo, tako i drugo izborništvo moralo bi istodobno birati i zamjenike zastupnicima po istim propisima.

Na koncu bila bi dužnost predsjednikova proglasiti rezultat izbora. Eventualni prigovori imali bi se odmah nakon toga proglašenja najaviti i u izborni zapisnik uvrstiti, a prigovaratelju dozvoliti rok od 3 dana, da pismene prigovore izvede i kotarskoj oblasti podnese.

Ne bi li nitko izbornomu činu prigovorio na sami dan izbora, poslje proglašenja rezultata, smatrao bi se izborni čin pravomoćnim, pa bi se to i u izbornom zapisniku konstatiralo.

Dužnost kotarske oblasti bila bi, da odredi dan za saziv prve sjednice, gdje bi se zastupstvo konstituiralo, te zastupnici i zamjenici zaprisegli.

I dosadanji općinski zakon imao je isti smisao.

Izlagati imenik izabranih kroz 8 dana i dozvoljivati u tom roku prigovore, kako se sa nekih strana predlaže, nije ničim opravdano. Bilo bi to samo zatezanje. Proti osobama koje su glasovale i za koga su glasovale, ne može biti prigovora, jer su to mogle biti samo osobe sadržane u listini, koja je pravomoćna. Za drugoga pali glasovi su i onako bez vrijednosti.

Prigovor je moguć jedino proti izbornomu činu, a taj može biti poznat onomu, tkomu prisustvuje, a taj može odmah i prigovoriti ako hoće.

Prigovore proti izboru imao bi riješiti u prvoj molbi županijski upravni odbor, a u drugoj kr. zemaljska vlada. Kotarska oblast ne bi smjela biti oblast prve molbe za rješavanje tih prigovora, jer njezin izaslanik će rukovoditi izbor pa je naravno, da će on sam svoj rad odobriti i od strane kr. kotarske oblasti prigovore odbiti. Opravdano je dakle, da druga — višja vlast — prigovore riješi.

Obavljeni izbor općinskoga zastupstva je stvar veće važnosti, pa je upravo nužno da najviša vlast u zemlji bude prigovore riješavala u zadnjoj molbi i time svojim autoritetom odlučila i narod umirila.

Izbor morao bi biti skroz slobodan; na njega ne bi smio uplivati niti izaslanik kr. kotarske oblasti, niti članovi općinskoga poglavarstva. — Često se čuju prigovori, da se je općinsko činovništvo angažovalo kod izbora za općinsko zastupstvo za pojedine osobe i ulagalo svoj upliv na to, da budu izabrane. Predbacivalo se je, da općinski činovnici nastoje, u općinsko zastupstvo dobiti ljude koji će biti njihovo orudje, kraj kojih će raditi što će htjeti. Takovi prigovori moraju nestati; ne smije im se dati povoda i stoga

neka se uplitanje od strane oblasti i činovništva u obavu slobodnih općinskih izbora samim zakonom zabrani.

Kako je rečeno kod rješavanja prigovora proti listinama, imalo bi se tako i kod riješavanja prigovora proti obavljenom izboru zastupstva zakonom izreči, da je županijski upravni odbor dužan prigovore riješiti u prvoj svojoj sjednici, iza kako su stigli, a kr. zemaljska vlada u roku 8 dana, ako bi daljnji utok proti riješenju županijskog upravnog odbora uložen bio. Time bi se onemogućilo, da se riješenje prigovora proti izboru zastupstva zavuče u godine, kako je do sada bivati znalo. Nu za svaki slučaj, ako bi se to riješenje zavuklo i preko izminuća periode, trebalo bi zakonom izreći, da poslove, koji su manje važnosti, pravo valjano raspravlja i zaključuje staro zastupstvo, dok važniji predmeti, kao proračun, izbor činovništva itd. spadaju na novo zastupstvo, kako je to već naprvo rečeno.

Dosadanji općinski zakon nije glede toga ništa predvidjao i odredjivao, pa je to davalo povoda sporovima.

Svaki, komu zakon daje pasivno pravo izbora, neka je obvezan čast zastupnika ili zamjenika primiti. Tko to bez opravdanog razloga odkloni imao bi potpasti globi 100 kr. u korist mirovinske zaklade općinskih činovnika one županije, kojoj dotična općina spada.

Čast odklonuti neka bude dozvoljeno onima:

1. koji su stariji od 60 godina;
2. koji radi narušenog zdravlja nisu kadri dužnosti opć. zastupnika vršiti;
3. koji su radi svog zanimanja često kroz godinu iz svog obitavališta odsutni;
4. koji su u zadnjoj (prošloj) periodi čast općinskog zastupnika obnašali. (Ovo — pod 4 — ne proteže se na one koji su samo čast zamjenika obnašali.)

Treba da bude na čistac izvedeno i pitanje, može, li drugo izborništvo birati zastupnike iz reda prvoga izborništva.

Dosadanji općinski zakon nije u tom pogledu ništa odredjivao, pa je dolazilo do prepora i utoka tja do kr. zemaljske vlade. Ova je svojim vrhovnim riješenm od 21. 12. 1907. broj 68764 izrekla, da ne mogu birati veliki porezovnici izmedju malo poreznika i obratno.

Dužnost nam je promisliti svrhu, zašto su do sada postojala dva izborništva: malih i velikih porezovnika, a zašto bi imala postojati i dalje još u proširenijem obliku.

Da ne bude veliki posjed bez glasa i zaštite u općinskom zastupstvu, da ne bude izvrgnut volji malih porezovnika, dalo mu se je pravo, da smije birati trećinu cijeloga zastupstva izmedju sebe. — U buduće želimo iz istih razloga, a povrh toga i za to, da se osigura mogućnost izbora inteligencije, takodjer dati jednu trećinu od broja cijelog općinskog zastupstva velikim porezovnicima i inteligenciji.

Ovo je već neki privilegij kapitala i inteligencije; napušta se načelo jednakosti, pa zakonom osigurava spomenutima trećina članova općinskoga zastupstva.

Ako izbornici drugoga izborništva poklone svoje povjerenje nekomu, tko je upisan u prvom izborništvu, oni se sami odriču svoje pretežitosti za jednog člana u zastupstvu u korist velikih porezovnika i inteligencije. Oni će to učiniti samo onda, ako je to čovjek, koji je svojim radom, pravednošću i obljubljenošću stekao bezuvjetno povjerenje naroda. Ako takovoga nije izabralo prvo izborništvo, zašto onemogućiti da ga drugo izborništvo izabere? — Ako bi tomu imao tko prigovoriti, što će drugo izborništvo izabrati zastupnika iz prvog izborništva, mogli bi to biti samo izbornici drugog izborništva i nitko drugi, — a ako je njima to pravo, ne treba ni drugima biti krivo.

Moje je skromno mnijenje, da ne ima opravdanoga razloga zabraniti izbornicima drugoga izborništva, da za zastupnika izabere osobu iz prvog izborništva, koja tamo izabrana nije, a u koju imadu povjerenja. Treba poštivati volju

naroda ondje, gdje on neide u protivštinu sa zakonom (ovdje o pogodovanju velikih porezovnika i inteligencije), nego dapače u odricanju svoga prava želi se poslužiti svojim glasom po svom osvjedočenju u korist općine i svoga sela.

Da ne bude i kod novog općinskog zakona prepuštena ova vrlo važna okolnost odluci kr. zem. vlade, neka se zakonom izreče, da je drugomu izborništvu dozvoljeno, ako želi birati i iz reda prvoga izborništva.

Općinskim zastupnikom morao bi prestati biti onaj, tko izgubi pasivno pravo izbora, — na kog se odnosi koja od onih točaka, što su glede toga spomenute.

Nadalje bi se imao riješiti zastupničke časti i onaj, tko izostane bez valjane isprike od polovice sjednica u godini dana. Takovi bi povrh toga imao potpasti globi od 50—100 Kr. na korist mirovinske zaklade općinskih činovnika. To je nužno, jer inače bi stajao svakomu otvoren put, da se riješi odborničke časti i dužnosti kroz to, što ne bi na sjednice dolazio.

O gubitku zastupničke časti i padnuću pod globu neka izriče odluku u prvoj molbi općinsko zastupstvo, uz pravo utoka na županijski upravni odbor u drugoj, a kr. zemaljsku vladu u trećoj molbi.

Da se taj predmet ne zavlači i takovi zastupnik ne vodi samo na računu kroz svoju periodu, imalo bi se zakonom propisati, da se utoci moraju riješitiu istim rokovima, kao i glede prigovora proti izboru općinskoga zastupstva.

Konačno može općinski zastupnik biti riješen časti, ako bude općinsko zastupstvo raspušteno po nadzornoj vlasti. To se smije učiniti, ako zastupstvo ne će da vrši svoje dužnosti, ako stvara protuzakonite zaključke i ako ponovne upute i opomene nadzorne vlasti ne koriste, te ako se dokaže, da na štetu općine radi. U slučaju raspusta zastupstva morao bi se zakonom odrediti rok, u kojemu se mora novi izbor obaviti, a taj bi mogao biti od 2 mjeseca.

Služba općinskih zastupnika ima biti i u buduće počasna i bezplatna. U slučajevima, kada općinski zastupnik bude odredjen na takove posebne poslove u interesu općine, koji bi mu nanašali trošak i veću dangubu, vlasno je općinsko zastupstvo dopitati mu primjereni trošak.

Obzirom na to, što je dosadanji općinski zakon manjkav gledom na mnoge okolnosti općinskih odbora (zastupstva), navesti ćemo ovdje vrhovne riješidbe kr. zem. vlade, koje su usljed toga izdavane, a koje su si tu i tamo i protuslovne, pa je poželjno, da novim općinskim zakonom bude tim manjkavostima doskočeno:

1. Kada se, općinski odbor bira, imadu svi biraći glasovati za toliko odbornika, koliko ih izborništvo (veliki ili mali porezovnici) bira. (Vlada 10./11. 1902. br. 88301).

2. Zaključke opć. zastupstva nije vlasna kotarska oblast ukidati, već samo izvršbu obustaviti i predmet dalje kr. županijskoj oblasti podnijeti (Vlada, 28. 2. 1903. br. 16460).

3. Tko je po sudu sudjen na kaznu radi nadripisarstva, ne može obnašati čast općinskoga zastupnika. (Vlada, 30. 11. 1903. broj. 93.

4. Tko je sudbeno kažnjen radi nadripisarstva, može biti općinskim zastupnikom. (Vlada, 9. 2. 1904. br. 102211. od god. 1903.). Time je riješidba pod točkom 3.) došla izvan krijeposti.

5. Općinski zastupnici ne imaju prava na odštetu za uredovanja preduzeta u sjedištu ureda, kao za pregled računa, sajmišta, mrciništa, dolazak u sjednice, prisustvovanje škontracijama opć. blagajne itd. (Vlada 24. 3. 1910. broj 2850.)

6. Općinsko zastupstvo ne mogu birati „nestalni“ općinari. (Vlada 5. 1. 1903. broj 56580 1902.)

7. Izbor zastupstva obavlja se tako, da jednu trećinu biraju veliki porezovnici, a dvije trećine mali, birajući svaki

za sebe i izmedju sebe. (Vlada 16. 7. 1904. broj 49153.) (Vlada 21. 12. 1907. broj 68764.)

8. Izabirati općinske zastupnike jest javno pravo, koje pravo može svaki izbornik reklamirati bez punomoći sa strane interesenata. (Vlada 19. 6. 1899. br. 18065.)

9. U listinu izbornika za izbor općinskog zastupstva ne dolazi upravna općina. (Vlada 8. 12. 1890. broj 82251.)

10. Pravo izbora (aktivno) imadu i općinari stanovnici, koji ne plaćaju porez. (Vlada 8. 12. 1890. broj 82251.)

11. Ne imaju izborno pravo, niti se u listinu ne uvršćuju: imovne općine, zemljišne zajednice, činovnici kotarskih oblasti, šumari imovnih općina i pučki učitelji. (Vlada, 31. 3. 1908. broj 70878.)

12. Ne imaju izborno pravo i ne uvršćuju se u listinu: župne općine, državne gospoštije, i zem. zajednice. (Vlada, 23. 1. 1909. broj 4494.)

13. Veliki porezovnici biraju trećinu svega odbora bez obzira, na koja sela koliko zastupnika kod toga pane. (Vlada, 17. 3. 1899. broj 7183.)

14. Izborno pravo ne pripada administratorima župe.

15. Započeti izbor općinskog zastupstva ne smije se prekidati i na više dana obavljati. (Vlada, 25. 2. 1905. broj 86869.)

16. Kod sastava listina ne dolazi župnicima u račun altarijski porez. (Vlada, 17. 12. 1903. broj 49713.)

17. U općinski odbor može biran biti i onaj, tko je radi zločina sudjen, ako su mu posljedice kazni utrnule. (Vlada, 11. 3. 1896. br. 14081.)

18. Izborno pravo pripada župnicima, koji uživaju zemljišta i kuće prebenda ili beneficija, jer se smatraju općinarima „pripadnicima“ (Vlada, 28. 3. 1902. br. 11982.)

19. Za općinske zastupnike ne mogu se birati učitelji ni općinski činovnici, osim načelnika. (Vlada, 11. 5. 1902. broj 21281.)

20. Izbor opć. zastupstva je valjan, ako se je zbila i kakova nepravilnost, koja ali nije djelovala na sami uspjeh izbora. (Vlada, 28. 4. 1906. br. 22348.)

21. Učitelji konfesionalnih škola ne mogu se birati za opć. zastupnike.

22. Tko je počinio šumsku štetu, a nije radi toga sudbeno presudjen, može biti biran.

23. Sjednicama opć. zastupstva predsjeda općinski načelnik, a ne izaslanik političke oblasti. (Vlada, 22. 11. 1902. broj 91024.)

24. U sjednicama može opć. zastupnike kazniti predsjednik, (Vlada, 22. 11. br. 91024.)

25. Ne može se izbrati opć. zastupnikom u malom porezu onaj, tko spada u listinu velikih porezovnika. (Vlada, 8. 9. 1905. br. 46842. i 10. 4. 1907. br. 19532.)

26. Opć. zastupniku ne pripada bezplatni podvoz za dolazak u sjednice. (Vlada 16. 8. 1897. br. 40291.)

27. Opć. zastupnik ne ima pravo na nagradu za pobiranje sajamskih pristojba u korist upravne općine. (Vlada, 22. 7. 1910. broj 43056.) Vlada broj 65700 od g. 1910.)

28. Općinsko zastupstvo vlasno je dopitati opć. zastupnicima odštetu za dangubu kod ubiranja sajamskih pristojba. (Vlada, broj 32427 od god. 1914.) Ovim se ono riješenje pod tek. broj 27. pobija.

Osim ovih navedenih biti će i drugih riješitaba, koje su izdavane obzirom na općinska zastupstva, u koliko je dosadanji zakon u tom pogledu manjkav, pa je svakako za želiti, da takovih manjkavosti u novom opć. zakonu ne bude ili da budu na najmanje moguću mjeru svedene.

Sjednice općinskog zastupstva.

Sjednice općinskoga zastupstva su javne Redovite sjednice imale bi se držati svaka dva mjeseca, a izvanredne prema potrebi.

Izvanredna sjednica imala bi se sazvati i onda, ako to zatraži pismenim podneskom, uz naznaku predmeta, o kojemu bi se raspravljati imalo, jedna trećina općinskih zastupnika. Sazov imao bi uslijediti u roku 8 dana od dana predanog zahtjeva računajući.

Sjednicu saziva općinski načelnik i odredjuje dan, kada će se obdržavati, jedino proračunsku sjednicu, te sjednicu za pretres završnih računa i izbor općinskog činovništva, mjesnog suca i prisežnika saziva na dan, što ga odredi kotarska oblast, buduć njezin izaslanik takovoj prisustvovati mora.

Sjednicama općinskoga zastupstva predsjeda uvjek općinski načelnik.

Kr. zemaljska vlada, riješenjem svojim 22. 11. 1902. br. 91024., izrekla je, da općinski načelnik, koji nije službe riješen, predsjeda i onoj sjednici, u kojoj se novi općinski načelnik bira, jer da njegove funkcije traju sve dotle, dok ne prestane načelnikom biti. Držim, da se u novom općinskom zakonu ne bi to načelo smjelo pridržati, nego bi se imalo odrediti, da sjednici u kojoj se bira općinski načelnik ima predsjedati najstariji općinski zastupnik, ili ako se taj toga odreče, onaj zastupnik, koga općinsko zastupstvo u istoj sjednici izmedju prisutnih zastupnika izabere.

Isto tako imalo bi se činiti, ako bi opć. načelnik bio odsutan, obolio i ne bi mogao inim redovitim sjednicama predsjedati.

Da dotadanji načelnik predsjeda sjednici, u kojoj se bira novi načelnik, ne može se odobriti, jer može nastati slučaj, da se opć. zastupstvo sa znatnim brojem svojih članova želi riješiti prijašnjeg načelnika, pa im treba dati priliku, da bez sustezanja i otvoreno svoje misli i prigovore proti njemu iznesu. Ako je tomu stari načelnik prisutan, kada se o njegovoj osobi radi, moglo bi se dogoditi, da bi koji od općinskih zastupnika sustezao svoje mnijenje

izreči i istupiti htio proti njemu, jer se ne bi želio zamjeriti, a bojao bi se možda i osvete, ako bi ipak prijašnji načelnik izabran bio.

Poznato je iz prakse, da su si mnoga gospoda kotarski predstojnici, prisustvujući općinskim sjednicama, prisvajali pravo predsjedanja i rukovodjenja rasprava, ma da je općinski načelnik bio prisutan i makar ih zakon na to ne ovlašćuje. Tomu se mora u novom zakonu jasnim propisom na put stati. Izaslaniku kotarske oblasti pripada pravo prisustvovati sjednicama općinskoga zastupstva, savjetom ići na ruku, obustaviti izvršbu zaključaka do višjega riješenja, koje drži protuzakonitima ili po općinu štetnima, — ali pravo predsjedanja mu ne pripada.

Svakoj sjednici općinskoga zastupstva ima prisustvovati općinski bilježnik, a kod sjednice, u kojoj se pretretresaju općinski računi kao i proračun i blagajnik (bilježnik drugi.)

Dužnost bilježnika jest voditi zapisnik sjednice, u njega uvrstiti sve predloge i zaključke, pa bi to imao odmah pred cijelim zastupstvom pročitati, a zapisnik bi se imao stante sesione ovjeroviti. — Ovo bi se moralo upravo zakonom propisati, da taj vrlo važni posao ne bude prepušten samovolji pojedinaca ostavljajući otvorena vrata preinaci krivom shvaćanju navodno stiliziranih zaključaka.

Služio sam pod kr. kotarskim predstojnikom, koji je odredio, da se predlozi i zaključci po opć. bilježniku u sjednici zastupstva samo pribilježe, a zapisnik naknadno sastavi, pa i taj najprije kao koncept, koji se je morao poslati kotarskoj oblasti, da ga kotarski predstojnik crvenom tintom po svojoj uvidjavnosti ispravi, nakon toga bio je vraćen taj ispravljeni nacrt zapisnika općini i prama njemu se je pravio pravi zapisnik kao original, koji se je ovjerovljivao u drugoj narednoj sjednici, kada možda nije ni prisustvovao onaj općinski zastupnik, čiji je važniji predlog u prošloj sjednici raspravljen bio i o njemu zaključak stvoren.

Takovi postupak činio je veći posao općinskomu činovniku, a osim toga kod takovoga postupka nije bilo isključeno, da bi kod kojega zaključka moglo poslje doći do prigovora, da stilizacija neodgovara duhu i smislu stvorenoga zaključka.

Ako se zaključak smjesta, čim je stvoren, u zapisnik uvrsti, pred zastupstvom pročita i ovjerovi, ne može doći do kasnijih prigovora, niti se može objedjivati općinsko činovništvo, da je zaključak uvršten u zapisnik u krivom smislu, drugačiji nego je stvoren bio.

Dnevni red sjednice je poznat, pa se zapisnik može uvjek predraditi tako, da predlozi budu u njega uvršteni i da se samo zaključci na dan sjednice budu pisati morali. Na taj način teče sjednica brzo i bez zapinjanja.

Prigodom raspravljanja predmeta, koji zasjecaju u pojedinu struku, imali bi sjednici prisustvovati kao izvjestitelji općinski činovnici, u čiju struku predmeti spadaju, te bi imali savjetujući glas. Tako bi kod rasprave o predmetima njihove struke prisustvovali sjednicama i općinski liječnici, veterinari, šumari itd.

Općinski načelnik i bilježnik (uz eventualnu suradnju strukovnjaka u čiju struku predmet spada) imali bi dužnost pripraviti obrazložene predloge za raspravu, — a ujedno o svim prijašnjim zaključcima izvjestiti, da li su i kako izvršeni.

U sjednice morali bi općinski zastupnici biti obvezani dolaziti točno i redovito.. U slučaju zapriječenja morao bi to za vremena javiti općinskomu poglavarstvu, koje bi pozvalo njegovog zamjenika.

Tko bi neopravdano izostajao iz općinskih sjednica, proti tomu bi općinsko zastupstvo moralo imati ovlast izreći kaznu globe od 2 do 50 kr. Ponovno izrečena globa morala bi biti postepeno veća, nego je bila ona pred njom izrečena.

Kako je već naprvo rečeno, morala bi se stvoriti zakonom mogućnost takovoga nemarnoga odbornika riješiti njegove časti, uz izrečenje osjetljive globe.

Ako se usljed malenoga broja općinskih zastupnika ne bi mogla sjednica održati, tada — osim globe, što ju izreče općinsko zastupstvo — imali bi se obračunati troškovi za uzaludan dolazak prisutnih zastupnika i predložiti taj zapisnik kotarskoj oblasti, koja bi imala dužnost odsutne zastupnike presuditi na solidarno nošenje tih troškova.

Ove ustanove koristile bi, pa se ne bi dogadjalo, da se ne bi sjednice držati mogle radi nedovoljnoga broja pridošlih zastupnika.

Zakonom bi trebalo dati predsjedniku ovlast, da one zastupnike, koji se u sjednici nedolično ponašaju, druge zastupnike vrijedjaju, onemogućuju raspravljanje svojom neprestanom vikom, može opomenuti, ukoriti, a po potrebi i kazniti globom od 2 do 50 kruna, na korist mirovinske zaklade općinskih činovnika. Takova izrečena kazna imala bi se odmah u zapisnik dotične sjednice uvrstiti. Izricanje ovakove kazne moralo bi se prepustiti samomu predsjedniku, a ne zastupstvu, jer se dogadja, da je svadji, larmi, nemiru i smetanju redovitog toka sjednice kriva većina zastupnika, a ti ne bi sami proti sebi htjeli izricati kaznu.

Ako se ni izrečenjem kazne globe ne bi red uspostavio, imao bi predsjednik biti ovlašten dignuti sjednicu, a o cijelom dogodjaju sastaviti zapisnik i podnijeti ga kotarskoj oblasti na kazneni postupak i izrečenje nošenja troškova osujećene sjednice.

Za stvaranje zaključaka propisivao je dosadanji zakon u §-u 41., da je potrebita prisutnost nadpolovične većine svih zastupnika, jedino kod izbora činovništva i otudjivanja imetka (§. 38 i 26.) dvije trećine.

Novi općinski zakon morao bi kod svih važnijih posala zahtjevati prisutnost dvih trećina zastupnika, dakle

kod: proračuna, raspisa bilo koje vrsti nameta, završnih računa, sistemiziranja činovničkog mjesta, izbora činovnika, povišice stalnih beriva, nabave i odtudjivanja nekretnina, a osim toga u opće uvjek, kada bi se radilo o proračunom nepredvidjenim troškovima, za koje bi se tražio izdatak preko 500 kruna iz općinskih sretstva.

Za ine predmete bila bi dovoljna prisutnost nadpolovičnog broja svih općinskih zastupnika.

Glasovanje bi imalo biti ustmeno, a na predlog jedne trećine prisutnih zastupnika pismeno — tajno.

Dosadanji propisi o predlaganju sjedničkog zapisnika kr. kotarskoj oblasti, obustaviti izvršbe zaključaka, pravu županije za dokidanje istih, pravu utoka na kr. zemaljsku vladu (§. §. 42. 43. 44. opć. zak.) imali bi i u novi zakon ući. Jedino bi trebalo zakonom opredijeliti rok, u kojemu bi bila županija odnosno vlada, dužna takovi predmet riješiti, da se ne zavuče u nedogled.

Rok bi se smio promašiti samo u slučaju, ako bi bili nužni kakovi izvidi ili dobava podataka ali nakon stignuća tih podataka morao bi doći rok do održanja. — To je nužno, jer se je dogadjalo, da su predmeti osobite važnosti ležali mjesece i mjesece neriješeni, a poslovi općine zapinjali i nezadovoljstvo medju narodom prouzrokovali.

Ako kr. kotarska oblast ne bi ovršenje podnešenog joj zaključka općinskog zastupstva u roku 8 dana od dana prispjeća, obustavila, ili ga ne bi sjednici osobno prisustvujući politički izaslanik odmah obustavio, mora općini zakonom dozvoljeno biti provesti ga.

Uprava općine.

a) Naravni djelokrug.

Neki naši upravnici izrazili su mnijenje, da bi se ustrojili u općinama izmedju općinskih zastupnika upravni odbori, a sa djelokrugom, koji bi razne poslove, što ih je do sada općinsko poglavarstvo — kao izvršujući organ — obavljalo, stavio na te odbore. Po tomu bi odgovornost za te poslove prama općinskomu zastupstvu prošla sa općinskoga poglavarstva (činovništva) na te odbore.

Medju ostalim poslovima veli se, da bi ti upravni odbori (kojih 5 lica) sastavljali listinu za izbor općinskoga zastupstva brinuli se za vodjenje inventara, nadgledali općinske ceste i mostove i brinuli se za njihovo uzdržavanje, rukovodili poslove zavičajnosti, vodili brigu za ubiranje općinskih daća, dozvoljivali iz općinske blagajne neodgodive izdatke uz naknadno odobrenje po zastupstvu itd.

Jer bi upravni odbor dobio toliki djelokrug, veli se, da bi se u godini dana držale samo dvije sjednice općinskoga zastupstva.

Mnogo sam promišljao o provedbi te namisli, pa se moje skromno mnijenje tomu prilagoditi ne može.

Kada bi se općine podijelile na dva razreda, kako to naš vrsni upravnik g. Dr. B. predlaže, to jest: na gradove, koji se upravljaju po zakonu za seoske općine i općine u kojima su sjedišta kr. kotarskih oblasti, kao I. razred, a sve druge općine na II. razred, tada bi se donekle moglo za I. razred uvažiti uredjenje upravnih odbora, ali nipošto za II. razred, — dakle ogromnu većinu naših općina.

Povrh toga niti u općinama I. razreda ne bi upravni odbor smio imati dužnosti, kojima tek dugim radom može udovoljiti i koje bi iz njega učinile u mjesto nadzornog, izvršujući organ, — skoro činovništvo općine.

Veli se: „Čim će više općinari sudjelovati u samoupravi općine, tim će općinarski život biti živahniji i kontrola za upravu općine veća". Pa baš radi toga nije za preporučiti, da se općinsko zastupstvo, koje se sastoji — recimo iz 24 osobe — sastane samo dva puta na godinu, a poslove da vodi upravni odbor od kakovih 5 osoba, koji bi se mjesečno sastajao.

Sastane li se cijelokupno općinsko zastupstvo svaka dva mjeseca jedan put, činit će to veće sudjelovanje općinara kod odlučivanja u općinskim poslovima, nego da se upravni odbor sastaje mjesečno.

Osim toga stekao je svaki općinski činovnik, koji je dulji niz godina u općinskoj službi, uvjerenje, da nekolicina općinskih zastupnika neće riješavati i razpravljati važnije predmete, bez sudjelovanja cijelog općinskog zastupstva. Imao sam redovito takove slučajeve kod sastanka pododbora za sastav nacrta proračuna. Ako je došla kakova nova stavka, ako je humanitarno društvo tražilo potporu itd., nije taj pododbor htio sa svoje strane staviti u nacrt proračuna predlog, da se to prihvati nego je izjavljivao, neka to stoji, dok cijelo općinsko zastupstvo bude u sjeduici, pa neka ono odluči. U zalud je bilo upućivanje, da predlog pododbora nije ništa obvezatnoga, da će to dobiti moć tek onda, ako to zastupstvo prihvati i nadzorna oblast odobri, da se tu radi samo o sastavu nacrta proračuna, koga cijelo zastupstvo imade jošte pretresti i po svojoj uvidjavnosti pojedine stavke usvojiti ili odkloniti.

Pitam, kako bi upravni odbor u jednoj takovoj seoskoj općini vodio poslove? Zar bi bio pripravan pristati na koji nepredvidjeni a neodgodivi izdatak iz općinske blagajne, uz naknadno odobrenje zastupstva? Ne bi li u mnogo čemu nastala stagnacija?

Brinuti se za vodjenje inventara ima biti dužnost

općinskoga poglavarstva, a upravnomu odboru bi imalo tek pripadati pravo nadzora nad tim.

Nadgledati općinske ceste i mostove i brinuti se, da budu u redu, mora biti dužnost općinskoga poglavarstva, u okviru zaključaka, što ih opć. zastupstvo glede toga stvori, a upravnog odbora dužnost tek u toliko, u koliko bi trebalo općinskomu poglavarstvu u dvojbenom slučaju biti savjetom na ruku, dati mu direktivu, ili ga na dužnost podsjetiti, te kod izdavanja radnja poduzetnicima kod jeftinbe prisustvovati.

Za vodjenje zavičajnih posala treba vještih osoba, kojima su poznate ustanove zakona o državljanstvu i zavičajnom pravu, kako bi upravni odbor, koji bi sastojao iz nevještih članova, dužnosti odgovarao!

Voditi brigu nad utjerivanjem i ubiranjem općinskih daća značilo bi članove upravnog odbora trajno, naročito u jesensko doba, zaposliti poput opć. činovnika, a odteretiti ove i njihovu odgovornost. Odgovornost za utjerivanje državnih daća nosi općinski načelnih, proti njemu se izriče odgovornost, ako je dužnost zanemario, pa tim više ima nositi odgovornost za utjerivanje općinskih daća, koje općinski ovrhovoditelj obično zajedno sa državnimi daćama utjeriva.

Staviti u dužnost upravnoga odbora sastavak listine za izbor općinskoga zastupstva, značilo bi opteretiti ga poslom, koji je s jedne strane vrlo omašan, a s druge strane kojemu u dosta prilika ni dorao nije. Listine mora sastaviti općinsko poglavarstvo, koje imade popis zavičajnika i stranaca, znade dobu pojedinca, posjeduje kazalo sumnjivaca i sudbeno presudjenih osoba, a može si prizvati i starešine iz svih sela u svrhu potrebitih razjašnenja. Listine se i onako izlažu na sve opći uvid i prosto je svakomu proti njima prigovoriti.

Kada bi se spomenuti i drugi razni poslovi općinske

uprave stavili u dužnost posebnih upravnih odbora, zaostajali bi ti poslovi. — Budimo iskreni: Općinski činovnici bi te poslove prepuštali upravnim odborima, pa niti bi ih obavili jedni ni drugi. Općinski činovnici bi nalazili svoje pokriće u upravnom odboru, čiji članovi niti bi bili svagda poslu dorasli, koji bi se od njih tražio, niti bi mogli žrtvovati toliko vremena od svoga gospodarstva i rada, da bi se mogli poslovima općine baviti u tako širokom smislu.

Držim stoga, da se ne bi poslovi izvršujućih organa (činovništva općinskih poglavarstva) smjeli prenašati na upravni odbor, nego bi ovaj, ako bi već gdje i postojao, mogao imati samo pravo nadzora nad izvršujućim organima, da se poslovi vrše, a ne zaostaju, te da u slučajevima potrebe bude kod važnijih ili ne predvidjenih predmeta odlučivao i opć. poglavarstvu svojim savjetom na ruku.

Konačno moram naglasiti i to: Kada bi se izmedju općinskog zastupstva birao upravni odbor, koji bi imao na sebi sve već spomenute dužnosti, a uzato i sastav osnove proračuna, pregled završnih računa, upravu sa uboškom zakladom, ispitivanje raspisa općinskoga nameta, priredbu predloga za sjednice zastupstva, to bi taj odbor od nekoliko osoba, i bio sve u nadzoru i upravi općine, dok bi svi drugi bili isključeni. Tako bi od 24 zastupnika upravni odbor od 5 lica bio sve, a njih 19 ništa, osim odlučivanja kod zasjedanja cijeloga zastupstva prigodom rasprave proračuna i završnog računa. — Dok bi tih 5 lica bilo preopterećeno da ne bi svomu zadatku mogli ni udovoljavati, ostalih 19 bili bi bez posla i bez inog sudjelovanja kod uprave općine.

Sve to opravdava, da se poslovi na više odbora podijele, kako je to bivalo i do sada kod općine.

Poznavajući poslove općina, moje bi skromno mnijenje bilo, da bi se izmedju opć. zastupstva imali izabirati sljedeći izbori:

1. Odbor za sastav proračunske osnove i pregled završnih računa.

Bilo bi svrsi shodno, da jedne te iste osobe budu u oba odbora. Općinski računi vezani su na stavke proračuna; glavna knjiga općinske blagajne u savezu je za proračunom. Odbor, koji sastavlja nacrt proračuna, znati će, što je sve uzimao u obzir kod toga posla, koje je zaostatke od prošlih godina uzeo kao utjerive, što je predvidjao kod pojedinih stavaka primitka i izdatka, da li su ta predvidjenja kod zaključka godišnjeg računa došla do ispunenja ili ne. Ako su učinjeni izdaci mimo proračuna, ili nije isplaćeno, što je proračunom osigurano, prije će to opaziti kod pregledbe ručuna oni, koji su proračun sastavljali, nego drugi.

Držim stoga za najbolje, da jedni te isti članovi odbora budu ovlašteni na oba spomenuta posla.

2. Nadzorni odbor.

Ovaj bi imao vlast preduzimati poslove sadanjeg skontralnog povjerenstva, dakle iznenadno po više puta skontrirati općinsku blagajnu i pregledati blagajničko knjigovodstvo u opće, a isto tako pregledati i sve ino poslovanje naravnoga djelokruga općine.

Radi toga morale bi se u ovaj odbor birati najspremnije osobe, koje bi bile kadre tomu udovoljiti ili se u kratko vrijeme u to uputiti.

Isti odbor imao bi, vršeć nadzor nad općinskom imovinom, vodjenjem inventara, knjigovodstvom itd., stavljati svoje opaske i o svojim nalazima izvješćivati cijelokupno općinsko zastupstvo.

3. Gospodarski odbor.

Ovaj odbor imao bi zadaću biti na ruku općinskomu poglavarstvu kod provedbe posala naravnoga djelokruga.

Tako — na primjer — kod raznih poduzeća, zakupa, dobave ogrijevnih drva, cestovnog posipala, gradnje mostova i zgrada, imao bi taj odbor sudijelovati, uz članove poglavarstva prigodom, izvršbe tih posala, ma da se oni temelje na proračunu i zaključcima zastupstva.

Veće povjerenje stiče se u narodu prama upravi, ako pouzdanici naroda suradjuju prisustvujuć javnim jeftimbama, dražbama, pogodbama i drugim poslovima, kod kojih se raspolaže općinskom imovinom. Ne će u narodu nastojati dvojba, da je nešto preskupo plaćeno, da su općinska zemljišta uz nisku cijenu iznajmljena, da se površno i zlo gospodari.

Taj odbor odlučiivao bi o manjim izdacima, koji nisu proračunom predvidjeni, uz naknadno odobrenje po zastupstvu. Dozvoljavao bi isto tako manje predujmove u općinske svrhe. U tom odboru našlo bi i općinsko činovništvo svoje zaledje, jer ne bi za učinjeno nosilo samo odgovornost, nego zajedno sa članovima toga odbora.

Opstanak toga odbora bio bi prava zaštita općinskih interesa u gospodarenju sa općinskim imetkom. Poznato je, da ne ima možda ni jedne općine u Hrvatskoj, koja nije na nalog kr. kotar. oblasti isplaćivala iz svoje blagajne razne predujmove za ine, a ne općinske poslove i potrebe. Često se dogadja, da činovnici kotarske oblasti putuju u poslovima, koji na općinu ne spadaju, a traži se, da općinska blagajna pruži u tu svrhu predujam, na povrat kojega općina čeka po nekoliko godina, a dogadja se, da joj nikada ni vraćen ne bude.

Općine nisu ni kojim propisom vezane na pružanje takovih predujmova, pa ipak, kada općinsko poglavarstvo dobije nalog od kotarske oblasti, da se takovi predujam podnijeti imade, pruža se on iz općinske blagajne, jer se općinski činovnik ne osudjuje tomu oprijeti, znajuć, da će se time tzvrći progonu svoga pretpostavljenika, koji će

proti njemu i u jaju tražiti dlaku. — Bude li postajao gospodarski odbor, koji bi odlučivao uz poglavarstvo o izdavanju svota, koje nisu proračunom predvidjene, usprotiviti će se taj odbor isplati, pa će članovi poglavarstva (činovnici), kako je već spomenuto, naći u tom odboru svoje zaledje, a općina zaštitu svojih interesa. Povrh toga bilo bi umjesno i samim zakonom zabraniti potraživanje predujmova iz općinske blagajne za putovanja, koja spadaju na teret privatnih stranaka, ili na putnu nakladu kotar. oblasti, te u opće za putovanja, koja ne spadaju na naravni djelokrug općine.

4. Uboški odbor.

Ovi odbori su postojali i do sada, a dužnost im je propisana uboškim štatutima svih županija, pa bi i u budće tako biti imalo.

5. Odbor za revizlju saborskih listina,

po §-u 10. zakona o izbornom redu.

6. Zdravstveni odbor.

U taj odbor biraju se po zakonu o zdravstvu tri zastupnika.

Ovo bi bili glavni odbori, koji bi se imali izmedju općinskog zastupstva izabrati. Prema potrebi i prema posebnim prilikama, mogli bi se tu i tamo birati i drugi odbori, za pojedine struke, kao: nadzor nad potrošarinskim dohodkom, sajamskim pristojbama itd.

Svaki odbor morao bi u sjednici općinskoga zastupstva o svom radu izvijestiti, u svrhu odobrenja ili eventualnih primjetaba i zaključaka.

Tako bi bio cijeli rad, nadzor i gospodarstvo podijeljeno medju sve članove zastupstva; svaki bi imao jedan dio dužnosti, pojedinci ne bi bili previše, a drugi premalo

ili ništa opterećeni, a sve to bi se usredotočivalo u sjednicama opć. zastupstva najmanje jedan put u vrijeme od dva mjeseca.

U svim poslovima općinske samouprave moralo bi bezuvjetno spadati pravo odlučivanja

općinskomu zastupstvu, a zabraniti bi se imalo političkim oblastima, da one svojim umješanjem to pravo općina krnje. Nadzorne oblasti imadu i onako moć i vlast obustaviti izvršenje zaključaka.

ako drže, da su protuzakoniti ili na štetu općine, pa će se ovršiti tek onda, kada — nakon eventualnog utoka — usljedi riješenje više vlasti i onom smislu, kako će to više riješenje glasiti.

Doživio sam u svojoj praksi slučaj, da je kotarska oblast — mimo općinskoga zastupstva — naručila i pogodila kažiruke i mjestopisne ploče; učinila je to dapače tako za sve općine svoga kotara. Niti su općinska zastupstva bila pitana, kakovu vrst ploča žele, da li iz ljevanog željeza ili lima da li slova pisana ili utisnuta, da li stupove drvene ili cementne; nije se pitalo, da li bi općine bile dobile stupove bezplatno od zemljišnih zajednica iz njihovih drvosječina, — da li bi ih same dobavile jeftinije nego ih je kotarska oblast pogodila, — nije se pitalo općine i njihova zastupstva za ništa, već za novac, kada se je reklo: „plati!“.

Jer je roba bila nevaljana, lim za godinu dana pohrdjao, napisi postali ne čitljivi, a moja općina se ustručavala platiti nevaljanu i po njoj nenaručenu robu, došlo je do spora i utoka.

Nije ovdje mjesto, da taj spor dalje opisujem, — navadjam ga za to, da se vidi, kako često gospodari sa imetkom općine onaj tko na to prava ne ima, a mimo onog foruma, koji je jedini na to zvan. Ne ima li kod općinskoga poglavarstva činovnika, a u zastupstvu članova, koji su se pripravni izložiti i takovom postupku usprotiviti, gube općine svoju samoupravu i postaju skroz ovisne o volji kotarskih pretstojnika.

Stoga treba u novom općinskom zakonu zabraniti takovo oblasno uplitanje u poslove općinske samouprave, te organe upravnih oblasti, koji bi to prekršili, učiniti odgovornima — ne samo radi zlorabe svoga uredovnog položaja, nego i za naknadu onih iznosa, koji bi usljed toga bili iz općinske imovine izdani, bez znanja i privole općinskoga zastupstva.

Prema svemu rečenomu bilo bi općinsko zastupstvo u svim poslovima naravnoga djelokruga općine zaključujući, a općinsko poglavarstvo izvršujući organ, dočim bi izmedju zastupstva birani odbori bili nadzorni i savjetujući organi kod obave tih posala.

Pod poslovima naravnog djelokruga imadu se razumjevati svi oni poslovi, koji zasjecaju u život općine, koje ona poduzima radi svoje uprave te koristi svoje i svojih općinara, a koje ne vrši — kao zakonom obvezana i na korist zemlje ili države. U tomu su bila otvorena razna tumačenja, pa je i sama kr. zem. vlada u jednakim slučajevima izrekla protuslovne riješitbe, priznavajući jedan put predmet za stvar naravnoga, a drugi put prenešenoga djelokruga općine. Zato treba uvesti više jasnoće.

Ako je — na primjer — porez na vino nametnut općini, tada to ne spada u naravni, nego prenešeni djelokrug općine, jer je općina prisiljena propisom zakona za državu taj porez ubirati. Nu ako je općina taj porez u zakup uzela, ili ga odkupila, tada je to već posao naravnoga djelokruga, jer ga je općina poduzela kao koristonosno poduzeće na kojemu može dobiti i izgubiti itd.

Poslove naravnoga djelokruga nabrajao je već dosadanji općinski zakon u § u 26, a isto tako i poslove prenešenoga djelokruga. Jedni i drugi tako su brojni, da se to sve i iscrpivo neda u točke staviti, — za to, ako će novi općinski zakon i nabrati tomu slično poslove jednog i drugog djelokruga, trebati će povrh toga općeniti izraz upotrebiti, da u naravni djelokrug spada u opće sve što zasjeca u odnošaj i interes općine po svojoj naravi, a sve drugo, što općine čine povrh toga, dakle za zemlju i državu, te po odredbi više vlasti, da spada u prenešeni djelokrug.

Ovo je nužno, kako se ne bi osporivalo pravo općine i njezinog djelokruga, ako koji posao ne bi u imeničnim točkama spomenut bio, a nastao bi.

Dogodio se je na primjer slučaj, da je kr. zemaljska vlada izrekla riješenjem pod broj 65.700 od god. 1910., da općina ne može odlučivati o načinu ubiranja sajamskih pristojba i pobiračima dopitivati dangube, jer da je to posao prenešenog djelokruga, — dok je nasuprot drugim riješenjem pod broj 32427 od god. 1914. izrekla, da ubiranje dohodka od sajamskih pristojba spada u naravni djelokrug općine i da je općina po svom zastupstvu vlasna o pobiranju odlučivati i pobiračima dopitati odštetu dangube.

Nekoje točke sadanjega opć. zakona u §-u 26. imalo bi se ispustiti, preinačiti i popuniti, prema sadanjoj potrebi, a nekoje dodati. Naročito bi se imalo na drugi temelj staviti mjesno redarstvo. Smješno je, da i po dosadanjem općinskom zakonu spada u djelokrug općine mjesno redarstvo, a općinska poglavarstva ne imaju moći ni vlasti, da radi izgreda, ma dogodio se i u samom općinskom uredu, krivca kazne.

Dvije babe se ne mogu prostački grditi na cesti na sablazan naroda i nevine djece, mogu se pred općinskim uredom i u samom uredu počupati, a općinsko poglavarstvo ih, po danas postojećim propisima, ne smije kazniti i red uspostaviti, jer bi inače općinski činovnik počinio zlorabu uredovne vlasti. — Mjesni sudac imade vlast, da može stranku radi nepristojnog ponašanja presuditi, a općinsko poglavarstvo, koje bi u opće moralo mir i red održavati, ne ima nikakove vlasti.

Novi općinski zakon morao bi stoga ne samo propisati, da mjesno redarstvo spada na općinu, nego dati u stanovitim granicama i moć da može toj svojoj zadaći udovoljavati, trebalo bi joj dati vlast, da opć. poglavarstvo smije proti krivcima manjih prekršaja kazneno postupati.

Općine su ovlaštene već sada suditi radi drugih prekršaja, kao: po zakonu o zadrugama, poljskom redarstvu, radi nemarnog polaska djece u školu, prekršaja vinogradarskog reda, pa ne ima razloga nedozvoliti im to i radi redarstvenih manjih prekršaja, koji bi bili počinjeni izgredom, nepristojnim ponašanjem i inim slučajevima, koji traže brzo uredovanje, za uspostavu mira i reda u općini.

Medju poslove naravnoga djelokruga trebalo bi naročito uvrstiti „izdavanje domovnica“, kojima se priznaje zavičajno pravo općinarima. Imalo bi se propisati, da samo ona domovnica vrijedi koju su uz općinsko poglavarstvo potpisala dva člana nadzornoga odbora.

Dogodilo se je, da je popis zavičajnika bio kod općine u neredu, da je izmjenjeno općinsko činovništvo, pa priznato zavičajno pravo bludnjom osobi, kojoj ne pripada.

Općinsko poglavarstvo je na taj način stavilo na teret općini obitelj, koja joj je poslje zadala brige i troškova, dok je uspjelo dokazati kuda ta obitelj spada.

Općinski zastupnici, kao domaći ljudi, poznadu općinare zavičajnike i biti će veća kontrola uz njihovo sudjelovanje, da se ne prizna zavičajnost strancu. Na taj način će biti zaštićena općina od štete, a i općinsko činovništvo velike odgovornosti kod izdavanja domovnica.

Općinama trebalo bi dati ovlast u naravnom djelokrugu, da prigodom poplave, požara, rata i u opće elementarnih nepogoda, smiju odrediti zavičajnike i strance, koji u općini borave, na medjusobnu pripomoć. Naročito glede vatrobranbe trebalo bi općinama staviti u dužnost, da su dužne nabaviti potrebiti broj štrcaljaka za svoje područje, a osim toga tamo, gdje je nestašica vode, podignuti velike cisterne na zgodnim mjestima, gdje bi se sabirala kišnica, koja bi se u slučaju požara upotrebila.

Tako bi se općinama, gdje su u zastupstvu manje inteligentni zastupnici, koji bi zazirali od takove uredbe i troška na to samim zakonom stavilo u dužnost, da se poskrbe za obranu imetka i života svojih općinara prije, nego pogibelj nastupi. Sa ovakovim — jedan put učinjenim

troškom, bila bi općinarima osigurana trajna korist za slučaj nesreće.

Medju poslove naravnoga djelokruga valja ubrojiti zakupe svih vrsti, kao: sajmovine, mostarine, poreza na vino, ribolova itd. Ine poslove toga djelokruga ne nabrajam ovdje, jer su nabrojeni u dosadanjem opć. zakonu i radnjama naših upravnika, koji su se već do sada bavili pitanjem novog općinskog zakona; spomenuo sam tek one nove važnije, koji do sada spomenuti nisu, a trebalo bi ih uvrstiti.

b) Prenešeni djelokrug.

O prenešenom djelokrugu općine mnogo se je već govorilo i pisalo. Nepobitno je, da taj općinu izvanredno tereti, a naročito u poslovima države. Raspisivanje, knjiženje, utjerivanje, ubiranje i odpremanje poreza, zadaje općinama silnu brigu, a povrh toga je za te poslove svaljena na općine velika odgovornost, koja ih tereti. — Ostali poslovi prenešenoga djelokruga, ma da ih i imade dosta, ne čine ni četvrtinu tereta koliko porezni poslovi.

Nepravda je po općine, što one iz svojih sretstava plaćaju činovnike i službenike, koji na poslovima države rade. Država bi morala u svom proračunu naći pokrića za ono osoblje, koje joj je za obavu njezinih posala potrebito. Protivi se zdravoj misli, da jedan plaća a drugi korist vuče.

Čulo se je, sa stanovitih strana govoriti, da općine imadu korist od ovršnih troškova, koji teku u općinsku blagajnu kod utjerivanja poreza. Tu korist mogu isticati samo oni, koji ne poznadu visinu tih svota u korist općine, niti izdataka za utjerivanje. Ako porezovnici svoj dug uredno uplate, ne ima nikakova dohotka od ovršnih troškova. Ako ne uplate, mora se provesti pljenitba, dapače i dražba, transferacija pokretnina, pa su troškovi postupka — ako ne veći, a ono toliki, koliki i dohodak. — Gdje su i koliki

uredniji platci, pa u selu ostane tek nekolicina dužnika, tu će trošak uredujućih organa deseterostruko nadvisiti dohodak ovršnih troškova.

Od dohodka ovršnih troškova ne može se računati ni jedan filir na podmirenje beriva onoga osoblja, koje kod općina obavlja poslove poreznoga razpisivanja, knjiženja i ubiranja.

Kraj takovih prilika, nije čudo, ako se je pojavila želja, da se općine riješe prenešenoga djelokruga u opće. U tom slučaju mogle bi se općine uz maleni broj svojih izvršujućih organa i maleni trošak krasno razvijati, jer bi sav njihov posao bio općini samoj.

Nu — tu nam se je malo zamisliti. Ako bi se općine posve riješile prenešenoga djelokruga, dakle ne samo poreznih posala, nego i drugih, što ih povrh svoga djelokruga vrše, do česa bi došlo? — Općine ne bi više imale posla sa vojnom očevidnošću, ne bi vršile vlast presudjivanja raznih prekršaja, odpali bi poslovi statistike, nadzor nad inozemcima, popisivanje konja i kola, provedba zakona o nužnim prolazima itd. Jer su to poslovi, koji se ne mogu dokinuti, a radi naroda samoga je potrebito, oblast, koja uredovati imade, bude pristupačna i što bliže, bilo bi na štetu naroda koji bi iz velikih udaljenosti morao putovati do kotarskih oblasti, da to obavi.

Radi većeg opterećenja poslom, moralo bi se osoblje kod kotarskih oblasti povećati, a time zemaljski proračun opteretiti.

Jer su oblasti radi naroda, a ne narod radi oblasti, došlo bi prije ili kasnije do toga, da bi se glas naroda digao proti tako uredjenoj upravi i tražio uredjenje pristupnije vlasti, ovlaštene na obavu tih posala.

Iz toga sljedi, da bi se moralo urediti zemaljsko-općinske uredbe (ili zemaljsko-državne), gdje bi se obavljali poslovi sadanjega prenešenoga općinskoga djelokruga. Či-

novništvo i osoblje tih ureda morala bi uzdržavati zemlja i država, a ujedno se brinuti za uredske prostorije, rasvjetu, ogrijev itd.

Općine bi se imale brinuti lih za svoje odnošaje, za općinske ceste, puteve, mostove, podizanje gospodarstva, mjesno redarstvo, zdravstvo, raspis i ubiranje nameta, upravu imetka i za ine poslove, koji u općinsku samoupravu spadaju. Dok su sada svi poslovi kod općine usredotočeni, bili bi onda razdvojeni.

U mjesto podržavljenja općinske uprave radi prenešenog djelokruga bilo bi bolje, da se općinama dade primjerena odšteta za obavljanje poslova tog (prenešenog) djelokruga, pa da ih općine i u buduće vrše. Odšteta bi se imala dopitati razmjerno iz državnih i zemaljskih sredstava.

Istina je, da bi se općine riješilę velikih odgovornosti i tereta, kroz oduzeće dužnosti spojene sa prenešenim djelokrugom, naročito glede poreznih posala. Nu uz tu odgovornost i teret imade narod drugu korist u tomu, da ti poslovi ostanu i dalje kod općine. U prvom redu — kako napomenusmo — tu je blizina općinskog ureda i mala danguba za obavu posala, Dalje: Općinsko činovništvo poznaje prilike svoga područja i znade, kada narod može daće platiti, pa ih onda i utjeruje. Činovnici državnih poreznih ureda drže se lih slova zakona i utjeruju dužnosti kako dospjevaju, četvrt godišnje. Dogadjalo bi se, da bi se vodile dražbe pokretnina u zimi i doba, kada ne ima zasluge, kada mnogi jedva živi i kraj sa krajem veže, dočim općina toga ne čini, nego upotrebi zgodu, kada dužnik ubere i proda prirod, utrži komad marve itd. — Sve to ne može činovnik poreznog ureda ni znati, jer je predaleko, dočim općinsko poglavarstvo stranom samo, stranom kroz općinske starešine, imade sve na oku.

Kada bi porezni uredi preuzeli poslove, što ih sada

vode općine za državu, morao bi se povisiti njihov personal, dakle opteretiti država.

Jer prema gore rečenomu odgovara interesu države, zemlje, naroda i uprave u opće, da se dosadanji prenešeni djelokrug kod općina pridrži i jer je po srijedi jedino nepravda, kojoj se punim pravom prigovara što naime općine troše na uzdržavanje osoblja, koje te poslove obavlja, trebalo bi općinama osigurati primjerenu odštetu od zemlje i države u to ime.

Poznato je, da se u državnom proračunu nalazi uvrštena svota 5,000.000 kruna u korist gradova u Ugarskoj za obavu posala prenešenoga djelokruga. Povrh toga nalazi se u državnom proračunu doprinos k berivima općinskih okružnih i pomoćnih bilježnika u Ugarskoj 5,000.000 kruna u isto ime. Prema tomu dobivaju općine i gradovi u Ugarskoj 10,000.000 kruna na godinu za njihov rad u prenešenom djelokrugu, dok u Hrvatskoj ne dobivaju ni filra. Jer su to svote, koje su predvidjene u državnom zajedničkom proračunu (a ne autonomnom Ugarskom), to bi morala na tomu i Hrvatska participirati, kao član državne zajednice, za koju je proračun sastavljen. Od spomenutih 10,000.000 kruna odpalo bi na Hrvatsku oko 800.000 kr. na godinu.

Priznati naš financijalni jedan stručnjak izrazio je mnijenje, da na onih 5,000.000 kr. što su u državnom proračunu uvršteni na teret lisnice ministra unutarnjih posala, ne ima Hrvatska pravo, jer da ta lisnica nije zajednička. Glede dalnjih 5 milijuna, što se davaju iz lisnice ministra financija, za poslove prenešenog djelokruga, veli, da je bivši ministar Wekerle svojedobno izjavio, da se ta svota daje Ugarskim gradovima iz zajedničkih prihoda polučenih samo na teritoriju Ugarske.

Dok je naš državopravni položaj takav, da sačinjavamo sa Ugarskom jednu zajednicu, dok se sastavlja za

Hrvatsku i Ugarsku jedan državni proračun, dok prihodi svih vrsti poreza u Hrvatskoj teku u tu zajednicu i na račun toga proračuna, držim, da isto tako i svi prihodi u Ugarskoj moraju teći u tu zajednicu, a nipošto ne smije biti, da ona vrst prihoda, koja iz Hrvatske teče u zajedničke svrhe, bude u Ugarskoj namijenjena u korist same Ugarske.

U zajedničkom državnom proračunu ne može Hrvatska raspolagati za svoje, a Ugarska za svoje autonomne troškove. U zajedničkom proračunu moraju se predviditi lih zajednički prihodi i zajednički troškovi, a svaka strana državne zajednice, Hrvatska i Ugarska vlasne su tek u svom autonomnom proračunu sa svojom tangentom, koja im pripada, raspolagati.

Prema tomu sljedi, da ono, što je u zajedničkom državnom proračunu namijenjeno za prenešeni djelokrug općinama, nije namijenjeno samo Ugarskim nego i Hrvatskim općinama.

Ako Hrvatska u svojoj tangenti dobiva svoj dio za prenešeni djelokrug kod općina, tada bi ta svota morala biti na naše općine i razdijeljena, a ne bi se smjela na drugu svrhu trošiti.

Kod obnove financijalne nagode trebalo bi na ovu važnu stvar svratiti osobiti oprez, jer se tu radi o visokoj svoti, koja teče iz zajedničkih sretstava, a naše općine od nje ništa nedobivaju.

Postoji li naše pravo na svih 10,000.000 odpalo bi na pojedinu općinu u Hrvatkoj i Slavoniji od nama pripadajućeg dijela, oko 1600 kruna, a postoji li ma i samo na onih 5,000.000 što idu iz lisnice zajedničkog ministra financija, pripalo bi svakoj općini oko 800 kruna na godinu.

Jer su općine veće i manje, morao bi se taj prihod medju nje razmjerno i razdijeliti.

Moglo bi se i na drugi način ovaj doprinos iz zajedničkih sretstva na korist svih naših općina upotrebiti. Tako — na primjer — postoje, na temelju postojećega zakona, mirovinske zaklade općinskih činovnika. Za ove plaćaju naše općine godišnji namet od prosječnih 2% na državni porez, a plaćati će ga bez prekida, dok glavnice postanu tako jake, da će kamatnim prihodom i doprinosom općinskih činovnika biti kadre namjeni odgovarati.

Sve ove mirovinske zaklade mogle bi se ujediniti u jednu zemaljsku, u nju bi se mogao onaj doprinos od 400.000 kr., odnosno 800.000 kr. godišnje odštete za prenešeni djelokrug privadjati, a općine bi prestale dalje plaćati namet za mirovinske zaklade. Tako bi sve općine u jednakom postotku crpile od toga korist.

Nekoje postojeće naredbe trebalo bi interesu naroda proširiti, te općinama, kroz njihova opć. poglavarstva, dati i u prenešenom djelokrugu širju ovlast.

Tako — na primjer — imalo bi se dozvoliti općinama, da vode rasprave u predmetu službinskoga reda. Do takove vrsti prepora na selu često dolazi. Po službinskom redu vlasne su izmedju sluge i gospodara suditi kotarske oblasti. Radi toga moraju stranke radi malenkosti, koja bi se riješila i izgladila kod općinskoga poglavarstva putovati 20—30 kilometara do kotarske oblasti i dangubiti. Dok se rasprava ureče i održi, odkaže sluga ili gospodar službu, pa je sluga već drugdje namješten. Kada bi općinsko poglavarstvo bilo ovlašteno uredovati moglo bi stranke odmah pozvati i izmiriti, pa ne bi često ostao gospodar bez sluge, a sluga bez mjesta.

Trebalo bi proširiti vlast općinskomu poglavarstvu u predmetu zaštite oštećivanja poljskoga dobra, bilo to noćnom pašom, ili pašom medju usjevima i na nedozvoljenim mjestima. Kroz to bi bio osiguran brži postupak, a time i uspjeh, a povrh toga općinska poglavarstva najbolje poznadu svoje ljude priupadnike, te odnošaje, koji stvar ublažuju ili otegoćuju.

Dok je općinsko zastupstvo samo u naravnom djelokrugu općine zaključujući organ, općinsko poglavarstvo je izvršujući organ tih posala, kao i onih prenešenoga djelokruga, — a potonjega u smislu postojećih propisa.

O općinskom poglavarstvu, općinskom činovništvu i službenicima, njihovu položaju, izobrazbi, berivima itd. provoriti će mo u posebnom poglavju.

Snašanje opć. tereta.

Izmedju svih ustanova općinskoga zakona bez dvojbe spada u ponajvažniju ona, kojom se uredjuju dužnosti u pogledu snašanja općinskih tereta.

Dosadanji općinski zakon dijelio je općinske terete u §-u 48. u tri vrsti: a) na namirivanje općinskih upravnih troškova, b) za općinke radnje, puteve, grabe i sipove, te c) školske, crkvene i župne gradjevne terete.

Način snašanja tih tereta bio je takav, da je proti njemu ustajao narod, dok je konačno došlo do toga, da je zakonskom novelom od 6. kolovoza 1914. taj §. 48. općinskoga zakona stranom preinačen, stranom nadopunjen.

Nu niti ta novela nije dovela na čistac snašanje tereta, nego ostavila prazninu, koja otvara put do raznolikoga tumačenja.

Tako na primjer pridržava spomenuta zakonska novela na nošenje troškova za općinske radnje kod puteva, kanala, nasipa itd. i one strance, koji u općini stalno borave, a kojima nikakovi porez propisam nije, — nu nije protumačeno, koji su to stranci. Da li muški i ženski, — stari i mladi? U općini imade sluga koji živu u njoj, pače kod istog gospodara po 10 godina i više. Imadu li se i ovi smatrati pod nazivom tih stranaca, stalno boravećih u općini, kojima nije porez razpisan?

Poznati su slučajevi, da nadničar živi u općini već 20 godina kao stanar, pa se pita, ima li se i on smatrati onim strancem koji bi imao kod gradjevnih tereta doprinašati?

U općinu se doseli obrtnik, sitničar, stranac, u nakani, da će tu stalno ostati bude li mu posao napredovao. — Tu je baš naročita volja za stalno nastanjenje. Za pol godine uvidi, da posao slabo ide, zasluga je malena, živiti se neda, pa nije druge nego seliti u drugu općinu. Ako mu je bio odmjeren namet za radnje kod gradjevina, da li je to bilo pravo učinjeno? Iseljenjem je dokazano, da mu boravak nije bio stalan, stoga ga nije dužan ni platiti.

Na suprot ima takovih obrtnika koji u općini borave i 15 godina, plaćaju porez i namet, pa je za nje shvatljivo da budu i na snašanje tereta pritegnuti.

Držim, da bi trebalo kod toga postupati onako, kako to pripisuje zakon o tecivarini I. i III. razreda, za inozemce naime, da stranci, koji u općinu dodju, da budu u prvoj godini svog dolazka oprošteni od općinskih tereta, u koliko nisu oporezani porezom, koji potpada nametu. Bilo bi time barem odredjeno vrijeme, koje bi odlučivalo, kada se strančev boravak imade smatrati stalnim i od kada se može pritegnuti na snašanje tereta.

Glede državnih, zemaljskih i općinskih činovnika, vojničkih osoba, učitelja, njihovih udova i sirota, te dušobrižnika, odredjuje zakon, da su oni oprošteni od općinskoga nameta na državni porez, koji je odmjeren od njihove plaće. A da li su oprošteni i od doprinašanja za općinske radnje, za koje zakonska novela u §-u 1. točka b.) veli, da su iste dužni nositi i stranci, koji u općini stalno borave, makar im u općini ni porez propisan nije? Ne moraju li oni platiti gradjevni namet najmanje po minimumu, što će ga županijska skupština opredijeliti?

Dalje je propisano spomenutom novelom da svi općinari moraju plaćati za općinske radnje, najmanje u iznosu

odredjenoga minimuma. Pod općinarom se tu razumjeva i općinar posjednik (zak. čl. XVI. g. 1870. §. 4. slovo c.), koji u općini imade nekretnine, ali u njoj ne živi.

Dogadja se, da netko posjeduje u drugoj općini samo parcelicu, od koje plaća u ime poreza nekoliko filira na godinu. Zar je pravedno da taj posjednik plati godimice gradjevni namet, koji u toj općini po minimumu iznosi 5 kruna?

Glede školskih gradjevnih troškova ne spominje novela ništa, dočim ih §. 48. točka c.) zakonskog članka XVI. od godine 1870, stavlja na teret općinara školske općine. — A tko su općinari školske općine? Po riješitbi kr. zem. vlade od 26. 12. 1899. broj 36683. općinari su školske općine samo oni, što u njoj stanuju, a ne i strani, koji drugdje stanuju, a u njoj posjed imadu. Po drugoj riješitbi, naime onoj od 8. 2. 1906. broj 22942 općinari su školske općine svi, koji u njoj posjed imadu, makar drugdje stanuju, pa su dužni gradjevni namet platiti. Po trećoj riješitbi od 7. 12. 1884. broj 49475. ne moraju platiti gradjevni školski namet općinari, školske općine, nego upravna općina. Što je dakle pravo i odlučujuće?

Takova protuslovna tumačenja morala bi se novim općinskim zakonom onemogućiti.

Kod župnih gradjevina je slično. Neima propisa, koji bi odredjivao, koji porez imade služiti za temelj razporezu nameta, da li samo onaj, što ga župljani plaćaju od imetka, koji leži samo u župnoj općini, ili i od onoga, što ga posjeduju i drugdje. Ako samo od onoga, koji leži u župnoj općini, tada se dogadja, da župljan, koji stanuje na periferiji župe, imade u njoj malen dio svog posjeda, a u susjednoj poreznoj općini, koja leži u drugoj župi, leži mu glavni posjed. Taj glavni posjed bio bi prost od svakoga doprinosa. Župljanom se smatra samo onaj, tko u župi stanuje, pa mu se i župni gradjevni teret odmjeruje

po porezu, što ga tu plaća. — Nepravda je, da najveći porezovnik pače veleposjednik, koga je slučaj tako udomio, da u župi, gdje stanuje, imade samo kućište i sjedište, plaća župne gradjevne terete po razmjeru samo u župi ležećeg imetka, odnosno poreza, a od svega inoga poreza, od imetka što drugdje leži, da nedoprinosi nikada ništa ni u svojoj ni u drugoj župi.

Svim tim nejasnostima i nepravednostima moralo bi se novim općinskim zakonom kraj učiniti.

Moje skromno mnijenje jest, da bi se — ne samo troškovi za općinske upravne troškove, nego i za općinske radnje na cestama, grabama i mostovima (kod cesta prve kategorije), kao i školski gradjevni tereti, imali pokrivati po ključu državnog poreza, raspisom na sve općinare i strane.

Poljske općinske puteve, koji vode u polja, livade, vinograde, i u opće posjede pojedinaca, imali bi uzdržavati interesenti sami po veličini njihovog posjeda. Razmjer po visini poreza ne bi za poljske puteve odgovarao. Netko može imati manju površinu oranice, koja je u većem procjenbenom razredu, pa će od nje plaćati i oveći porez, dok će drugi imati 4 do 5 puta tako veliku površinu pašnjaka i plaćati manji porez, nego onaj spomenuti od male oranice. Vlasnik oranice obraditi će ju, pa će doći voznom marvom i kolima na nju, kada ju zasije i plod pobere, dakle 2 puta, dočim će onaj vlasnik pašnjaka od rana proljeća do kasne jeseni tjerati svoju marvu onamo na pašu i put oštećivati.

Pravednije je dakle, da se poljski putevi uzdržavaju doprinosom za troškove razmjerno prema veličini posjeda.

Na suprot ceste prve kategorije, koje spajaju prometne prometne pravce i selo sa selom, čine opći interes, treba ih svaki posjednik i porezovnik, pa je pravo, da svaki putem općinskoga proračuna za njihovo uzdržavanja doprinaša.

Istina je, da će se time postotak općinskoga nameta povisti, nu biti će to teret samo za onoga, tko sam ne

radi ni neće raditi. Općinske radnje moći će se izdati uz ustanovljenu cijenu na izvedbu, pa može biti svakomu općinaru dozvoljeno, da kod dovoza šljunka i čišćenja cestovnih graba zasluge nadje.

Da školske gradjevne terete nosi upravna općina opravdano je, jer će se laglje dolaziti do podizanja novih škola, a time do veće prosvjete naroda, nego kada te troškove nosi školska općina. Posve drugo je kod župnih gradjevnih tereta. Dogadja se, da se u općini nalazi i raznih vjeroispovjesti, a svaka od njih uzdržaje svoje crkvene i župne terete, pa to ne može doći u zajednički proračun cijele upravne općine.

Držim, da bi imao kod podmirivanja župnih gradjevnih tereta služiti za temelj odmjeri nametu imetak, što ga dotičnik posjeduje ne samo u dotičnoj župi, nego i izvan župe. Sve bi to imalo doći u račun u župi, u kojoj stanuje. Jedino onakovi posjedi, ležeći u drugim župama, koji su providjeni zgradama i stanbenim prostorijama, gdje stanuje vlasnikova svojta ili služinčad, imalo bi se smatrati za posebno gospodarstvo, spadajuće za snašanje tereta u onoj župi, gdje leži. To je opravdano, jer na takovu posjedu stanuju obitelji, koje su vezane na crkvu i župu u kojoj stanuju, pa treba stoga tamo i terete snašati.

U zakonskoj noveli k §-u 48. općinskoga zakona, spominju se i tereti za kanale i nasipe. Ovo bi se moglo krivo shvatiti i dovesti do protivnosti sa zakonom o vodnom pravu, po kojemu takove radnje spadaju na interesente, a ne na upravne općine. Ovo bi se dakle moralo iz novog općinskog zakona ispustiti.

Dokinuće pogodnosti, koju su uživali općinari posjednici i vlasnici dobara, s kojima je do godine 1848. jurisdikcija spojena bila, pravedno je, pa neka budu i u novom zakonu sa ostalim općinarima izjednačeni.

Općinski namet rasporezivan je do sada na sve vrsti

poreza, osim na opći dohodarinski prirez, porez na lov i vojno oprosnu taksu.

Medju porezima, na koje se do sada razporezuje namet, nalazi se i porez tecivarine II. razreda, koji je sam po sebi najnepravedniji, što se razmjera medju državljanima tiče. Najveća stavka tog poreza iznosi 8 kruna za gospodara, koji plaća 200 kr. ili više poreza na godinu, — pa tako plaća 8 kruna za svoju osobu, a 4 krune za obiteljskog člana preko 16 godina — onaj, koji plaća 200 kr. poreza, baš kao i onaj koji plaća 100.000 kruna na godinu.

Kada je taj porez sam po sebi općenito priznat kao neopravdan, čemu tu nepravdu uvadjati dalje u općinski zakon, podvrgavajući taj porez nametu? Pravednost traži, da ga se iz toga izluči.

Pravica traži i to, da se državni, zemaljski i općinski činovnici, učitelji i župnici, koji su do sada bili oprošteni od plaćanja nameta, od poreza odpadajućeg od njihovih beriva, takodjer pritegnu na dužnost plaćanja nameta.

Možda to neće biti mnogomu po volji, nu ova radnja ne ide za tim, da pogodjuje pojedinom staležu, nego da iznese misli jednakosti i pravice. Dok za podmirenje općinskih troškova doprinaša seljak, obrtnik, trgovac i vlastelin po poreznoj svojoj snazi, zašto da ne doprinaša činovnik, župnik i učitelj od svoje? To su ljudi, kojima je i te kako stalo do raznih općinskih uredaba, dapače stavljaju na općine glede njih i svoje zahtjeve, uživaju prava, pa treba, da nose i dužnosti. Dok opravdano tražimo, da se urede beriva i položaj staleža činovnika i učitelja, a kod župnika njihovih dohodaka, kako to zahtjeva današnji duh vremena ne smiju ni ovi staleži prezati pred tim, da i oni doprinose k općinskim potrebama. Dok se dokidaju povlastice vlastelina i ovi u dužnostima izjednjačuju sa drugim općinarima, ne smiju ni spomenuti staleži biti neka iznimka od pravila: jednake koristi — jednake dužnosti.

Novi zakon morao bi predviditi i propis §-a. 37. zak. članka XXIX. od godine 1875. o tecivarini III. razreda, te sav poduzeća, koja u općini postoje, ali sjedište drugdje imadu, pridržati, da u općini, gdje je posao poduzet, plate općinski namet od 80 posto poreznog iznosa, koji na taj posao raspisan, to bi odgovaralo onomu zakonitomu propisu, po kojemu se porez od takovih poduzeća raspisuje sa 80 posto u općini poduzeća, a 20 posto u općini sjedišta.

Imade jošte jedna nepravda, koja danas vlada u snašanju tereta. Svaki čovjek imade neko zanimanje, pa je obvezan od dohotka, što ga polučuje, plaćati državni porez. Jedan ulaže svoj kapital u razna poduzeća, gdje može imati dobitka i gubitka, drugi kupi kuću i vuče stanarinu, treći nabavlja polja i livade, pa se bavi gospodarstvom, četvrti ulaže svoj kapital u štedionu i uživa kamatni dohodak itd. Svaki od ovih plaća od svoga dohotka porez, a na porez općini namet, jedino onaj, čija je glavnica uložena u štedioni, ne plaća nameta.

Zakonski članak VII. od godine 1883. odredjuje, da su štedionički zavodi dužni platiti 10 posto poreza od kamata, što ih stranke od svojih uložaka ubiru, a u §-u 2. propisuje, da se na taj porez ne može općinski namet raspisati.

Iz toga sljedi, da štedione plaćaju namet samo od onoga poreza, koji im je odmjeren od njihovog poslovanja po uspjehu bilance, a da od poreza, koji je raspisan i plaćen od štedioničkih uložaka, odnosno kamate na ove, ne plaća nameta ni štediona ni stranka, koja korist vuče.

Ovo je nepravda. Ljudi sa velikim imetkom, koji zauzimaju u društvenom položaju ugled, a na općinu stavljaju često razne znatne zahtjeve, ne plaćaju od svog dohotka općini namet, ne podupiru njezin opstanak i snašanje tereta. Tako se ne vrši onaj princip, po kojemu je svaki dužan po svojoj imovinskoj snazi doprinašati na pokriće javnih tereta.

Uzmimo primjer za dokaz današnje nepravde: Općinar,

koji jedva životari, plaća — recimo — 20 kruna poreza, podpadajućega nametu. Ako je u općini raspisan 50 posto namet, platiti će on 10 kruna u to ime na godinu. Bogataš, koji posjeduje kapital 100.000 kruna uložen u štedionu, koji mu nosi godišnji kamatni dohodak 4000 kruna, ne plaća od toga na nametu niti filira. Kopaju li se javni zdenci, uredjuju ceste, grade nogostupi, podižu općinske zgrade i škole, tada ona sirotinja plaća na općinskom nametu mnogo više, nego ovaj bogataš, koji možda i ne plaća drugi porez, nego osobnu tecivarinu i na nju namet.

Iznosi štedioničkih uložaka i na nje odpadajući kamati, u cijeloj zemlji su znatni, pa bi njihovo povučenje pod namet činilo znatnu ulogu u cijeloj zemlji, — a što je glavno, odgovaralo bi pravici.

Novčane zavode moralo bi se zakonom obvezati, da su dužni godimice izkazati svote kamata, što su ih ulożitelji povukli na svoje uloške, kao i svote, koje su na te kamate plaćene u ime poreza. Općine, u kojima ti ulożitelji imadu svoje stalno boravište, imale bi biti ovlaštene na taj porez raspisati općinski namet. Novčani zavodi, za pravo uzeto, ne plaćaju porez od isplaćenih kamata u svoje ime, nego u ime ulożitelja, kojima usljed toga računaju manji postotak kamata od glavnice. Radi toga ne bi se porez od kamatnog dohodka imao podvrči nametu tamo, gdje je sjedište novčanoga zavoda, nego tamo, gdje ulożitelj boravi.

Jer je porez od glavnica, koje su uzajmljene na kamate privatniku, podvržen nametu, ne ima razloga, da ne bude podvržen i onaj porez koji je odmjeren od kamata uloženih u štedionu. — Jedno i drugo je novčana glavnica koristonosno ulože na, pa bi moralo biti sve jedno, kod koga je uložena, a glavno je, koliko koristi nosi.

Još jednu manjkavost imade dosadanji općinski zakon gledom na raspisivanje nameta, — nije naime niti zakonskim člankom XVI. od godine 1870., niti zakonskom

novelom od 6. kolovoza 1914. propisano, ima li se općinski namet razporezivati na temelju prošlogodišnjeg ili tekućeg poreznog propisa, pa su općine različito postupale. Kr. zemaljska vlada, riješenjem od 1. svibnja 1901. br. 25727 izrekla je, da se razpisivanje nameta ima obavljati po prošlogodišnjem porezu. Banskom naredbom od 16. studena 1914. broj 72599. o provedbi zakona od 6. kolovoza 1914. odredjeno je, da se namet ima raspisati po tekućem porezu, to jest po porezu, što no je propisan one godine, za koju je razporez općinskoga nameta dozvoljen.

Praksa je dokazala, da je najbolje ubirati namet po tekućem propisu.

Kod sastavka proračuna mora se naravno uzeti za temelj ustanovljenja postotka porez općine od prošle godine, jer porezi za godinu, za koju se proračun sastavlja, razpisani nisu. Visina ukupnog poreza cijele općine nije od godine do godine podvržena takovoj promjeni, da bi to odlučivalo na postotak nameta. Sama svota općinskog nameta ispravila bi se u računu na faktični iznos, nakon propisa svih poreza tekuće dužnosti, na koje se namet raspisuje.

Da se namet raspisuje po tekućem propisu, imade za to više razloga.

Bilo je slučajeva, da su neki općinari rasprodali svoje nekretnine i odselili se u Ameriku. Dojduće godine bili su kupci obvezani na platež poreza od kupljenih čestica, kao faktični uživaoci, nu nisu bili obvezani i na platež nameta, dok je vrjedio propis, da ga je dužan svatko platiti po svom prošlogodišnjem porezu. Kupci nisu prošle godine plaćali porez od tih kupljenih čestica, nego prodavaoc, pa bi morao prodavaoc platiti općini namet i druge godine, kada već posjed nije bio njegov i kada poreza za njega ne plaća, kupci bi na suprot u prvoj godini posjedovanja platili samo porez, a ne namet. Prodavaoc se je odselio u Ameriku, pa se ga nije moglo pritegnuti na platež, — kupac nije bio na platež obvezan i tako je općina štetovala.

Ovakovi slučajevi nisu baš rijetki, pa treba s njimi računati.

U svakoj općini nadje se obrtnika, koji po godinu dana u njoj kušaju razvoj svoga posla, a kada im se nada ne ispuni, putuju drugud. U toj godini oporezani su oni tecivarinom I. ili III. razreda, koje potpadaju nametu, nu jer je do sada (do naredbe od 16. 11. 1914.) podpadao pod raspis nameta svakoj stranci onaj porez, što ga je platila u prošloj godini, nije se takovomu obrtniku u prvoj godini mogao ni kakovi namet raspisati i od njega ubrati. Druge godine, kada bi imao namet platiti po prošlogodišnjem porezuom propisu, odselio se je nepoznato kuda, pa je tako općinska tražbina na nametu propala.

I kod normalnih prilika seoskog domaćeg pučanstva potreba je, da se namet plaća po tekućem porezu.

Narod medjusobno prodaje i kupuje pojedine čestice nekretnina, a uz običajnu pogodbu, da od dana stupanja u posjed i uživanje nosi kupac sve daće, dakle: porez, namet itd. Prenosom u očevidnosti zemljarinskoga katastra započima od početka dojduće godine porez teretiti kupca, ali namet, kada bi se razpisivao po prošlogodišnjem poreznom propisu, tek, nakon izmaka još jedne godine. To je oštećenje prodavaoca. — Radi takovih prodaja bili su vazda potrebiti obračuni medju strankama, za naknadu jednogodišnjega nameta. Takovih slučajeva znade kroz godinu dana biti dosta, pa i to povećaje — radi obračunavanja naknade nameta — posao činovništvu kod općina.

Ubirući namet po tekućem poreznom propisu, niti će ga ostati dužan obrtnik, niti onaj, tko svoje nekretnine proda, pa se odseli, niti će ga plaćati jedan za drugoga, niti će trebati jedan od drugoga tražiti povrat, — sve bi bilo bolje i urednije.

O prednostima raspisivanja opć. nameta po tekućem poreznom propisu, raspravljano je u „Općinskom upravniku“

*

od godine 1914., pa držim, da nije nužno još opširnije se time ovdje baviti.

Trebalo bi dakle upravo zakonom propisati, da se postotak općinskog nameta ima kod sastavka proračuna, obračunati po prošlogodišnjem poreznom iznosu, što ga cijela upravna općina plaća, a da se ubirati ima po tekućem porezu. Takovi zakoniti izričiti propis bio bi mjerodavan, ne bi se radilo razno, niti bi odredba o tome ovisila o vladinoj naredbi, koja može biti izdana i preinačena prema shvaćanju i stanovištu pojedinih odlučujućih njezinih organa.

Zastara prava potraživanja općinskoga nameta imala bi se propisati analogno propisima za državne poreze.

Ako je namet propisan na porez, koji je poslje — kao krivo raspisan — odpisan, ima se i namet odpisati, a ako je već uplaćen, povratiti; — u tom slučaju ne bi smjelo biti ni kojeg razloga za uskratu povrata ili odpisa.

Proračuni i računi.

Glede sastava općinskoga proračuna shodne su ustanove dosadanjega općinskoga zakona (§ 49.), jedino bi trebalo jasnije izraziti neke okolnosti; o sastavu, o pravu na prigovore i o odobrenju.

Imalo bi se naročito propisati, da osnovu proračuna sastavlja na to izabrani odbor uz sudjelovanje članova općinskoga poglavarstva, koji su dužni sve potrebite podatke u tu svrhu sabrati i pružiti.

Za pretres i prihvat proračuna neka se propiše, da u sjednici moraju biti dvije trećine, od sveukupnog broja zastupnika, prisutne, da se proračun ima nakon toga kroz 8 dana na javni uvid izložiti, a prigovarati da može svaki, tko je u godini u kojoj se proračun sastavlja, općinski namet plaćao ili bi ga bio plaćao, kada općina ne bi imala proračunskog suficita.

Proračune neka odobravaju i pregovore riješavaju kotarske oblasti, u koliko postotak nameta nije veći, od 25, županijski upravni odbor do 50, a kr. zemaljska vlada preko 50%.

Proti riješenju kr. kotarske oblasti i županijskog upravnog odbora neka bude dozvoljeno, izvedenje utoka i prigovora, koli općinskomu zastupstvu, toli i prigovarateljima redovitim putem do kr. zemaljske vlade.

Da ne zapne podmirivanje općinskih potreba, imalo bi se zakonom dozvoliti, da se do vremena konačnog riješenja eventualnih utoka i odobrenja proračuna, smije općinski namet ubirati do polovice iznosa što ga je općinsko zastupstvo ustanovilo. — Ovo je nužno izričito dozvoliti, jer inače, ako se usljed utoka odobrenje proračuna zavuče u onu godinu, za koju se sastavlja — možda i do mjeseca veljače — ožujka nastalo bi iznimno stanje, usljed koga se ne bi namet smio ubirati ni svrsi privadjati, pa bi život općine zapeo. — Isto tako bi se imalo za takovi slučaj zakonom odrediti, da se na proračunske stavke smije trošiti, ma da proračun konačno odobren nije, jedino da se ne smije trošiti u one svrhe, proti čijim stavkama je prigovoreno, dok konačno riješenje ne usljedi.

Da se riješenje utoka proti proračunu ne zavuče, morali bi se glede toga odrediti rokovi, u kojima se utoci riješiti moraju, na način, kako smo to naveli gore glede listina za izbor općinskoga zastupstva i proti samomu izboru.

Za vodjenje općinskih računa vrijedi danas banska naredba od 11. prosinca 1907. broj 70618. Svi propisi, koji su prije postojali, a stoje u oprijeci sa spomenutom naredbom, stavljeni izvan krijeposti. Prema tomu postoji i takovih propisa od prije, koji ne stoje sa novom naredbom u oprijeci, pa imadu

vrijednost. Tako u naputku, koji je izdan po kr. zem. vladi naredbom od 17. prosinca 1875. broj 13572/4270., o rukovanju općinskih blagajna imade propisa i naputaka, koji su na mjestu, pa se i danas vrše.

Glavniji propisi o tome morali bi naći mjesta u samom zakonu, kao što je to od prilike učinjeno u §-u 50. zakonskog članka XVI. od godine 1870. Tu bi se moralo jošte dodati, da se račun mora nakon zaključenja najprije izložiti kroz 8 dana na javni uvid, a zatim sa eventualnimi prigovori predati računskomu odboru u svrhu pregledbe, a sve zajedno — dakle i sa nalazom tog odbora, predložiti cijelokupnomu općinskomu zastupstvu.

Izloženje općinskih računa bilo je propisano naputkom od godine 1875., sam općinski zakon u §-u 49. odredjuje i izloženje općinskoga proračuna, pa se mora držati previdom, što je u naredbi broj 70618 od godine 1907. izostala odredba izloženja i općinskog završnog računa.

Kako glede općinskog proračuna, tako još više glede općinskih računa treba da općinsko zastupstvo sudjeluje, te nadzire, da li se troši u okviru odobrenoga proračuna. — To bi bio posao nadzornog odbora tečajem godine, a odbora za pregledbu završnog računa koncem godine, kako je to već spomenuto.

Način rukovodstva općinskih blagajna i računa u opće propisan je, kako je već rečeno, vladinom odnosno banskom naredbom, a dodje li glede česa do nužne preinake, može se to i opet naredbenim putem učiniti, — nu glavni, temeljni propisi o polaganju računa, o izloženju na javni uvid pregledbi po odboru i cijelom zastupstvu, kao i ustanovljenju roka za te poslove, neka se zakonom odredi-

Općinsko poglavarstvo i općinsko činovništvo.

U provedbi općinskog zakona jest općinsko poglavarstvo glavni čimbenik.

Narodna je rečenika, da ni dobar zakon u zlim rukama ne valja, dočim i nevaljani zakon u dobrim rukama se popravi.

Radi toga je nužno, da se pitanje o sastavu općinskih poglavarstva, kao i općinskom činovništvu tako riješi, da bude neko jamstvo za valjanu upravu i napredak naših općina.

Prvo pitanje, koje nam se nameće, jest: iz kojih članova (činovnika) ima se općinsko poglavarstvo sastojati.

Do sada je kod svake općine morao biti općinski načelnik, bilježnik i blagajnik. Često je služba načelnika i bilježnika, ili bilježnika i blagajnika, bila spojena u jednoj osobi. Ako je bilježnik bio ujedno i načelnik, tada je uz njega služio jošte blagajnik (bilježnik II.), a gdje je bilježnik bio ujedno blagajnik, tu je obično bio načelnik, a to je dosta često domaći seljak, inače pošten i čestit, ali neupućen i nevješt.

Dobre i zle strane službe sa tako sastavljenim općinskim činovništvom bilo je prilike tečajem godina proniknuti.

Načelnik općine stoji na čelu općine i njezine uprave. On je odgovoran za svu upravu vanjsku i nutarnju — prama zastupstvu i oblastima, odgovoran za sebe, kao i za rad povjeren ostalom općinskom činovništvu i osoblju, jer ga je dužan nadzirati i na sve paziti. Odgovoran je za općinsku imovinu, suodgovoran za vodjenje blagajničkih knjiga, a kao sukljućar na novčanu manipulaciju itd.

Za tako veliku odgovornost traži se potpun čovjek, koji ne samo da imade volju obnašati čast i službu općin-

skoga načelnika, nego mora biti i spreman, mora tu struku i razumjeti, mora biti sposoban znati nadgledati, a da može odredjivati, što i kako se ima urediti. Nositi odgovornost za nešto, što ne razumije, čemu ne zna i ne može ni prigovoriti ni pomoći, neima smisla. Takovih općinskih načelnika bez ikakove spreme i bez nade, da bi se u nekom doglednomu vremenu mogli usposobiti, imade dosta po seoskim općinama. Ima ih, koji jedva čitaju i pišu (a da ne govorimo o korektnom pisanju), koji nisu kadri sračunati, kolika je uplata i isplata usljedila tečajem dana u općinskoj blagajni, a prema tomu ni kontrolirati dnevni zaključak i blagajničku gotovinu ; koji supotpisuju potvrde svih poreznih i inih uplata, učinjenih kod općinske blagajne, preuzimajući time odgovornost za taj novac, a da nisu kadri uvjeriti se, da li je taj novac svrsi priveden.

Takovi načelnici ovisni su lih o poštenju i čestitosti drugih općinskih činovnika. Namjere li se na nepouzdanog blagajnika, eto nesreće ; — mora da strada i načelnik, da namiruje pronevjerenja svojim imetkom, a u koliko ga neima, strada općina, jer je za svoje činovništvo odgovorna.

Ovakovi nevješti načelnici su ponajviše namješteni po općinama, koje su malene, a samo zato, da se štedi. Tu su bilježnici ujedno blagajnici, a uz njih ovakovi domaći načelnik uz malu nagradu. Nevješt i nesposoban takovi načelnik je peto kolo u kolima.

Nisam podnipošto općeniti protivnik domaćih načelnika. Nasuprot — gdje se nadje bistar domaći čovjek. vješt pismu i računu, koji — ako i nije upućen u poslovanje općinskoga poglavarstva, daje po svojoj duševnoj sposobnosti nadu, da će se za neko vrijeme u važnije stvari dati uputiti, a postepeno moći usposobiti, vrijedno je da zauzme upravu općine i bude načelnikom. On će — kao domaći sin — ljubavlju raditi sa procvat svoje općine, podržavati red i napredak, štititi njezine interese, a osjećati se samostalniji i slobodniji u zastupanju općinskih prava, nego bi stranac, komu je načelništvo život i eksistencija, koji je radi toga uvijek ovisan — neslobodan.

Na žalost rijetki su u našim općinama ljudi, — koji bi — kao napredniji i sposobniji — htjeli načelništvo preuzeti. Bistriji, načitaniji, sposobniji ljudi, obično su gazde sa većim gospodarstvom, kojega ne će zanemariti i ostaviti za volju načelničtva. Radi toga se kod malih općina popunjuju načelnici najviše iz reda onakovih općinara, kakove sam gore opisao, koji su često u toj časti na nesreću svoju i svoje općine.

Još je gorje, kada se takovi načelnik u svom položaju pača u ono, što ne razumije, a narod ga sluša, jer je to rekao „načelnik". Poznato mi je, gdje je na takovi način zaveo narod svojim savjetom u zlo, gdje je došlo do brojnih tužba za smetanje posjeda i velikih parbenih troškova. Izgovor, da ih je načelnik uputio i to učiniti dozvolio, nije naravno pred sudom našlo uvaženja.

Promotrimo i jednu i drugu okolnost kod općine, gdje je općinski bilježnik ujedno blagajnikom kod općine, a uz njega neuki načelnik, još možda i bez pisara. Tu je duša i voditelj svih posala lih općinski bilježnik. Ako ovaj oboli ili mora poći na vojničku vježbu, zapne cijelo uredovanje, jer ga niti ima tko, niti znade zamjeniti. U takovu slučaju je neprilika gotova. Badava je tu načelnik, kada ništa ne razumije i nije kadar bilježnika u ni čemu zamjeniti. On je osoba, koja nosi čast i bere plaću, ali ne radi, jer ne razmije.

Nadje li se takovi neupućeni načelnik, koji si ipak utvara znanje, pa počme po svoju raditi, nastanu protuzakonitosti, protupropisni i nenadležni čini, koje načelnik — — istina — ne čini hotice, nego u neznanju, ali ipak prouzrokuje neugodnosti, koje se često ne dadu ni ispraviti.

Iz svega slijedi, da su skroz neuke i neupuće osobe, u svojstvu općinskih načelnika, bez svrhe.

Kod malih općina je bolje, da se umjesto načelnika, te bilježnika, koji je ujedno blagajnik, namjesti općinski bilježnik, koji bi bio ujedno načelnik, a uz njega blagajnik (bilježnik II).

Na taj način bi općina imala umjesto jednoga strukovno osposobljenoga činovnika, dvojicu, a uz neznatno veći trošak. Ako bi jedan od onih obolio ili inače morao biti odsutan, bio bi drugi tu, koji bi ga zamijenio i tako nebi općina nikada došla u priliku, da joj poslovi zapnu. Svi poslovi bi tekli brže i urednije, jer bi na njima radila dva usposobljena činovnika. Trebalo bi zakonom predviditi, da se smije općinskoga bilježnika birati načelnikom, gdje to općinsko zastupstvo hoće, kako to ne bi dolazilo u dvojbu, kako je to već slučaj bio.

Trebalo bi zakonom priznati i to, da je tamo, gdje je namješten načelnik, njegovim zamjenikom, u slučaju odsutnosti, općinski bilježnik, a nikakovi posebni podnačelnik, još daleko nesposobniji, nego li i neuki načelnik.

Kod velikih općina, čiji opseg, mnogostruko i razgranjeno poslovanje to traži, trebalo bi postaviti načelnika, bilježnika i blagajnika, svakoga u posebnoj osobi. Takova velika općina još više traži sposobnoga načelnika, nego mala. Nadgledati, nadzirati, rukovoditi i za sve odgovornost nositi može samo onaj, tko razumije ili se je kadar u to brzo uputiti, a nipošto nesposoban čovjek, koji niti poslove razumije, niti je kadar u nje uputiti.

Kod većih općina — spajati načelničko mjesto sa bilježničkim u istoj osobi, ne držim za dobro. Tu su poslovi načelnika veći, vanjsko uredovanje češće, pa bi ti poslovi često okupirali općinskoga bilježnika izbivanjem iz ureda, a narod, koji dolazi radi svojih potreba, odilazio bi neobavljena posla kući.

S druge strane — za poslovanje općinskoga bilježnika u svojstvu načelnika mora se dopitati mu nagrada i odšteta

za putne troškove. To kod većih općina iznaša toliko, da treba k tomu neznatno dodati, a da se posebna sila za načelnika namjestiti može. Ta jedna sila više, može kroz cijelu godinu dana mnogo i mnogo doprinjeti urednijem toku općinskih posala i nenagomiljanja zaostataka, a općinari će biti malo ne uvijek sigurni, da će u uredu naći ili načelnika ili bilježnika i svoj posao obaviti.

Čulo se je više puta usporedjivati gradske općine sa seoskima, pa kako se izmedju gradskih zastupnika bira načelnik, da bi slično moglo biti i kod seoskih općina. Nu izmedju gradova i seoskih općina je velika razlika. U gradovima sjede u zastupstvu inteligentni ljudi, koji se nalaze u poslovima uprave, kojima su poznati i razni postojeći propisi, koji se u dužnosti načelnika brzo upute. Nasuprot u seoskim općinama takovi su vrlo rijetki. Tu su zastupani mnogi analfabeti, a od pismenih takovi, da je njihovo osposobljenje za valjana načelnika isključeno. Zakon o gradskim općinama ne može se aplicirati prema tomu na seoske općine.

Još je jedan vrlo važan razlog, koji govori proti neukim i nesposobnim načelnicima. Načelnik je odgovoran za obavu svih posala kod općine. Nije li što učinjeno, izradjeno, izvedeno, pada njemu u odgovornost; izašalje li se kaznonoša, pada to u prvom redu na njegova ledja. Hoće li nesreća, da nesposobni načelnik imade uza se bilježnika ili blagajnika, koji je nemaran, sakrivati će se ovaj uvjek za načelnikova ledja i izbjegavati neposrednoj odgovornosti. Osim toga — kraj nepouzdana sučinovnika može si načelnik, što no riječ, uvjek potpisati svoju smrtnu osudu.

Poznato je, da su bila odkrita pronevjerenja i zlorabe, nakon što je obavljena skontracija i pregledba kod općinskoga poglavarstva po činovniku kotarske oblasti, kod česa je bilo sve u redu pronadjeno. Ako je to izmaklo oku vješta upravnog činovnika, kako da ne bude žedan preko vode provežen načelnik bez znanja i spreme?

Takovi načelnik ne pruža nikakovo jamstvo za sigurnost općinske imovine, ni za ini potrebiti red, — on je sam svojom osobom, radi neupućenosti, izvržen pogibelji da strada, a općina izvrgnuta nepodobštinama.

Dosadanji općinski zakon u § u 37. poznaje činovništvo općine u osobama suca ili kneza, bilježnika i ostaloga za obavu eksekutive potrebitoga osoblja. Sudac ili knez istovjetan je danas sa načelnikom. Ova spomenta zakonska naznaka raznoliko je tumačena. Neki su tumačili pod činovnikom samo načelnika, bilježnika i blagajnika, dok su drugi davali tomu širji pojam. Zakon ne pozna niti blagajnika, pa ipak ovoga svatko priznaje općinskim činovnikom, jer takovi doista i jest i jer ga je potreba stvorila.

Pod oznakom zakona: „Činovništvo općinsko sastoji se iz suca ili kneza, bilježnika i ostaloga za obavljanje eksekutive potrebitoga osoblja“ — razumjeva se, da se i ostalo osoblje može u činovničkom svojstvu namjestiti, ako to općinsko zastupstvo nadje za potrebito i zaključi. Prema takovu shvaćanju, koje držim ispravnim, jest, — kako je spomenuto — i općinski blagajnik, općinski činovnik, a mogu biti kao činovnici namješteni i općinski veterinari, šumari, liječnici, blagajnički protustavnici itd.

Kreiranje činovničkih mjesta, prema potrebi općine, imalo bi se prepustiti općinskomu zastupstvu, zvali se ti činovnici, po svojoj struci, kako mu drago. Pisarničkim pomoćnicima bez kvalifikacije i dodijelbe samostalnih agenda, ne bi se smjelo naravno priznati činovničko svojstvo.

Osim činovnika mogu se kod općine namjestiti i ini službenici: pisari, podvornici, stražari itd., a sve to prema dokazanoj potrebi i temeljem zaključka općinskoga zastupstva.

Glede namještanja pisarničkih sila kod općina, u broju, odgovarajućem potrebi, moralo bi se doći na čistac. Dogodilo se je, da općinsko zastupstvo nije htjelo

dozvoliti namještenje općinskoga pisara, makar je potreba bila ne dvojbeno dokazana. Nije tomu davno, da je kod jedne općine, usljed utoka podnašanih tja do visoke kr. zemaljske vlade, ureda radi odredjeno namještenje pisara, makar se je zastupstvo tomu protivilo.

Općinsko zastupstvo hoće često da štedi, pa sav teret baca na ledja bilježnika, koji je često ujedno i blagajnik, a koji bi uza to morao i sve pisarničke poslove svladavati makar dnevno i do ponoći radio. Ne smije se ići za tim, da se podupire čiji komoditet i namješta suvišne pisare na teret općini, nu gdje je potreba pisara dokazana, ne može se zahtijevati od općinskoga činovnika, koji jedva ini posao sa strankama svladava, da pisarničke poslove radi, gubeć svoje noći na to. Ni jedan radnik, nadničar, poljodjelac, ne radi noćju, pa se ne može ni od općinskoga činovnika zahtjevati, da redovito pretvara noć u dan.

Da se općine osiguraju, da im ne bude narinut suvišan trošak, a opć. činovništvo, nasuprot, da ne bude preopterećeno, trebalo bi u svakom kotaru ustrojiti jedno povjerenstvo, koje bi kod svake općine, gdje bi to potreba zahtijevala, pregledati uredsko poslovanje i izreklo, da li je namještenje pisara potrebito iti ne, ako da, u kojem broju. To bi povjerenstvo moglo sastojati iz jednoga činovnika kotarske oblasti kao predsjednika, jednoga od kr. poreznog ureda, dva općinska odbornika dotične općine i jednoga općinskoga činovnika iz koje druge općine.

Proti odluci toga povjerenstva imao bi se dozvoliti utok na županijski upravni odbor, a proti odluci ovoga na kr. zemaljsku vladu.

Ovim bi se načinom općine osigurale proti namještenju pisara, gdje zato potreba ne postoji, ali sa druge strane osujetilo bi se, da općinska zastupstva radi štednje ili neuvidjavnosti i neupućenosti seoskih općinskih zastupnika,

ne bi mogle odkloniti namještaj pisara tamo, gdje to nužda zahtijeva.

Ne bi li se našlo za shodno ovo samim zakonom propisati, moglo bi se uzakoniti barem to: da „ako se pokaže potreba namještaja pisarničkih pomoćnih sila, pa to općinsko poglavarstvo od općinskog zastupstva zatraži, a ovo na to ne privoli, ima se opravdanost zahtjeva povjerenstveno ustanoviti. Način toga ima se provedbenom naredbom propisati".

Dosadanji općinski zakon zajamčuje općinskomu zastupstvu pravo, da odredjuje broj i plaću općinskih činovnika i službenika.

Koliko god je poželjno, da se autonomija općina u što širjem smislu sačuva, dopustiti će nepristrani poznavaoc prilika kod naših općina, da se glede odredjivanja plaće pokazuje potreba, da se sa samim zakonom regulira.

Dok je naš narod na selu, na nekim mjestima, na takovu stupnju svoga shvaćanja, da se može naći njegov izabrani pouzdanik, općinski zastupnik, koji je u općinskom zastupstvu stavio predlog, da se snizi porez u općini, — a kada mu se je obrazložilo, da općinsko zastupstvo nije vlasno takove zaključke stvarati, niti visinu poreza ustanovljivati, odvratio: „Ako je tako, onda ni ne treba općinskih odbornika", — dotle je teško misliti na to, da autonomija naših općina bude takova, da se nikada ne bude trebalo uplesti vlast svojim posredovanjem i da će općinska zastupstva svojom pronicavošću, znanjem i spremom moći voditi poslove zbilja u nenatrunjenoj općinskoj samoupravi.

Upravo onaj propis, koji je odredjivao, da plaću općinskih činovnika odredjuje zastupstvo, dovelo je do toga, da se je išlo do smješnosti, da su raspisivani natječaji za općinske bilježnike i blagajnike sa plaćom 720 K 800 K i 900 K i slično na godinu. Da li na taj način općina dobiva

dobra ili loša činovnika, nije se pitalo. Da li će tom plaćom živiti moći ili će biti prisiljen teretom svagdanjeg životnog stradanja poseći za tudjim dobrom, na to nije niiko pomišljao. Da se tako činovnik dovodi na stazu, koja ide put Lepoglave, nije bilo nikoga briga. A da će općina u takovu slučaju trpiti štetu, znali i osjećali su općinski zastupnici tek onda, kada je do žalosnog slučaja došlo.

Kako da se to sve uredi, kako bi općina u svojoj autonomiji imala udjela kod namještanja svog osoblja, a da joj sa druge strane prestane ono — bi reći — raspisivanje jeftinbe, umjesto natječaja za mjesta općinskih činovnika, progovoriti ćemo nastavno.

Rekosmo već naprvo, da i loš zakon u dobrim rukama može biti dobar, a na suprot i dobar zakon u zlim rukama — loš. Zato ono činovništvo, koje će kod općina provadjati sve poslove i zakonske ustanove, treba da bude na svom mjestu, spremno i valjano.

U svim strukama, što ih svijet poznaje: radničkim, obrtničkim, trgovačkim, bankovnim itd. traže se i uvažuju bolje si e, pa čim je rad bolji i pouzdaniji, bolje se i nagradjuju. Općine i njihovi trudbenici (činovnici) ne bi smjeli biti iznimka od toga pravila. I tu se mora želiti imati najbolje sile, koje će činiti garanciju da će naše općine napredovati, a narod da će u svom činovniku vazda naći dobrog savjetnika i vrsnog radnika.

Potrebno je stvoriti prilike, koje će takovi pomladak u redovima općinskih činovnika stvoriti. Čudnovato je, da se danas jednostavno prigovara općinskim činovnicima, njihovoj inteligenciji i spremi, a ipak se ništa ne poduzima, da se to popravi.

Od nikoga se ne može tražiti više, nego zna i ima. Ako stavimo ruku na srce, pa odgovorimo savjesno i nepristrano, smije li se Bog zna kakova sprema zahtjevati od općinskog činovnika, kojemu je dopitana godišnja plaća

720 kr., 800 kr., 900 kr.? Tko traži sposobnijeg radnika, treba ga i bolje platiti.

Ima danas inteligentnih, sposobnih i uopće štovanih općinskih činovnika, a da nisu ni iz daleka pristojno plaćeni. Poznajem činovnika sa gimnazijalnom maturom, koji uživa plaću 1000 kruna. Kada bi se bio posvetio financijalnoj ili poštanskoj službi, kakovi bi položaj taj čovjek danas već uživao! Osim daleko većih beriva bio bi državni činovnik sa stalnim namještenjem, uredjenom mirovinom, ugledan po položaju, — a ovako je siromašni općinski činovnik, sa neznatnom plaćom, koja ne dostaje za život, nesiguran u svom položaju, podložan svim i svakomu, zaposlen dan i noć tako, da mu se za onu neznatnu nagradu zaista sva duševna i tjelesna snaga iscrpljuje.

Ono, što je danas, stvorile su postojeće prilike, a sada treba nastojati stvoriti prilike, koje će zajamčiti prolaz na bolje.

U općine, gdje su loša beriva, uvukli se većinom slabije spremni ljudi, a gdje gdje i vrlo vrsni i inteligentni radnici, koje je njihov obiteljski odnošaj, privatni imetak ili što slična, na primitak takova mjesta sklonio.

Novim općinskim zakonom ne će se moći smjesta sve to stubokom preokrenuti, ali će se morati u interesu općina, naroda i službe postaviti temelj boljoj budućnosti, tako da će podmladak općinskog činovnika biti u svakom pogledu napredniji. Trebati će položaj općinskih činovnika zakonom urediti tako, da će mu biti propisana veća predizobrazba, način stečenja usposobljenja, ali onda zajamčena i visina beriva, te uredjen njegov položaj.

Bez toga je isključeno, da će mladje i bolje sile dati u službu općinskih činovnika, koje će svuda biti vrsne u svomu zadatku potpuno udovoljavati.

Dosadanji općinski zakon ne ima nikakova propisa o

tome, što se sve imade, od općinskoga činovnika zahtjevati, kakova školska izobrazba, strukovna sprema, praksa, doba, — uopće ništa od toga rečenoga. Glavno je, da je pismen, naučio on pisati i čitati u školi ili izvan škole i da je znao odgovoriti na pitanja o poznavanju zakona i propisa odnosećih na općinsku upravu.

Za ispite općinskih bilježnika mjerodavna je i danas naredba kr. zemaljske vlade od 14. kolovoza 1876. br. 13854 4382., a za blagajnike ona od 28. veljače 1878. br. 14516. Nije mi zadaća, niti sam zvan, da ovdje opširnije progovorim o provedbi ovih naredaba; reći ću samo to, da svjedočbe ispitnih povjerenstva nisu vazda dokazale, da je dotičnik dorasao svojoj zadaći. Naredba za blagajničke ispite na primjer propisuje, da se kandidatu imadu zadati i zadaće iz računa i to sa običnimi i desetinskimi slomci i proporcijami. Poznato mi je, gdje niti jedan, od brojnih kandidata nije takovu računsku zadaću dobio. Došav poslje u službu, nepoznavajući ovih računa, kuburi takovi činovnik, jer si nezna pomoći, a zapinje služba. Ima li na primjer obaviti skupštinu jedne zemljišne zajednice, mora ustanoviti, koliko je ovlašteničkog sesionalnog prava kroz prisutne skupštinare zastupano i mogu li se pravovaljani zaključci stvarati. Jer se ovlašteničke prava izražuju u slomcima, n. pr.: 6/8. 3/96. 4/72 itd., treba to sve sbrojiti, a onaj, koji to iz škole nezna, niti je poslje na koji način naučio, ne može to obradakle ni svojoj zadaći kod uredovanja udovoljiti.

Naredbe o ispitima i usposobljenju općinskih činovnika su danas mršave, a kada se još mršavije provede, onda naravno mora u stalež općinskih činovnika doći manje sposobnih ljudi.

Naši upravnici, koji su se bavili time, kakav bi imao novi općinski zakon biti, većinom se slažu u tomu, da b se od općinskog činovništva imalo zahtjevati, da svrši 4 razreda gimnazije, realke, ili druge tomu ravne škole.

Ovaj zahtjev je skroz opravdan.

Mi imademo u Hrvatskoj i Slavoniji više gradova i mjesta sa takovim školama. Te zavode polazi lijep broj mladića, koji su napredni i čine radost svojih roditelja. Oni, koji imadu roditelje u istom mjestu, polaze škole, dok svrše ove razrede, u koje mogu polaziti bez troška po roditelje, a kada bi trebalo poći u višju realku ili gimnaziju, moraju ostati kod kuće, jer im roditelji radi siromaštva ne mogu namaknuti trošak za uzdržavanje u drugom gradu kroz dulji niz godina.

Ovi mladići, kojima je škola već otvorila širi vidik, mogli bi se uz manji trošak izobraziti za općinske činovnike.

Niti za ovu mladež ne bi valjao onaj način pripreme za općinsku službu, koji je vladao do sada. Netko je svršio pučku školu, ili u opće znao čitati i pisati, došao u koji općinski ured, naučio šablonski raditi, kao i na pitanja, koja se obično na bilježničkim i blagajničkim ispitima stavljaju, odgovoriti — i eto činovnika. Ako je bio u praksi kod slabo spremna općinskog činovnika, nije više naučio, nego kod njega čuo i vidio, — a slab učitelj, još slabiji učenik.

Toga bi moralo nestati.

Mladić, koji bi se htio posvetiti struci općinskog činovnika, morao bi nakon svršene niže realke, gimnazije, ili ine ravne im škole, poći u praksu k jedeomu općinskomu poglavarstvu i tu najmanje jednu godinu dana ostati, radeć kod upravne i blagajničke struke.

Nakon toga morao bi poći u tečaj (ili nazvati to: školom za izobrazbu općinskih činovnika), koji bi trajao dvije godine. Kroz te dvije godine slušao bi predavanje u svemu, što mu kao općinskomu činovniku, znati treba. Učio bi zakone, naredbe, propise, praktične provedbe onoga što bi učio, u opće sve, što se od općinskoga činovnika zahtjeva i očekuje. Naročito bi to morao crpiti i nauku o narodnom gospodarstvu i o udruživanju za

izvedbu korisnih uredaba. Općinski činovnik mora biti tako pripravljen za svoje zvanje, da bude praktični radnik i promicatelj svega, što može narod gospodarstveno i duševno u općini podići. Hoćemo li ga takovim imati, mora on to znati, shvaćati, razumjeti, naučiti, da bude kadar drugoga podučiti i stvari pravac dati, jer je ne moguće, da slijepac slijepca vodi.

Nije mi zadaća baviti se ovdje potanko naučnom osnovom, ta bi se sastavila prema dokazanoj potrebi. Mi imademo dosta vrsnih sila u upravnoj, financijalnoj, sudbenoj, gospodarskoj itd. struci, koje bi mogle zauzeti učiteljska mjesta u takovoj službi. — Takova škola mogla bi se osnovati jedna za cijelu zemlju, u Zagrebu, pa bi u njoj bilo uvjek dosta polaznika.

Takove škole postoje u Ugarskoj u Istri i drugdje, pa su se pokazale dobrima, a iz njih izišavši usposobljenici dižu ugled i napredak tamošnjih općina i uprave.

Nakon svršene te škole i položenog ispita, imao bi dotičnik jošte jednu godinu služiti kod općine, bilo to u svojstvu besplatnog ili plaćenog pomoćnika, kako bi zbilji života prilagodio svoju nauku, te spajao teoriju sa praksom. Tek nakon toga moglo bi mu se dozvoliti natjecanje za mjesto općinskoga činovnika, jer bi se moglo držati, da će biti kadar samostalno rukovoditi povjerene mu poslove.

Škola za općinske činovike morala bi biti takova, da bi istodobno usposobljivala dotičnika za bilježničku i blagajničku službu. Na taj način bio bi svaki sposoban u cijeloj općinskoj službi i mogao bi jedan činovnik drugoga zamjeniti u slučaju bolesti ili odsutnosti, a ne bi bio, kako se sada dogadja, usposobljen u jednoj — n. pr. blagajničkoj struci, ne imajuć o upravnoj struci pojma.

Naobrazba ovakovog općinskog činovničkog pomladka ne bi bila manjkava; svaki bi crpio svoje znanje iz istih vrela i učitelja, koji stoje na visini znanja u toj struci.

Nestalo bi onih — često silnih razlika u spremi jednoga prama drugomu.

Istina je, da imade i danas u staležima, čiji su članovi slušali iste nauke, velike razlike u spremi, — nu te razlike čine duševna sposobnost. Gornji način naobrazbe i stečenje spremnosti općinskih činovnika doprinjeo bi tomu, da nebi bilo duševno nadarenih, a ipak nespremnih općinskih činovnika, sve samo zato, što nisu imali prilike bolje viditi i naučiti, — što se od njih u opće veće znanje i sprema zahtjevala nije.

Do sada je bilo prepušteno prilikama i nastojanja pojedinaca, da steče veću ili manju sposobnost, a od sada bi imala svemu doskočiti škola, koja bi dala prilike naobrazbi, a uza to odstranjivala prigodom ispita one, koji bi se pokazali nesposobnima.

Takovo osposobljivanje kandidata za općinsku činovničku službu moralo bi se zakonom odrediti, a ne ostaviti glede toga prazninu, kakova je u sadanjem zakonu.

Roditelji, koji bi svoga sina da li izobraziti za općinskoga činovnika, trebali bi na njega trošiti manje, nego šaljuć ga u učiteljsku školu ili gimnaziju ili realku do mature. Dok bi bio u praksi kod općine, a po gotovo godinu iza svršenog tečaja (općinske činovničke škole), našao bi kod općine mjesto pisarničkog pomoćnika uz neku nagradu, pa bi se tako laglje proturao do činovničkog mjesta. Tek one dvije godine, dok bi polazio općinsku činovničku školu, bio bi u cijelosti na teret svojih roditelja.

Prema rečenomu trebao bi općinski činovnik u buduće do svoga osposobljenja 10 godina škole i 2 godine praktične službe, dakle 12 godina. — To bi odgovaralo onomu broju godina, što ih danas učiteljstvo za svoju naobrazbu treba. Taj jednaki broj godina naobraživanja opravdavao bi, da se položaj općinskog činovničtva uredi onako, kako je uredjen učiteljski, gledom na stalnost službe, beriva i mirovinu.

Dosadanji općinski zakon poznaje samo općinske bilježnike stalnim općinskim činovnicima i ni koga drugoga. Kraj jasne zakonske ustanove, da je bilježnička služba stalna, ipak je kr. zemaljska vlada dozvolila namještanje privremenih općinskih bilježnika — na pokus. Novi općinski zakon morao bi učiniti i tomu kraj, pa sve općinske činovnike, osim načelnika, priznati stalnima.

Tko će se dati u službu, gdje ne ima osigurane stalnosti i gdje su mu svaki dan otvorena vrata na cestu? Takovoj službi se ne će posvetiti nitko, dok samo može da dobije drugu. — Činovnici sa nestalnim namještenjem ne mogu biti dionici mirovinskih zaklada, ne mogu svoju ni svoje obitelji budućnost osigurati za slučaj nemoći, starosti ili smrti. Za to, ako će mo od općinskih činovnika u opće tražiti veću naobrazbu i sposobnost mora im se i uredjenjem njihovoga položaja doći u susret, kao i drugim staležima.

Uz stalnost službe — glavno je uredjenje beriva. Visina beriva morala bi se zakonom urediti, a općinskim zastupstvima ostaviti pravo, da u kupalištima, i svim ovečim mjestima gdje vlada skupoća, dopitaju u mirovinu uračunive doplate.

Da je upravo nužda beriva urediti zakonom, dokaz je, što — prema sabranim podacima — imade danas jedna četvrtina od sveukupnog broja općinskih činovnika, koji ne imaju plaću veću od 1000 kruna godišnjih. Ima ih pače 25, koji uživaju plaću do 800 kruna, a 220 do 1000 kruna. Ako napomenem da od tih 220 neuživa njih 61. ni stan ni stanarinu, a 38 obnašaju uz istu plaću po dvije službe (načelničku ujedno bilježničku ili bilježničku ujedno blagajničku), tada mislim, da je suvišno obrazlagati, kako u današnje doba skupoće ne može tomplaćom jedna obitelj živiti. Ponovim li da se na općinsko činovništvo imade u buduće

staviti veći zahtjev glede naobrazbe i spreme, tada po gotovo treba prema tim zahtjevima i primjerena beriva urediti.

Za učiteljsko osposobljenje traži se 12 godina škole, a po gornjem obrazloženju za osposobljenje općinskoga činovnika 10 godina škole i 2 godine prakse, dakle takodjer 12 godina — prije namještenja. Kraj jednakih zahtjeva opravdano je, da se i jednaka beriva urede.

Novim zakonom o učiteljskim berivima opredijeljena je pučkim učiteljima temeljna plaća od godišnjih 1400 kruna, te pet godišnji doplaci i to: prva dva po 200 kr., daljnja 2 po 250 kruna, a posljednja 3 po 300 kruna. Prema tomu bi konačna plaća pučkog učitelja, sa kojom bi pošao u mirovinu, (bez službenih doplataka) iznosila svotu 3200 kr., uz obvezu 40 godišnje službe.

Mirovinski štatuti općinskih činovnika prihvatili su 35 godišnju službu, pa bi prema tomu općinsko činovništvo imalo 6. pet godišnjih doplataka, a ne 7. kao učitelji. Uzmemo li stoga za općinsko činovništvo temeljnu plaću sa 1400 kr., a 6 pet godišnjih doplataka samo po 200 kr., iznašala bi konačna plaća, sa kojom bi nakon 35 godina službe polazilo u mirovinu, 2600 kruna, — dakle za 600 kruna manje od učiteljske. Tih 600 kr. razlike opravdavala bi razlika u godinama službe, pa se ne bi moglo prigovoriti, da je na općinsko činovništvo veći obzir uzet.

Osim toga, kako kod učitelja, tako i kod općinskih činovnika, moralo bi se i ovima dopitati pristojan stan n naravi ili stanarina u iznosu zemaljskih činovnika XI. plaćevnog činovničkog razreda. Gdje su prilike takove, da su stanovi skuplji, moralo bi se razmjerno veću stanarinu dopitati.

Kod stana u naravi morale bi — osim stanbenih prostorija — biti i gospodarske zgrade: staja, svinjac i kokošinjac. Tako su uredjeni i stanovi učitelja na selu. Općinski činovnici i učitelji na selu vezani su na vodjenje vlastitoga

kućanstva, jer ne mogu pristojnu opskrbu dobiti, pa su im za to zgrade, gdje će držati kravu, krmče i perad od potrebe.

Ovakovo uredjenje beriva, kraj spomenutih zahtjeva glede usposobljenja, bilo bi primjereno i ne bi se moglo sa ni koje strane smatrati pretjeranim.

Daljnji važni odnošaj u položaju općinskog činovništva jest njegova opskrba u starosti i nemoći, u r e đ j e n j e m i r o v i n s k i h p r i l i k a.

Zakonom od godine 1894. odredjeno je da se u tu svrhu osnuju mirovinske zaklade po županijama i to pitanje staturnim putem riješi. Tomu je udovoljeno, pa su osnovane takove zaklade u svih 8 županija. Moje skromno minjenje jest, da bi bilo bolje, da se osnuje jedna jedinstvena zaklada za umirovljenje općinskih činovnika, za cijelu zemlju, a sve dosadanje zaklade da se spoje u jednu.

Napomenuo sam već u ovoj radnji, da bi država i zemlja morale doprinašati općinama radi prenešenoga djelokruga, što ga ove obavljaju, a činovništvo same plaćaju. Taj doprinos, bi se imao razdijeliti na sve općine u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji po razmjeru, koliko koja u prenešenom djelokrugu posluje. Pravedna razdioba bila bi dosta teška. Nu kada bi postojala jedna jedinstvena mirovinska zaklada općinskih činovnika za cijelu zemlju, i kada bi se spomenuti doprinos ovoj dopitao, bila bi korist svim općinama razmjerna, jer bi svebile riješene plaćanja nameta, što ga sada u mirovinske zaklade plaćaju. Progovoreno je o tome, kod prenešenog djelokruga općine, stoga nije nužno isto ovdje ponavljati.

Zajedničkom mirovinskom zakladom bilo bi osigurano uzdržavanje u starosti i nemoći svim općinskim činovnicima jednako, služili oni u županiji bogatijoj ili siromašnijoj. Od svoje plaće nije na doprinosu iz vlastitoga žepa dao u mirovinsku zakladu onaj, tko živi u bogatijoj općini, nego onaj u siromašnijoj. Što je sabrano i gdje je mirovinska zaklada veća narasla usljed doprinosa općina, došlo je to iz žepa

naroda. Svi općinski činovnici su činovnici jednoga naroda, sinovi jedne domovine, pa je opravdano, da ih i zajednički udes vodi i da sve općine, bez separatizma, o njihovu položaju uzrade.

Proti spoju svih županijskih mirovinskih zaklada u jednu, najviše su ustajali općinski činovnicižupanije srijemske, pozivajući se na to, što je glavnica njihove zaklade najveća.

Iz izvješća o javnoj upravi pojedinih županija za godinu 1912. ustanovio sam, da županija srijemska, sa svojom mirovinskom zakladom lošije stoji od više drugih županija.

Evo dokaza za to:

Ne odlučuje o stanju zaklade lih visina njezine glavnice, nego i njezine potrebe. — Čim k jednoj zakladi spada više općina, tim je razmjerno i potreba veća, jer će zaklada imati više činovnika umirovljivati i njihovih obitelji uzdržavati. Razmjer boljeg ili lošijeg stanja zaklade će mo pravo ustanoviti, ako iznos njezine glavnice podijelimo sa brojem općina, koje k toj zakladi spadaju. U kojoj županiji dolazi na jednu općinu najveći iznos, stoji najbolje — i obratno. Srijemska županija, imade glavnicu u iznosu:

	861.700	K,	154	općine,	dodje na jednu	5595	K
Varaždinska	245.275	„	41	„	„ „ „	5982	„
požeška	501.315	„	68	„	„ „ „	7372	„
modruško-r.	336.221	„	56	„	„ „ „	6003	„
ličko krb.	182.912	„	32	„	„ „ „	5716	„

Ako županija srijemska i imade glavnicu blizu 900.000 kruna, imade zato činovništvo od 154 općine na svom teretu, dočim županija ličko-krbavska sa imetkom samo blizu 200.000 kruna imade činovništvo tek od 32 općine, pa radi toga stoji lička županija bolje od srijemske po općini za 121 krunu.

Ovim je dokazano, da glavni i jedini razlog županije srijemske, iznašan proti spojenju svih zaklada ujednu, pada

Ako je jedna zaklada od druge za nekoliko stotina kruna po općini jača ili slabija, ne čini to Bog zna kakovu

razliku, a općinski činovnik, kraj jedinoličnog mirovinskog štatuta, koji je godine 1910. stupio na snagu, ne će dobiti ni više ni manje mirovine, služio on u županiji sa jačom ili slabijom zakladom.

Stvori li se jedna jedinstvena zaklada za cijelu zemlju, imala bi se staviti pod upravu jednog, u tu svrhu izabrati se imajućeg odbora, sastojećeg iz izaslanika svih županija, a rukovoditi bi se imalo kod kr. zemaljske vlade. Tako bi općine i općinski činovnici, koji su svojim doprinosima zakladu stvorili, imali utjecaj na upravu sa njezinom imovinom, kako su i do sada imali kod zaklada vodjenih kod županija.

Sve propise o umirovljivanju i opskrbi općinskih činovnika, njihovih udova i siročadi, trebalo bi uvrstiti u općinski zakon, po smislu novo sastavljenog jedinoličnog štatuta za sve županije. Mirovinski odnošaji državnih i zemaljskih činovnika, kao i učitelja uredjeni su zakonom, pa je opravdano, da se to i glede općinskih činovnika učini.

Za sada postoje karnosni propisi za općinske činovnike, izdani naredbom kr. zemaljske vlade od 15. veljače 1913. broj 42020/1912. Kada se već izdaje novi općinski zakon, trebalo bi se i te propise zakonom normirati. Tako su n. pr. i karnosni propisi proti županijskim i kotarskim činovnicima sadržani u zakonu od 5. veljače 1886., pa ne ima razloga, da i za općinsko činovništvo ne bi ti propisi došli u općinski zakon.

Isto tako imale bi se u općinski zakon uvrstiti ustanove naredbe kr. zemaljske vlade, od 8. ožujka 1913. broj 6875. o podijelivanju dopusta opć. činovnicima, kao i o odnošajima vojne službe, bilo to oružne vježbe ili za slučaj rata.

Ovo su tako važne stvari, da ih se ne smije mimo ići. Pomanjkanje ustanova o tome u dosadanjem općinskom zakonu, uništile su nekoje općinske činovnike fizično i materijalno. Bilo je slučajeva, gdje se je općinsko zastupstvo

opiralo podijeljenju dopusta svomu činovniku u svrhu liječenja, jer bi mu moralo zamjenika namjestiti, a dok se je o tome prepiralo i utoke podnašalo, prolazili su mjeseci i godine, dok je konačno činovnik postao neizlječiv i morao radi toga službu napustiti. Već iz gledišta humanosti mora se takovim slučajevima predusresti.

Zakon o uredjenju uprave u županijama i kotarima sadržaje propise o dopustima zemaljskih činovnika, pa ne ima razloga, da se to za općinsko činovništvo ne bi u općinskom zakonu učinilo.

Općinskim zakonom valjalo bi priznati usposobljenim općinskim činovnicima pravo na privatno pravno poslovanje u do sada obavljanom opsegu.

Radi ove ovlasti dizali su se češće prigovori gg. odvjetnika, dapače je već i nacrt zakonske osnovu bio sastavljen, kojom bi se rad općinskih činovnika u tom pogledu bio imao na minimum stegnuti. Ograničenje je bilo predvidjeno takovo, da bi u opće mogao biti rijedak slučaj, kada bi općinski činovnik jednu ispravu stranki sastaviti mogao. Istu oporuku, koju po zakonu može stranka i ustmeno pred svjedocima načiniti, zabranjivala je ta zakonska osnova pismo sačiniti po bilo komu drugomu, nego po odvjetniku, ma da bi ju drugi tko i bezplatno načinio.

Nije ovdje mjesto, da potanko pobijam onu osnovu, ali jedno moram napomenuti: Zakon se ne smije stvarati ni radi odvjetnika, ni radi općinskih činovnika, nego radi koristi naroda. -- Glas naroda digao se je u cijeloj zemlji proti takovomu zakonu, koji bi ga u tom pogledu uputio posve u ruke odvjetnika.

Madjarski sabor raspravljao je — pred dvije godine zakon o regulacije plaća tamošnjega općinskoga činovništva, pa je tom prilikom i tamo izbilo pitanje o privatno pravnom poslovanju. Cijeli sabor, većina, opozicija, kao i zastupnik vlade, složili su se jednoglasno, da bi oduzeće tog prava općinskim činovnicima bila na štetu naroda, pa im je to pravo i dalje pridržano.

Tu se je zrcalila prava ljubav prama narodnoj koristi, a madjarski odvjetnici, kojih je dosta u madjarskom saboru, pokazali su, da svoju osobnu korist zapostavljaju koristi naroda, kojeg zastupaju. Nadati se je, da će i hrvatski sabor prama svom narodu slično postupati. ne gledeć, ide li to ovomu ili onomu staležu u korist ili štetu.

Naravno, da bi općinski činovnici, kod polaska općinske činovničke škole, morali se i u tom pravcu usposobiti i ispitu podvrći.

Osim svega rečenoga dolazi konačno jošte jedna vrlo važna okolnost o općinskom činovništvu, a to je: načiu namještanja.

Sadanji općinski zakon ne pogoduje u tom pogledu općinskoj autonominiji ni najmanje. Paragraf 37. zakona propisuje: „Suca ili kneza i bilježnika bira opć. odbor na predlog političkog izaslanika."

Time je izključeno, da bi općinsko zastupstvo moglo izabrati za svoga činovnika onoga, koga bi želilo, ma bila to osoba uzorna, sposobna i bez svakog prigovora, ako izaslanik političke oblasti time sporazuman nije. Ako je želja kotarskog predstojnika, da namjesti osobu, kojoj je skion, ili je dobio mig preporuku od koga uplivnoga, da protura protežiranoga, ne će on staviti u predlog onoga, koga zastupstvo želi, nego toga svog čovjeka, a uz njega još dvojica najlošijih natjecatelja, da tako svomu izbor osigura.

Ustručava li se zastupstvo izabrati koga od predloženih, uzima se da se protivi zakonu, pa bude jednostavno imenovan onaj, koga oblast želi.

Da li je to u skladu sa samoupravom općine? Općina činovnika plaća, ali ga ne bira, jer se njezina volja i pravo izbora — koga želi, može uvjek osujetiti kroz predlog po-

litičkog izaslanika. — Tu se općina može prispodobiti sa gazdom, komu se sluga silom i proti volji nariva, a on ga plaća, ma bio s njim i nezadovoljan.

To se protivi pravici; to vodi ne samo do povrede općinske samouprave, nego u redove naroda i općinskog zastupstva uvadja zlu volju, razdraženost i apatiju, što nevodi k dobru.

Ne govorim ovo, samo da se reče, — govorim to iz vlastitog iskustva i doživljaja; — a ono što sam doživio ja i moja općina, doživili su i mnogi drugi.

Takovomu postupku treba na kraj stati; ustanova koja to omogućuje, morala bi iz općinskoga zakona nestati.

Istinito je i ona tvrdnja, da su općinski činovnici izvršitelji i posala prenešenoga djelokruga, dakle državnih i zemaljskih interesa, pa da stoga ne može, državnoj vlasti biti sve jedno, tko će općinskim činovnikom postati. Nu stoji na suprot tomu neoboriva činjenica, da je najveća nepravda, što općinsko činovništvo radi za državu, a općina ga plaća, pa je zato još veća nepravda dati državi moć i vlast, da se to činovništvo po njezinoj volji namještava, a volja općine da se često puta ne uvažuje. Držao bi za pravedan sljedeći postupak:

Već do sada je uvedena kod svih općina i političkih oblasti zabilježnica, vrhu onih osoba, koje su se podvrgle bilježničkom i blagajničkom ispitu. Slično tomu imala bi se uvesti nova zabilježnica, koja bi sadržavala u tečajnom redu popis svih onih, koji će svršiti školu za općinske činovnike i sa uspjehom se podvrći ispitu.

Ako bi koji od ovih bio kažnjen, postao činovničke službe nedostojan, ili u svom ponašanju takav, da bi krnjio ugled staleža, trebalo bi ga na stanovito vrijeme isključiti od prava natjecanja u općinsku službu i to u zabilježnici ubilježiti. Takovu odluku imao bi, nakon provedene istrage, izreći upravni odbor, uz pravo na kr. zemaljsku vladu.

Svaki drugi, tko nije isključen od prava natjecanja, imao bi pravo na ispražnjeno mjesto općinskog činovnika natjecati se.

Trebalo bi ustrojiti posebni kandidacioni odbor od 4 lica iz općinskog zastupstva, sa predsjednikom izaslanikom političke oblasti.

Sve molbe, koje bi stigle, imale bi se tomu odboru predložiti. Ovaj bi ih proučio, te izmedju svih izabrao trojicu, čije bi se molbe imale općinskomu zastupstvu predložiti. Ne bi li se taj odbor, većinom glasova, glede te trojice sporazumio, nego bi se glasovi raspolovili, odlučio bi svojim glasom predsjednik.

Općinsko zastupstvo bilo bi dužno jednoga od ovih predloženih izabrati. Tako bi odlučivala volja općinskoga zastupstva, a ne volja političkog izaslanika.

Ako bi uvažio opravdani zahtjev općina, da bi radi prenešenoga djelokruga doprinašala i država svoj doprinos za uzdržavanje općinskoga činovništva, tada bi se i državnoj vlasti mogao dati veći utjecaj na namještanje opć. činovnika. Moglo bi se u tom slučaju kandidacionom odboru dati pravo, da u predlog stavlja dvojicu, a politički izaslanik jednoga od natjecatelja.

Pravo samoga izbora imalo bi naravno ostati u vlasti općinskoga zastupstva. Takovo sudijelovanje državne vlasti smjelo bi se priznati samo kod izbora općinskih načelnika, bilježnika i blagajnika, koji su za provedbu poslova prenešenoga djelokruga odgovorni i na njemu rade. Kod namještanja ostalih činovnika, n. pr. šumara, inžinira itd., gdje takovih općina treba, ne bi državna vlast smjela imati nikakova udjela, osim paske, da su natjecatelji sposobni i ljudi bez prigovora.

Poznato mi je, gdje je kotarska oblast bila izdala odredbu, kojom je nekolicinu općinskih pisara kod svojih područnih općina proglasila stalnima, koji da se nesmiju bez dozvole kotarske oblasti maknuti. Danas, kada ni općinski blagajnici nisu kod općina stalni, zasegla je tu ko-

tarska oblast u općinsku samoupravu i izrekla protuzakonito stalnost službe toj nekolicini pisara.

Da i pisarima osigura njihov položaj, dok vrše pošteno i marljivo svoju dužnost, kako ne bi bili izvrženi ni čijoj samovolji, tomu ne će nitko uvidjavan na put stati, nu to ne spada u vlast kotarskih predstojnika, već je to uredjenje položaja pisarničkih pomoćnika, koji se nastoji urediti naredbenim putem, po kr. zemaljskoj vladi. Pogodovanje jednim pisarima, a zapostavljajući druge, kako se je činilo, čini i kod njih zlu volju, a nedopustivo je, jer se kosi sa zakonom.

Trebalo bi dakle zakonom to onemoćiti u buduće.

Imade i takovih mnijenja, koja predlažu, da se općinski činovnici imenuju i premještaju poput zemaljskih činovnika. Tomu bi bilo mjesta samo onda, kada bi se općinska uprava podržavila, kada bi općinska poglavarstva bila neke ekspoziture kotarskih oblasti, koja bi obavljala sve poslove sadanjeg prenešenog djelokruga i kada bi takove općinske uprave bile iz zemaljskih sretstava uzdržavane. Tada bi našim domaćim općinama, koje bi se bavile lih svojim naravnim djelokrugom, naročito na selu, ostali skroz maleni poslovi, koji nebi zadavali ni prevelike brige ni troškova.

Nu dok općine postoje kakove jesu, dok sve činovnike i službenike plaćaju općine same, dotle ne ima nikakovoga prava ni oslona lišiti ih namještanja svoga činovništva.

Oni općinski činovnici, koji su za imenovanje, a ne za izbor, ne misle na to, kako bi često bili razbacivani kojekuda i selili. Čim bi postali kojoj uplivnoj osobi, u općini ne poćudni, ili bi trebalo otvoriti bolje mjesto drugoj osobi, koja imade zagovornika, a nadje se i drugih razloga, kojih ne spominjem ovdje, — eto dekreta, pa bježi i seli rajo iz ubavnog seoca, makar i onamo, gdje je — kako veli ona naška; i vrag rekao „lahku noć!“.

Ako bi imenovanje općinskih činovnika kroz pretpostavljenu političku vlast i malo nešto za sebe, n. pr. stečenje mjesta i po onomu, tko će inače na njega bez poznanstva i prijatelja dulje čekati, — s druge strane bi to pratilo općinskog činovnika kroz cio život, — nikada ne bi bio siguran za stalnost na svom mjestu. Kada bi si uredio kućanstvo i maleno gospodarenje, bez kojega na selu ne može biti, uvjek bi bio u strahu, ne će li biti premješten, a to gospodarstvo time rastepeno i uništeno. Selidba bi mu poput damaklovog mača vazda visila nad glavom.

A kako bi to djelovalo na njega u vršenju službe i u saobraćaju? Osjećao bi se vazda nesigurnim i ovisnim, bojao bi se ovršiti i zakonom propisane čine, ako bi se time komu uplivnijemu mogao zamjeriti, ne bi se usudio štititi interese općine, koji služi, proti odredbama vlasti, kojoj bi kroz to došao u položaj ropske podredjenosti. Općinski činovnik mora se na svom mjestu osjećati stalnim i sigurnim, dok god je čestit, pošten, marljiv i bez prigovora, jer će se samo onda moći za svoju općinu i pravednu stvar bez straha izložiti.

Poznato je, da postoji i ta želja, da se naše općine urede poput onih u Cislajtaniji, da se posve riješe prenešenoga djelokruga.

Osim onoga, što smo već naprijed glede toga rekli, treba jošte jednu okolnost pred očima imati, sa kojom nam je računati. Hrvatsko-ugarska nagoda, dakle temeljni državni zakon, stavlja u poslove, koji su zajednički kraljevini Ugarskoj, te Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, financijalne poslove. Zakonski članak XLIV. od godine 1883. stavio je u dužnost općina raspisivanje, knjiženje i utjerivanje izravnih poreza.

Da se općine riješe tih posala, ne stoji samo od volje hrvatskoga sabora, jer ovaj ne može stvoriti naš autonomni zakon, koji bi se kosio sa zajedničkimi zakoni. Kada bi želili općine riješiti poreznih posala, moralo bi se najprije — ili promjeniti državnopravni temelj onamo, da Hrvatska

bude financijalno samostalna, — ili u sporazumu sa Ugarskom promijeniti one zajedničke zakone, kojima su financijalni poslovi dodijeljeni na teret općina.

Čekati sa donešenjem novog općinskog zakona dotle, dok jedno ili drugo od spomenutoga uslijedi, značilo bi zavući stvar Bog zna dokle.

Osim izravnih poreza, stavljena je u dužnost općina, zajedničkim zakoni, takodjer suradnja i kod raznih ne izravnih poreza. Nadalje ju obrambenim zakonom i provedbenim naputkom nametniti općinama poslovi vojničke naravi: popisivanje momčadi za novačenje, vodjenje očevidnosti, sudjelovanje u poslovima spreme, popis konja i kola itd. Sve ustanove zajedničkih zakona, koje se na to odnose, morale bi se dokinuti, kada bi se htjelo općine riješiti prenešenoga djelokruga.

Znatan je broj i onih posala, što ih općine vrše za zemlju, pa ako bi htjeli naše općine sa njihovim djelokrugom izjednačiti sa onima u austrijskoj poli, moralo bi se misliti o budućem načinu svladavanja tih posala.

Velike preinake, koje bi imale usljediti kroz posvemašnje riješenje naših općina od poslova prenešenoga djelokruga, ne daju nam mnogo nade, da bi se ta želja tako lahko i brzo ostvarila.

Radi toga, ako naše općine i ostanu opterečene prenešenim djelokrugom, kao do sada, neće to biti na ni kakovu njihovu štetu, — ali samo onda, ako će država i zemlja odštetiti općine, za uzdržavanje onih činovnika i službenika, koji te poslove obavljaju. O toj odšteti treba ozbiljno poraditi i isposlovati ju, pa će onda prestati dosadanje tužbe na prenešeni djelokrug općine.

Imajući to pred očima kretale su se i misli izražene u ovoj radnji, u okviru tih pozitivnih zakona, kako bi i kraj njih moglo doći što prije do novog općinskog zakona, kojim bi se naše općine na bolji zakoniti temelj stavile.

Nadzor nad općinami.

Općine se mogu smatrati nekom zajednicom od velikoga broja članova, koji u njoj traži svoju korist i zaštitu zajedničkih interesa.

Toj zajednici treba priznati što širje pravo samouprave. Njezinom razvitku, životu i samoodlučivanju ne smije stajati ništa na putu, dok se kreće u granicama zakona i ide stazom napretka.

Nu ta sloboda samouprave ne smije stvoriti iz općina tako rekuć državu u državi. I sama država, kroz svoje zakonito zastupstvo ne ima neograničenu moć i vlast, već je pod nadzorom i vezana na sankciju stvorenih zakona. Još više treba da bude pod nadzorom život općine, kako se ne bi ništa dogodilo na štetu u njoj udruženoga naroda i kako bi svaki povrijedjeni mogao naći zaštite i prava, ako bi njegovi interesi bili povrijedjeni, ili bi uprava općine bila u zlim rukama.

Pravo nadzora državne vlasti nad općinama morale bi se točno označiti, kako općine ne bi bile — malo ne — pod tutorstvom tih vlasti, a njihova samouprava samo na papiru.

Sav dosadanji nadzor nad općinami je u rukama zemaljskih oblasti, jedino zakon od 5. siječnja 1886. o ustroju županija i uredjenju uprave u županijama i kotarima u §-u 27. slovo 9. veli, da u djelokrug županijske skupštine spada „vršenje kontrole nad upravom općinskom“.

A kako vrši skupština tu kontrolu i taj nadzor nad općinami? Nikako. Može jedino od predsjednika skupštine zatražiti obavjest o stvari, te putem predstavke na vladu tražiti lijeka proti opaženim nedostacima,

Tu se županijska skupština ne stavlja u položaj nadzirateljа, da li poslovi u općinama uredno teku, nego u položaj tužitelja, ako dozna za koji nered.

Imade država, koje su gledom na nadzor nad općinama išle za tim, da konačna odluka u važnim općinskim stvarima ne bude ovisna o pojedinom organu državne vlasti, već da se stavi na temelj slobodnijeg prosudjivanja. Tako n. pr. u Istri bira sabor tako zvani zemaljski odbor, koji se sastoji iz zemaljskog poglavara i od 5 izabranih saborskih članova, koji u svim stvarima općinske samouprave odlučuje. Državna uprava vrši taom nad općinama samo to pravo nadznra, da iste ne prekorače svoj djelokrug i ne povrijede postojeće zakone.

Ova uredba imade mnogo za sebe, pa bi se mogla dijelomice prenijeti i u naš općinski zakon. U poslovima općinske samouprave moglo bi se odrediti, da konačno rješenje izriče kr. zemaljska vlada uz sudijelovanje odbora, što bi ga sabor u ta svrhu izmedju svojih članova izabrao. Prema tome bi zaključak i mnijenje tog odbora imalo za konačno riješenje biti odlučujuće.

Naše općine su opterećene prenešenim djelokrugom u tolikoj mjeri, a nose i odgovornost za obavu posala države da je u tom pogledu potrebit još veći nadzor, nego za samu samoupravu. Tu je opravdana i veća kontrola državne vlasti.

Nadzor nad općinama imala bi dakle stranom kr. zem. vlada uz sudjelovanje saborskog odbora, stranom vlada sama ili preko županijskih i kotarskih oblasti.

Najvažniji je nadzor kotarskih oblasti, koje su općinama najbliže i oblasti prve molbe. Ove bi i u buduće morale imati pravo pregledati sveukupno poslovanje kod općina, u naravnom i prenešenom djelokrugu, nadgledati upravu sa općinskim imetkom, obavljati skontracije i pokusne likvidacije kod općinskih blagajna, te izdati odredbe za odstranjenje manjaka i eventualnih neurednosti.

Kotarska oblast mora i u buduće imati pravo izašiljanja svoga izaslanika u sjednice općinskog zastupstva, sa pravom savjetovanja, nu ne sa pravom odlučivanja.

Ako bi po zastupstvu bili stvoreni zaključci u protimbi sa zakonom ili očito štetni po općinu, neka bude u vlasti kotarske oblasti obustaviti njihovu izvršbu, nu uz dužnost, da ih u roku 48 sati podnese županijskom upravnom odboru na prosudjenje, koji bi ih odobrio i dokinuo. Proti odluci imalo bi se dozvoliti utok na kr. zemaljsku vladu, koja bi ga uz sudjelovanje zemaljskog odbora konačno riješila.

Da se općina u svojoj samoupravi ne spriječava, ne smije se nadzornoj vlasti dati moć dokidati one zaključke zastupstva, kojimi bi ovo zaključilo podnijeti utok proti kojoj oblasnoj odredbi ili podnijeti predstavku i poslati kamo izaslanstvo općine u njezinu poslu i interesu. Takovi utoci i prigovori idu često proti odredbama kotarske i županijske oblasti, pa stoga ne smije biti u vlasti tih istih oblasti, da te obustavljaju i dokidaju.

Raspustiti općinsko zastupstvo ne bi smjelo spadati u vlast kotarske oblasti, jer općinsko zastupstvo imade prilike doći do nezadovoljstva sa odredbama ove, pa bi prigovarajući tim odredbama znalo pasti u nemilost kotarskog poglavara, koji bi, ako je nagliji čovjek, brzo se odlučio na raspust zastupstva. Ta ovlast imala bi se podijeliti županijskomu upravnomu odboru. Nu prije nego bi i ovaj raspust odredio, imao bi se predlog i u njemu navedeni razlozi saopćiti općinskomu zastupstvu i ovo pozvati, da se o svemu izjavi, a tek nakon toga bi županijski upravni odbor predmet proučio, raspravio, te raspust ili prihvatio ili odklonio. U slučaju izdanja odredbe, da se zastupstvo raspušta, imalo bi se ovomu dozvoliti izvedenje utoka na kr. zemaljsku vladu, koja bi ga uz sudjelovanje zemaljskog odbora konačno riješila.

Za riješenje takovoga slučaja i raspis izbora novoga zastupstva, morao bi se ustanoviti zakoniti rok, kako se stvar ne bi zavukla na štetu općine i njezine samouprave.

*

Opazi li nadzorna vlast, kroz svoje izaslanike, da je kod općine nastao nered, da općinski činovnici zanemaruju svoju dužnost, da je koji postao nepouzdan, možda se ogriješio i o poštenje, ima se proti takovomu povesti postupak po karnosnim propisima, koji za općinsko činovništvo postoje i koji bi morali takodjer u zakon doći.

Uzev sve u jedno, imala bi nadzorna vlast jedino pravo nadzirati, da se kod općina ne čini ništa protuzakonitoga, ništa što bi osujetilo redoviti tok posala i život općina, ništa na štetu općine ili pojedinaca. Ne bi dakle smjela na općinsku samoupravu uplivati samosvojnim odredbama, niti kod izvršivanja zaključaka općinskog zastupstva u naravnom djelokrugu općine, činiti pritisak na općinsko činovništvo u stanovitom pravcu, jer bi općinsko činovništvo — stojeć pod tim pritiskom i usljed respekta pred svojim pretpostavljenikom, i proti svojoj volji pomagalo često puta krnjiti autonomiju općina.

Što se tiče nadzora nad sveukupnim radom općinskih poglavarstva: za pregled knjiga, inventara, svih upravnih i blagajničkih agenda, za skontraciju i pokusnu likvidaciju, u opće za nadgled svega poslovanja imao bi se dosadanji način upotpuniti i proširiti.

Kod kr. županijskih oblasti imali bi se namjestiti posebni nadzornici općinske uprave, upravo onako, kako su namješteni županijski školski nadzornici za nadzor nad pučkim školama. I kako god su ovi posljednji imenovani iz reda pučkih učitelja, tako bi i nadzornici općinske uprave morali biti imenovani iz reda vrsnijih općinskih činovnika.

Županijski školski nadzornik, koji je sam bio pučki učitelj, znade najbolje prosuditi, što se smije i može tražiti od učitelja na jednorazrednoj ili više razrednoj školi, sa cijelodnevnom ili poludnevnom obukom. Onaj, koji je to sve sam iskusio, znade i položaj onoga, koga nadzire, najvaljanije prosuditi, svakako bolje, nego da je pučku školu došao inspicirati sveučilišni profesor.

Slično je i sa općinama.

Poštujem spremu mnogih naših gg. kotarskih predstojnika, ali će poznavaoc prilika dopustiti, da ima i takovih, koji su slabije spremni za potanku pregledbu poslovanja općinskih poglavarstva. Stariji kotarski predstojnici stekli su si tečajem godina vještinu i širji pogled u općinsku upravu, pa su kadri udovoljiti onomu, što se od valjane pregledbe opć. ureda očekuje. Nu mladji kotarski predstojnici su obično slabije spremni. Razlog tomu jest, što se gg. kotarski pristavi ne uvadjaju uz kotarske predstojnike u taj posao, ili su rijedkosti, da jedan kotarski predstojnik povede svog kotarskog pristava do jedne općine, kada pregled ureda i skontraciju obavlja. Kada — danas sutra — taj pristav dobije upravu kotara, naravna je posljedica, da je nevješt u načinu pregledbe poslovanja kod općina.

Onomu, tko nadgled obavlja, nije zadaća ići k općini tek učiti se, nego mora doći spreman, dapače spremniji od samog općinskog činovnika. On mora biti u stanju naići na površnosti, ako ih ima, mora biti u stanju savjetovati i uputiti, te protumačiti, ako je to gdje nužno ili bude pitan.

Drugoga nadgledati može samo onaj, tko je sam u posao valjano upućen. Nije se s toga čuditi, da su obavljane pregledbe ureda i skontracije opć. blagajna, pa sve u redu pronadjeno, a poslje toga da je ustanovljen nered, dapače i pronevjerenje, koje datira još od onda, kada je poslovanje u punom redu nadjeno.

Općinski činovnik, spreman u bilježničkoj i blagajničkoj struci, na prvi pogled će odkriti mnogu stvar, na koju drugi ne bi naišao. On pozna svaku moguću kvačicu, koja može nastati u općinskom poslovanju. Njemu ne će ništa tako lahko sakriveno ostati. Kada bi kod kr. županijske oblasti bila namještena, iz reda općinskih činovnika — prema

potrebi — dva do tri nadzornika i kada bi ovi, makar samo jedan put u godini svaku općinu posjetili i temeljiti pregled obavili, vrijedilo bi to vrlo mnogo. Kotarske oblasti pridržavale bi naravno dosadanji način nadzora i pregledbe, više puta kroz godinu dana, ali povrh njihovo nadzora bio bi nuždan jošte spomenuti nadzor i pregled kroz županijskog nadzornika, postavljenog u tu svrhu.

Ovo bi imalo — ne samo dobru stranu za temeljit pregled općinskoga poslovanja, nego bi dalo pobude i općinskomu činovništvu, da se natječe u svojoj vrsnoći, čestitosti i urednosti. To bi bilo jedino promaknuće, koje bi općinski činovnik mogao postići, da naime postane županijskim općinskim nadzornikom, a da to postigne, morao bi se natjecati u redu i radu u svojoj službi, što bi bilo na veliku korist naših općina.

Ovo su glavne misli, za koje držim, da bi morale izražaja u novom općinskom zakonu, a crpljene su iz opažanja tečajem trideset godišnje općinske službe.

Budu li prijatelji i poznavaoci prilika našega naroda i naših općina, kao i naši vrsni upravnici — svojom spremom i poznavanjem prilika, držali, da bi koji od gornjih nazora trebao biti boljim izmjenjen, sigurno će to i iznijeti, a na hrvatskom saboru će biti, da se odluči za ono, što će držati za najbolje.

Ni jedno ljudsko djelo nije savršeno, pa tako ni ovo, — a svršavam ga željom, da doprinese koji dio k napredku naših općina i boljku hrvatskoga naroda.

Dodajem jedino to, da bi bilo poželjno i svrsi shodno, da se kod sastanka ankete, koja će raspravljati o sastavku zakonske osnove glede novog općinskog zakona, pozove k tomu i zemaljsko društvo općinskih činovnika kraljevina Hrvatske i Slavonije, kroz svoje izaslanike.

U svakoj struci čini se tako, da se saslušavaju oni, koji su kadri iz svoje prakse podati mnijenje o svom opažanju i prema tomu činiti predloge. Naročito se i u Madjarskoj kod stvari odnosećih se na općinske poslove, prizivaju izaslanici tamošnje organizacije općinskih činovnika.

Isto tako biti će kadro i općinsko činovništvo naše domovine o raznim prilikama i odnošajima općinske uprave dati obrazloženje, koje ne će za valjanost stvari biti na odmet.

Jer je upravi zem. društva općinskih činovnika svojedobno bilo obečano, da će ista biti pozvana, da svoje izaslanike izašalje, kada anketa glede novog općinskog zakona zasjedala bude, nadajmo se da će tako i učinjeno biti.

DIO DRUGI.

PRIMJETBE M. RADANČEVIĆA, ODSJEČNOG SAVJETNIKA KR. ZEMALJSKE VLADE, NA RADNJU U PRVOM DIJELU OVE KNJIGE.

Novi općinski zakon.

Primjedbe na studiju g. I. Domitrovića.

Doista se s pravom općenito priznaje, da postojeći zakon o uredjenju općina — zakonski članak XVI. 1870. — u mnogim svojim ustanovama više ne odgovara današnjim potrebama općinarskoga životn; da za mnoge potrebe manjkaju u opće ili jasne ustanove. To daje povoda raznim konfliktima, pa bi valjalo donijeti zakon sa potpunim i jasnim ustanovama, koji bi odgovarao ne samo historijskom razvitku naših općina, i načelima općinske autonomije, već i državnom sustavu naše domovine, te interesima javne uprave.

Zakon o uredjenju općina treba da bude jasan, i širim krugovima potpuno razumljiv; treba da izbjegava svaku ustanovu, koja bi, bilo u materijalnom, bilo formalnom pogledu, komplicirala postupak.

Za to treba u novom zakonu izbjegavati razne novotarije, koje se s nekih strana predlažu, a koje samoj stvari ne doprinašaju ništa koristna. Iz toga pako, što takove ustanove možda negdje postoje, ne slijedi, da one moraju i kod nas biti uvedene. Poznato nam je, da imade medju našim upravnicima, koji bi za uredjenje naših općina htjeli kopirati ustrojstvo općina, kako postoji u Ugarskoj ili Cislitavi. Mi držimo, da ni jedno ni drugo od tih ustrojstva ne bi trebalo po sve kod nas uvesti, a sasvim prekinuti sa sadanjim ustrojstvom naših općina, i to baš iz obzira na zakonom ustanovljene državnopravne odnošaje naše domo-

vine, i radi interesa javne uprave, a i radi toga, što se je narod uživio u sadanje ustrojstvo općina, pa bi bitna promjena poremetila pravnu upravnu svijest naroda; došlo bi se u oprijku sa postojećim zakonima, a javna uprava ne bi našla u novim autonomnim uredbama potrebnog pomagača za ispunjivanje svojih premnogih zadataka, kako ih traži od naših općina.

Niti u tom pitanju niti u ostalima, koja ću razmatrati u ovoj raspravi, ne bojim se prigovora, da sam konzervativnih načela, jer ću zastupati konservativno samo ono, što držim, na temelju mnogodišnjeg djelovanja u javnoj upravi, za život i napredak naših općina koristnim.

Tako sam n. pr. nazora, da se zakonom ne ima stvoriti stanovito pravilo i formula, kolike imadu biti upravne općine, te se u tom pogledu ne slažem sa g. I. D.

Za opseg upravne općine i spajanje pojedinih sela i mjesta u jednu upravnu općinu neka bude mjerodavno zajedničtvo interesa, mogućnost uzdržavanja općine, i udovoljavanje dužnostima općine kao i javni obziri.

Negdje su prilike takove, da su shodnije manje upravne općine, a negdje se velika upravna općina ne može nikako cijepati, a da se ne povrijedi koje od naglašenih temeljnjih načela: zajedničtvo interesa, mogućnost izdržavanja i ispunjavanja dužnosti ili javni obziri.

Faktori, koji u raspravi i u odluci o ustrojstvu koje općine, uz same općinare, imadu o tom odlučivati, svakako će, prije, nego li u stvari odluče, ispitati sve okolnosti.

Slažem se sa g. I. D., da u tako važnom pitanju o preustrojstvu koje općine treba izim općinskih odbora (zastupstva) saslušati i same općinare sa pravom glasa u općinski odbor. To se je u praksi i do sada redovito zahtijevalo. Rješavanje pitanja o promjenama teritorijalnog opsega općina dodijeljeno je ustanovom toč: 3 § 27. zakona od 5. veljače 1886. ob ustroju županija i uredjenja uprave u

županijama i kotarima, županijskim skupštinama kr. zemaljske vlade, pa ne ima razloga, da se to mijenja.

Pod uzdržavanjem općine svakako se razumijeva, da se prije oživotvorenja upravne općine mora osjegurati pristojan stan za općinski ured i činovništvo općine, te da se i stalno namještenom općinskom činovništvu matičine općine kod razcjepljenja moraju osjegurati mjesta. Na to se je u praksi i do sada pazilo u pojedinim slučajevima. Svakako bi bilo dobro, da to dodje do izražaja i u zakonu, ili barem u provedbenoj naredbi.

Zakon o uredjenju upravnih općina treba da sadrži i ustanove o mjesnim općinama, te da izreče, mogu li one kao posebna autonomna tijela uz upravne općine i dalje postojati, pa ako da, potrebno je i za njihovu upravu i gospodarenjenje za zajedničkom im imovinom stvoriti norme.

Te mjestne općine nisu identično sa zemljišnim zajednicama uredjenim zakonom od 25. travnja 1894. Poznato mi je, da imade naročito u nekim slavonskim općinama, unutar upravnih općina, još i mjesnih općim sa posebnom svojom imovinom, za ispunjavanje raznih svrha i potreba dotičnog užeg kruga interesenata; dapače, u koliko im ne dosižu redoviti dohoci za podmirenje potreba, raspisuju one na ovlaštenike prinose i ubiru ih.

Pošto ne postoje nikakovi propisi u tom pogledu ne vodi se ni kontrola o gospodarenju tih mjesnih općina, pa dolazi često do raznih pritužba. Oblasti, jer ne imaju pozitivnih propisa, često su u dvojbi, pa moraju per analogiam same stvarati norme, kojih se u pojedinim sporovima drže.

Stoga bi valjalo zakonom urediti i te odnošaje, te ili zabraniti daljnje postojanje mjesnih općina, ili ako im se prizna eksistencija, valja normirati upravu i gospodarstvo njihovo. I sadanji općinski zakon (zak : čl. XVI : 1870) u §-u 3. priznaje te mjesne općine, a pojedini upravnici pod taj pojam subsumiraju zemljišne zajednice, jer im valjda nije

poznato, da i pred zemljišnih zajednica faktično postoje i mjesne općine.

Pojam općinara prema nazoru g. I. D. jest preuzak, jer on hoće da zakon smatra općinarom samo u općini zavičajnoga, a sve nezavičajnike strancima.

Držim, da bi to bilo ne samo nepravedno već možda i štetno po općinu i po one, koji po svom posjedu ili stalnomu zanimanju imadu interesa u općini.

Po mom mnijenju bilo bi shodno, da se u tom pogledu recepiraju slične ustanove zakona ob ustroju gradskih općina. Od 21. lipnja 1895. § 9. o općinarima zavičajnicima i nezavičajnicima, o napust kategoriziranje općinara § 4. zak. čl. : XVI : 1870.

Na opširno razlaganje g. I. D. o općinarima posjednicima i nepravdi za njih, kada se nasele u općinu na svoj posjed, jer da onda imadu manje prava, upozoriti je na okružnicu kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade odjela za unutarnje poslove od 20. ožujka 1913. br. 2544, koja u interesu takovih općinara ispravlja krive nazore. U ostalom vidi u tomu potanje u raspravi. „Izbor općinskoga odbora u upravnim općinama“ u „Općinskom Upravniku“ godine 1916. br. 10. i slijedeći. Prema ustaljenoj praksi imalo bi se to pitanje u zakonu normirati.

Ne samo zavičajnik, već i nezavičajnik, ako stoji u vezi s općinom, bud svojom osobom, bud svojim imetkom, imade interesa na dobrobiti općina, a imade i dužnosti na pram općini, pa se ne može smatrati bezpravnim strancem u općini, već mu se moraju dati neka prava u njoj, i utjecaj na općinske poslove.

Iz toga slijedi, da se ne bi imale prihvatiti u zakonsku osnovu misli g. I. D. o različnosti prava i dužnosti općinara (zavičajnika) i stranca (nezavičajnika.)

Općenito rečeno držim, da bi trebalo pitanje općinarstva u pogledu stečenja i gubtika dovesti u sklad sa zakonom od 30. travnja 1880 o uredjenju zavičajnih odnošaja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.

Prava općinara (zavičajnika i nezavičajnika) i stranaca valjalo bi ustanoviti poput ustanova §. §. 18. 19. i 20. i 23. citiranog zakona od 21. lipnja 1895. ob ustroju gradskih općina, a isto tako i dužnosti prema §. 22., a ne bi bilo gorega, kada bi se te dužnosti i detaillirale prema pred logu g. I. D.

Naziv „općinsko zastupstvo“ valjalo bi u zakonu prihvatiti s razloga, koje navadja g. I. D. Broj općinskih zastupnika imao bi se kretati izmedju 12. i 30., brojem djelivim sa 3.

Za svaku općinu imade broj zastupnika, iza provedene rasprave, opredijeliti županijska skupština i odobriti kr. zemaljska vlada odio za unutarnje poslove.

Zaključak županijske skupštine valja u području općine svestrano proglasiti radi možebitnih prigovora. Prigovore imao bi rješavati isti kr. zemaljsko vladni odio. Kod ustanovljenja broja općinskih zastupnika valja uzeti obzir na broj i inteligenciju pučanstva, prostor teritorijalnog opsega i druge mjestne prilike, te valja paziti na to da budu sela i mjesta ili skupine takovih u općinskom zastupstvu razmjerno zastupana. Ne bi bilo uputno zakonom fiksirati broj općinskih zastupnika prema broju pučanstva, kako to predlaže g. I. D., već treba prepustiti ustanovljenje broja opć. zastupnika raspravi, te odluci županijske skupštine i i vrhovne oblasti.

Kako vidimo g. I. D. želi iz budućeg općinskog zastupstva izostaviti razdiobu zastupnika u kategorije najjačih porezovnika i iz reda birača. Ne navadja, istina, tomu razloga, ali je domišljano da on tobože hoće neku jednakost. Dvojimo, da bi se time postigla jednakost. Na protiv u mnogo slučajeva, pošto u cijeloj domovini prevladjuje u upravnim općinama seljački elemenat i to takozvani malo-

porezovnici moglo bi se dogoditi, da bi taj elemenat kod izbora opć. zastupstva išao za tim, da istisne najjače porezovnike i inteligentnije slojeve općinaraj Lahko bi i uspio obzirom na svoju mnogobrojnost. Tako bi veleporez i ako ima da snaša u znatnoj mjeri općinske terete, a inteligencija ostao bez utjecanja na općinske poslove. To ne bi bilo nikako pravedno, pa stoga držim, trebalo bi pridržati razdiobu općinskih zastupnika u dvije kategorije — najjačih porezovnika u jednoj trećini, i iz reda birača u dvije trećine.

I kod gradova vidimo razdiobu u razrede, a i zakonodavna tijela u svih kulturnih država poznaju gornje i dolnje kuće, odnosno viriliste i izabrane narodne zastupnike, pa i naše županijske skupštine. Stoga je posve u redu, da se i u općinskim zastupstvima osjegura veleporezu, da, uz interese općine, štiti i svoje posebne interese, naročito u pogledu tereta.

Ako bi se zakonom prihvatile dvije kategorije općinskih zastupnika, onda bi najjači porezovnici imali birati na njih otpadajući broj zastupnika kao posebno tijelo izmedju sebe bez obzira na boravište, dočim bi samo dio, koji otpada na birače imao se kontingentirati na sela ili skupine sela.

Na najjače porezovnike otpadajući dio zastupnika ne bi se mogao razdijeliti na pojedina sela, jer često u pojedinim selima i ne ima najjačih porezovnika.

Dobro bi bilo da se u svakoj kategoriji zastupnika, a iz reda birača za svaku skupinu sela, izaberu i zamjenici općinskih zastupnika.

Ispraznili se tečajem izborne periode mjesto i zastupnika i zamjenika, imalo bi se općinsko zastupstvo samo popuniti, te za dotičnu kategoriju, odnosno skupinu sela, izabrati za dotičnu izbornu periodu drugog zastupnika.

Zamjenik iz najbližeg sela ne bi mogao stupiti na mje-

sto zastupnika iz drugog sela, jer bi time bilo povrijedjeno načelo razmjernog zastupanja. U pogledu najvažnijega općinarskoga prava — prava izbora u općinsko zastupstvo. — Želi g. I. D. s jedne strane vrlo stroge zakonske ustanove i ograničenje samog aktivnog prava izbora. Po njegovoj namisli smjeli bi imati aktivno pravo samo općinari zavičajnici, koji u općini žive bez obzira, da li u općini posjeduju imetka, ili ne dočim zavičajnici, koji prebivaju izvan općine, smjeli bi uživati aktivno pravo samo, ako u području općine posjeduju imetak i snašaju terete, inače im ne priznaje aktivnog prava izbora.

Nezavičajnicima ili po njegovom „strancima", koji su pripadnici kraljevina Hrvatske i Slavonije, te u općini borave, priznao bi g. I. D. aktivno pravo izbora ako plaćaju najmanje 100 K poreza podvržena općinskom nametu, a onima, koji u općini ne borave, ako plaćaju 200 K, takova poreza. Dakle vidimo, da je za njega mjerodavna zavičajnost, boravak u općini i plaćanje poreza podvržena opć. nametu, i to dapače za „strane" u visokom cenzusu.

U daljnjem razlaganju svom odlučno je protivan, da se prizna pravo izbora onima, koji u općini posjeduju nekretnina, izvan općine prebivaju, a plaćaju ispod 200 K poreza. Ističe nadalje ne opravdanu bojazan pred naseljenicima. Ovi nisu ni do suda mogli vršiti izbornoga prava u općinski odbor s jednostavnoga razloga, što nisu pripadnici kraljevina Hrvatske i Slavonije t. j. što nisu u nijednoj općini tih kraljevina stekli zavičajnosti. U tom smislu je u praksi judicirano, kako je to potanje razloženo u pomenutom članku: „Izbor općinskoga odbora". Taj uvjet bi morao svakako doći i u novi zakon.

S druge strane je g. I. D. liberalan te bi dopitao aktivno izborno pravo i nesamostalnim općinarima — zavičajnicima — i svim punoljetnim muškim članovima zadruga. Kako sam gore izrazio mnijenje, da se općinari dijele u općinare

zavičajnike i općinare nezavičajnike, tako bi se, mnijeni, i kod pitanja o aktivnom pravu izbora moglo i opet uzeti za temelj to kategoriziranje općinara.

Ja držim, da bi se novim zakonom imalo priznati a k t i v n o pravo izbora u općinski odbor obim kategorijama općinara — zavičajnika i nezavičajnika, bez obzira na plaćanje državnog poreza u općini. Dosadanja praksa nas je uvjerila, da je posve neopravdana bojazan, da bi općinari nezavičajnici, koji u općini ne stanuju, bili ikada utjecali na izbor općinskoga odbora, i kod izbora odlučivali. Ne prizna li im se pasivno pravo izbora, ili uz ograničenje, neće oni moći nadvladati znatnu većinu općinara zavičajnika. Svakako se imade kao uvjet staviti: fizična punoljetnost, neporočnost samostalnost i muški spol.

Za zadrugu imade izborno pravo vršiti samo kućegospodar, jer on i po zadružnom zakonu zastupa zadrugu. Dopitati izborno pravo i ostalim članovima zadruge bila bi povreda načelu zadružnoga zakona.

Isto tako protivile bi se načelima javnoga prava kada bi se i nesamostalnima — valjda i služinčadi nadničarima it.d. priznalo izborno pravo. Samostalnima smatraju se i oni općinari, koji, i ako žive sa roditeljima u istom kućanstvu, ili u zadruzi, posjeduju u općini nekretninu kao svoju vlastnost (osebunjak, pućiju) i njome samostalno upravljaju.

Korporacijama imalo bi se takodjer priznati aktivno pravo izbora po jednom članu, koga na to ovlasti upravljajući odbor korporacije.

Stalno namještenima zemaljskim i općinskim činovnicima, koji svojim namještenjem stiču zavičajnost u općini, ne bi se smjelo uzkratiti aktivno pravo izbora u općinski odbor. Tako je i sada u praksi, kako je potanje razloženo u već pomenutoj raspravi: „Izbor u općinski odbor".

I u tom pogledu se ne slažem sa nazorom g. I. D., koji bi priznao izborno aktivno pravo samo onim činovnicima, koji nose terete u općini, jer sam u opće za što manje ograničenje aktivnog izbornog prava.

Ograničenjem pasivnog izbornoga prava postigla bi se svrha, za kojom ide g. I. D., da se očuva što više utjecaj autohnog elementa na općinske poslove.

Pasivno pravo izbora u opć. odbor valjalo bi u opće u pravilu prizvati samo općinarima zavičajnicima, bez obzira na visinu poreza, a nezavičajnicima, koji stanuju ili ne stanuju u općini, a u njoj posjeduju kakovu nepokretninu i od nje plaćaju izravnoga poreza preko 200 K. Kao uvjet za vršenje pasivnog prava izbora imalo bi se postaviti na vršenje 24. godine, samostalnost, neporočnost muški spol.

Pasivno pravo izbora nebi mogli vršiti jer im je redovito njihovo zvanje nespojivo sa službom općinkoga zastupnika aktivni općinski činovnici, u koje bi spadao i općinski načelnik, ako se, kako je to sada, i on smatra općinskim činovnikom; općinski službenici i pučki učitelji, jer i ove ne samo da priječi njihovo redovito zvanje u vršenju zastupničke službe, već i oni spadaju u kategoriju osoba, koje vršeći službu opć. zastupnika, mogu doći u koliziju sa svrhom svoga učiteljskoga zvanja.

Nadalje bi valjalo ustanoviti, da je služba općinskog zastupnika nespojiva sa podhvatom općinskih dobava i radnja, te zakupom općinskih dobara i prihoda, zatim sa dužnošću polaganja računa o upravi i gospodarenju s općinskom imovinom; nadalje ne bi smjele vršiti pasivno pravo izbora: osobe, koje su s općinom u parnici, nemarni dužnici općine te oni, koji duguju u općini državni porez ili općinski namet za prošlu godinu, za tim oni koji su stavljeni pod optužbu ili su sudjeni radi kojega zločina u opće, ili zbog kojega prekršaja počinjenog iz koristoljublja ili vrijedjajućeg javnu ćudorednost.

Da li je koja poročna osoba stekla sposobnost za polučenje pasivnog prava izbora u općinski odbor, imalo bi biti

*

pridržano, prema čl. XIII. zakona od 10. lipnja 1890. o posljedicama kaznenih osuda i kazni, upravnim oblastima da prosude i odluče molbenim putem.

U tom ima da se razlikuje stečenje sposobnosti za vršenje aktivnoga prava izbora, koja sposobnost nastupa prestupkom posljedica kazne — ipso facto, dočim sposobnost za vršenje pasivnoga prava izbora ne bi se imala steći samim prestankom posljedica kazne, jer ipak ne mora sa javnoga morala biti ravnodušno, tko će obnašati čistu službu općinskoga zastupnika.

Nepismenost ne bi se mogla učiniti zakonitom zaprijekom za pasivno izborno pravo s razloga, što u našoj domovini, na žalost, još uvijek imade dosta, inače valjanih i razboritih općinara — seljaka koji su i bez svoje krivnje nepismeni. Ne bi bilo pravedno, da se takovi izključe iz općinskog zastupstva. Ima sigurno još dosta općina u zemlji, gdje bi se naišlo na poteškoće, da se popuni potrebni broj općinskih zastupnika, ako bi se nepismeni, većim dijelom stariji ljudi, isključili.

Nisam ni toga mnijenja, da se normira obvezatnost vršenja aktivnog prava izbora t. j. glasovanja kod izbora. Glasovati je pravo onoga komu pripada. Pravo vršiti treba da leži u slobodnoj volji i razsudbi ovlaštenog. Čim je prisilno nije više pravo, već je dužnost. Ako se želi postići što veće učestvovanje općinara kod izbora, treba bez nesavjestne agitacije probuditi svijest općinara za općinske poslove. Ne znam za što bi bilo potrebno, da svi birači glasuju. Zar se misli, da bi uspjeh izbora bio kvalitativno povoljniji, ako bi svi birači glasovali.

Zakonska ustanova za obligatno glasovanje bila bi iluzorna, ako se ne bi ustanovila i kazna za onoga, tko ne bi vršio toga svoga prava. Kako predlažu neki teoretičari, koji možda i ne poznaju iz vlastitog iskustva mnogostrudjelovanja prvomolbenih upravnih oblasti, imale bi kr

kotarske oblasti izricati presude radi izostanka od izbora. Zar ne imadu naše upravne oblasti pune ruke važnijih posala, i zar ne bi mogle raspoloživo vrijeme i svoje sile upotrijebiti na nikoje koristnije djelovanje za podiguće narodnoga blagostanja, nego da ištražuju, preslušavaju i kažnjavaju radi izostanka od izbora u općinski odbor?!

G. I. D. je protivnik virilnog prava članstva u općinskom zastupstvu, koje pravo je dopitano zakonom od 6. kolovoza 1914. bivšim vlastnicima dobara, s kojima je do god. 1848. bila skopčana jurisdikcija.

I ako se mora priznati, da su ti bivši pogodovnjaci po novom zakonu znatno obterećeni općinskim nametom na pram prijašnjoj pogodnosti, te da im se je moralo dati utjecaja na gospodarstvo općina, da se tako sami štite od navaljivanja tereta; to ipak priznajem, da se mogu i ako nisu virilni članovi općinskoga zastupstva takodjer zaštititi svoje interese, jer svakom općinaru pristoji pravo prigovora proti općinskom proraračunu, završnom računu, a i proti svakom zaključku opć. zastupstva, kojim se vrijedja njegov interes. Jedina zakonska snaga, virilnoga članstva leži u tom, da prigovor viriliste imade obustavom moć izvršbe dotičnoga zaključka. Nu i svaki prigovor odnosno utok obustavlja izvršbu do konačnog riješenja spora u molbenom tečaju. Pošto je dakle efekat prigovora isti moglo bi se napustiti privilegovano virilno pravo bivših pogodovnjaka.

Osim toga dolaze takovi veleposjednici u položaj, da mogu biti izabrani u općinsko zastupstvo izmedju najjačih porezovnika.

Na prvi mah izgleda posve prihvatljivom misao, da bi se trajanje periode svih općinskih zastupstva u zemlji ustanovilo na isto vrijeme. Ali bojim se, da bi to bilo tehnički nemoguće provesti. Prvo ne bi oblasti druge i treće molbe mogle za vremena riješiti svih prigovora proti listinama, a onda opet proti izborima, kojih prigovora, kako je poznato,

dolazi vrlo mnogo. Po gotovo bi nastale još veće poteškoće i zaprijeke u tom pogledu, ako bi se prihvatio i uzakonio predlog jednog upravnika, te sastav listina i rješavanje prigovora povjerilo raznim odborima i sbornim senatima vrhovne oblasti.

Tim načinom bi se taj posao odviše komplicirao i zatezao, a ne uvidjam, da bi se polučila veća garancija za točni i pravedni sastav listina.

Stoga ne mogu nikako zagovarati ustroj raznih odbora, već zagovaram, da se sastav listina povjeri općinskomu poglavarstvu, a i riješavanje prigovora proti istina u prvoj molbi.

Rad oko listina i izboru odbora o pravomoćnosti ne bi mogao u svim općinama biti gotov do nove godine, pa tako ne bi mogla ni sva općinska zastupstva početi funkcionirata u isto doba. U ostalom ne uvidjam ni razloga, za što bi to baš moralo biti.

Za mjesne sudove je podredjeno, pa ipak se ne provadja.

Povjeriti rješavanje prigovora u prvoj molbi kr. kotarskim oblastima bilo bi protivno procesualnim upravnim načelima, jer bi se time uvele četiri molbe: općinsko poglavarstvo, koje listine sastavlja, kr. kotarska oblast, koja rješava prigovore, proti listinama dakle već druga molba, a zatim županija kao treća i kr. zemaljska vlada kao četvrta molba. Osim toga zateglo bi se rješavanje prigovora, jer kr. kotarske oblasti, ne imajući pri ruci razne podatke kao: popise zavičajnika i stranaca, porezne glavne knjige, zabilježnice sudbeno kažnjenih osoba it.d., morale bi potraživati od općinskog poglavarstva nuždne podatke.

Kao druga molba imale bi po mom mnijenju ostati kr. županijske oblasti, a ne županijski upravni odbori. Pitanje o sastavu listina i o izbornom pravu jest javno — pravne naravi, a za rješavanje takovih sporova, ako nisu dodijeljeni posebnim forumima, nadležne su upravne oblasti, a ne samoupravna tijela.

U trećoj molbi imala bi biti nadležna kr. zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove.

Pošto zagovaram, kako je napred razloženo, dva izborničtva, imale bi se sastaviti i listine razlučeno za najjače porezovnike i za birače. Prva bi se imala sastaviti po visini poreza, a druga po selima a unutar po kućebrojevima. — U listini birača, porez se ne bi imao ni izkazivati, jer zagova izborno pravo bez obzira na porez. Samo kod općinara nezavičajnika, kod kojih je porezni census mjerodavan za pravo glasa, imao bi se iztaknuti i porez, što ga u općini plaćaju.

Uvesti stalne listine ne ima svrhe, a zadavalo bi suvišna posla svim uredima i oblastima, u uzrujavalo bi i općinare prigovorima i utocima itd., a ipak u ogromnoj većini slućajeva bez aktuelne vrijednosti, do obnove općinskog zastupstva. Sa svim je dovoljno, ako se taj cijeli aparat pokrene samo onda, kada postane izbor zastupnika aktuelnim. Listine bi se imala izložiti na javni uvid kroz 8 dana, i to svestrano proglasiti u općine i u boravištima općinara nezavičajnika oglasima i inim običajnim načinom.

Za vrijeme uredovnih sati imalo bi biti dopušteno svakom općinaru da stavi prigovor za sebe, a svakomu sa aktivnim pravom izbora, da može i drugog reklamirati.

Iza pravomoćnog rješenja svih prigovora imadu se listine konačno redigirati, providiti zakonom o pravomoćnosti i odrediti izbor općinskoga zastupstva.

Priznajem, da cijeli postupak oko sastava listina i rješavanju prigovora često traje predugo. Uzrok je tomu obično, kako sam se u praksi uvjerio, nepoznavanje načela, na kojima počivaju ustanove zakona o izbornom pravu u općinski odbor, i o postupku kod izbora pa mora u najviše slučajeva sporove rješavati vrhovna instancija. P. što su spisi

često manjkavo instruirani, odluke prve ili druge molbe nedostavno obrazložene, moraju se obično vraćati na popunjenje i razjašnjenje, što zateže konačno i meritorno rješenje.

Istina je, da ni kod vrhovne upravne oblasti nisu bila ustanovljena, načela, i da su izdane protuslovne rješidbe.

Nu naglasujem, da se je i to uvidilo, pa su u zadnje vrijeme točno utvrdjena načela, kojih se u tom pogledu valja držati, pa su i normativne načelne rješidbe priopćene tu u stručnim upravnim glasilima pojedince i u posebnoj gore pomenutoj raspravi sustavno. Nadati se je, da će iza toga okrenuti znatno na bolje, pa ako i novi zakon pridrži u glavnom ista načela, koja su može se otvoreno uztvrditi, vrlo liberalno za prosudjenje izbornoga prava, nestati će uz pomnu pažnju i savjestnosti općinskih poglavarstva i oblasti, dosadanjih neprilika oko sastava listina i izbora općinskih zastupstva.

Valjalo bi svakako uzakoniti pravo i dužnost općinskoga zastupstva, da obavlja funkcije i iza izminuća periode do konstituiranja novoizabranog zastupstva u podpunom djelokrugu. Jedino bi se moglo normirati, da u koliko je predvidivo, da će novo općinsko zastupstvo biti u skoro konstituirano, odgodive poslove ne raspravlja zastupstvo, komu je perioda na domaku.

Ne držim shodnim, da se stvara posebna kurija inteligencije u općinskom zastupstvu. Nu bila bi prihvatljiva misao, da se općinari sa većom naobrazbom izjednače sa najjačim porezovnicima, i sa njima uvrste u listinu tako zvanog prvog izborničtva. Takovom inteligencijom neka bi se uzele samo osobe sa ispitom zrelosti, a ne svi činovnici i obrtnici bez razlike. Izbor bi se imao takodjer proglasiti oglasima i običajnim načinom u području općine, i u prebivalištima općinara nezavičajnika sa pravom glasa.

Oglas bi imao biti izložen najmanje 14 dana, 8 dana je premalo.

Mandat općinskog zastupstva, koje uvedeni zamjenici općinskih zastupnika, imao bi trajati pet godina. Popunjivanje polovice općinskih zastupnika svake treće godinene bi bilo lahko provedivo radi razmjernog zastupanja pojedinih sela.

Izbor bi imao rukovoditi izaslanik kr. kot. oblasti sa dva u tu svrhu po općinskom zastupstvu izabrana izbornika, koji ne moraju biti općinski zastupnici. Ako ovi ne bi k izboru pristupili trebao bi oblastni izaslanik imati diskrecijonalnu vlast, da imenuje dvojicu od prisutnih izbornika.

Glasovanje ima biti osobno i ustmeno. Glasovanje bi imalo biti po jedinstvenoj listini najjačih porezovnika i inteligencije posebno, a posebno po onoj iz reda birača. Izbor birača po grupama sela ne bi bio umjestan, jer se ne bira samo za zastupanje dotičnog sela ili grupe sela, već za zastupanje cijele općine. Da dodje do izražaja valja birača pojedinih sela, valjalo bida biraći označe kandidate za svoja sela, a svi birači jedinstvene listine da glasaju za potpuni broj općinskih zastupnika i zamjenika, koliki po razmjeru otpada na drugo izborništvo.

Pismeno i tajno glasovanje ne bi valjalo nikako uvesti, jer kod znatnog broja nepismenih birača, a i pismenih slabo upućenih, mogle bi se dogadjati svakojake nepodobštine čitati ili dati po članu povjerenstva čitati imena onih, za koje glasuje birač iz kandidacione listine, imalo bi biti dozvoljeno, jer bi u tom slučaju bila ustmenost očuvana.

Izkaznice za pristup k izboru posve su suvišne, a njihovo priugotovljanje i razdijelivanje zadavalo bi nepotrebnoga posla općinskim organima, a kompliciralo bi poslove oko izbora, koje treba što više ujednostaviti i olakšati. Istovjetnost je za područje jedne općine, lahko ustanoviti prigodom glasanja, ako dodje u dvojbu. Znademo iz izkustva, da se ni s iskaznicama kod izbora ne polučuje svrha, za kojom je zakonodavac išao, jer se ipak dogadjaju zloporuke, da i neovlašteni sa tudjom iskaznicom glasuje.

Početak izbora imao bi se odrediti oglasom, a svršetak neograničiti u vremenu, već ustanoviti, da se glasovanje imde zaključiti tekar onda, kada na biralištu više ne bude nijednog birača, koji želi glasovati.

Izabranim imao bi se smatrati onaj, za koga je glasovala nadpolovična većina glasova loših. Uži izbor imao bi se odmah isti dan obaviti.

Potanje u tom pogledu opisano je u raspravi „Izbor u općinski odbor" pa bi valjalo tamo iztaknuta načela prihvatiti i u novom općinskom zakonu.

Rok za pritužbu proti izbornom činu izabranim zastupnicima imao bi se ustanoviti za tri dana. Prije izminuća toga roka ne bi se imali izabrani zapriseći ni konstituirati. Često se naime dogadja, da kod samog izbora nitko ne prigovori, i oblastni izaslanik proglasi izbor pravomoćnim, te izbrane opć. zastupnike zaprisegne, a poslje stignu pismeni prigovori, kad kada i opravdani.

Izborni čin nije samo glasovanje, već započinje od izdanja oglasa, pa se i to pripravom za obavu izbora može počiniti niština.

Izabranima može se takodjer prigovoriti, jer ne stoji, da mogu biti izabrani samo oni, koji su unešeni u listinu, niti svaki, koji je u listini, imade i pasivno pravo izbora. O tomu je napred razloženo, a izcrpivo u raspravi „Izbor općinskoga odbora". Izlagati listinu izabranih općinskih zastupnika i zamjenika, držim da je posve suvišno, a zadavalo bi i opet nepotrebni posao.

Pritužbe proti izboru i izabranim zastupnicima imala bi rješavati kr. županijska oblast, a ne županijski upravni odbor ili kakovo posebno kreirano povjerenstvo. U drugoj i zadnjoj molbi rješavala bi utoke proti riješitbama kr. županijske oblasti kr. zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove.

Terminirati instancijama, u kom vremenu imadu rješavati prigovore odnosno utoke, nije uputno zakonom ustanoviti, jer bi se moralo predpostaviti, da je spis tako instruiran, da ga ne bi trebalo nadopunjivati. To je u mnogo slučajeva nemoguće, općenito bi trebalo oblasti samo obvezati, da pospješno rješavaju takove predmete.

Glede odklona izbora slažem se sa nazorom g. I. D.

Svako izborničtvo neka bira izmedju sebe, a ne bi se smjelo dozvoliti da izbornici najjači porezovnici mogu birati i koga iz reda birača, niti obratno, jer bi time, bilo povridjeno pravo razmjernoga zastupanja.

Valjalo bi zakonom normirati, da je svaki zastupnik dužan polaziti sjednice opć. zastupstva, a kada je zapriječen da je dužan prijaviti opć. poglavarstvu, da ovo može pozvati zamjenika mu. Inače podpada globi do 50 K, i može odgovarati za troškove novosazvane sjednice.

Nemarni općinski zastupnik, koji bez opravdanih razloga ne vrši dužnosti općinskoga zastupnika, ne bi se smio, dok mu traje mandat, lišiti službe općinskog zastupnika, jer bi to mogao biti način, kako bi dotičnik mimoišao zakon, i rješio se dužnosti. Dobro bi bilo uzakoniti, da takovi nemarni općinski zastupnik ne bi mogao kod slijedećeg izbora biti biran.

Službu općinskoga zastupnika gubi svaki onaj, koji izgubi pasivno pravo izbora u općinsko zastupstvo.

Gubitak službe općinskog zastupnika izriče općinsko zastupstvo uz pravo utoka na kr. županijsku oblast, a ne na županijski upravni odbor, pošto se u tom slučaju radi o pitanju javnoga prava, a za rješavanje takovih sporova nadležne su kr. županijske oblasti, a ne samoupravno tijelo. — županijski upravni odbor. Niti rješavanje tih predmeta po oblastima ne bi se imalo zakonom terminirati, s razloga koji su već gore navedeni.

Nadzornoj oblasti, i to kr. županijskoj oblasti, treba zakonom dati pravo, da može općinsko zastupstvo iz važnih razloga raspustiti, i odrediti glede uprave općine.

Zakonom bi valjalo svakako normirati prava i djelokrug oblastnoga povjerenika u pogledu posala, koji spadaju u naravni djelokrug općinskoga zastupstva. O tome kašnje.

Glede raznih rješidaba, koje g. I. D. kao protuslovne citira, upućujem na već citiranu raspravu: Izbor u općinski odbor". — Tamo izloženih načela drži se kr. zemaljska vlada.

Svakako bi valjalo zakonom jasno normirati onakove slučajeve, koji su u općinskom životu dali povoda dvojbama i protuslovnim judikatima.

Sjednice općinskih zastupstva imaju biti javne, no slušateljstvu nije slobodno utjecati u raspravu, pod prijetnjom odstranjenja.

Sjednice su r e d o v i t e, koje se imadu držati svaka dva mjeseca, i i z v a r e d n e, koje se drže po potrebi.

Glede predsjedanja sjednicama slažem se sa g. I. D. Jedino mislim, da dotadanji načelnik kod izbora načelnika ne bi smio predsjedati samo u onom slučaju, ako je i on kandidatom za izbor načelnika. Isto tako ne bi smio ni načelnik ni općinski zastupnik prisustvovati raspravi predmeta koji se tiču njihovih vlastitih posala, ili njihovih rodjaka i svojte uključivo do trećeg stepena.

Zapisnik sjednice općinskoga zastupstva vodi općinski bilježnik. Zapisnik se mora stante sessione ovjeroviti po dvojici za to u sjednici izabranih općinskih zastupnika.

Uz zapisnik valja voditi i kazalo sjedničkih zaključaka.

U opće trebalo bi zakonom normirati u glavnom poslovni red u pogledu obdržavanja sjednica općinskih zastupstva, pojedinih pododbora, i t. d., a nikako to ne prepustiti statutarnom uredjenju; jer ili uopće ne ćemo imati štatutarno uredjenih poslovnih redova, kao što ih sada neimamo, pa je

uprava često nemočna, ili ako doista budu pojedine općine stvorile štatute, biti će ih toliko, i u pojedinim ustanovama raznovrsnih, da će njihova uporaba oblastima kod rješavanja raznih sporova silno otešćati poslovanje.

Za pravovaljano stvaranje zaključaka općinskog zastupstva dovoljna bi bila prisutnost nadpolovične većine općinskih zastupnika; a samo za raspravu taksativno po g. I. D. navedenih važnijih predmeta, a uz to još kod kontroliranja zajmova, imala bi sjednici prisustvovati kvalificirana većina od dviju trećina svih općinskih zastupnika.

U svakom slučaju odlučivala bi nadpolovična većina prisutnih, glasovanje bi imalo biti uvijek ustmeno i javno.

Vjerovni prepis sjedničkoga zapisnika imao bi se u roku od 48 sati sa svima raspravnim spisima raspravljenih predmeta predložiti kr. kotarskoj oblasti na uvid, i to samo u onom slučaju i za one zaključke, kod kojih nije izaslanik kr. kotarske oblasti prisustvovao sjednici općinskoga zastupstva.

Ako je oblastni izaslanik prisustvovao sjednici općinskoga zastupstva, ne treba predlagati ovih zaključaka, koje on nije obustavio, jer ti postaju ipso fakto pravovaljanima.

Kr. kotarska oblast izdaje jedno rješenje na sve zaključke jedne sjednice navadjajući koje tekuće brojeve zaključaka uzima do znanja. Ako je za koji zaključak potrebno posebno riješenje radi posebne rasprave, ili je potrebno zaključak obustaviti i priložiti na razsudjenje kr. županijske oblasti odnosno županijskom upravnom odboru, mora se zahtijevati predloženje posebnim izvještajem.

Kr. kotarske oblasti imale bi biti vlastne zaključke uzeti do znanja, ili obustaviti te predložiti na razsudjenje. Razsuditi zaključak imala bi ili kr. županijska oblast ili županijski upravni odbor prema tomu u čiji djelokrug predmet po svojoj naravi spada.

Rokovi, u kojima bi oblasti imale takove predmete rješavati, ne bi se smjeli zakonom normirati, kako smo već gore obrazložili.

Ne mogu zagovarati predloga nekih teoretičara — upravnika, da se naše općine dijele u razne kategorije, u I-vi i II-gi red ili gradske trgovištne i seoske općine. Ne mislim one gradske općine, koje uredjuju zakon od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih općina. Sve upravne općine, koje ne spadaju pod udar zakona, o uredjenju gradskih općina, zvale se one gradovi, trgovišta poveljena kr. trgovišta, bilo u njima sjedište oblasti ili ne, neka budu jedinstveno uredjene, a naslovi neka im ostanu netaknuti.

Raznim kategoriziranjem samo bi se uprava i nadzor otegotio, a svrha — dobra uprava i gospodarenje općina — ne bi se postigla, već bi radi umišljenog proširenja općinske autonomije, nastao chaos u upravi.

Potpuno se slažem sa razlaganjem g. I. D. glede ustrojstva „upravnoga odbora" u općinama. Na temelju stečenog iskustva u upravnoj službi, odlučno sam protivan toj novotariji, kojom bi se kompliciralo poslovanje općina u naravnom djelokrugu, a i svih upravnih oblasti. Ustrojstvom upravnog odbora bi se baš protivno postiglo od onog što želi, da tobože općinari što, više sudjeluju u izvršivanju naravnoga djelokruga općine, kako to dobro razlaže g. I. D.

Treba težište naravnoga djelokruga općine staviti u općinsko zastupstvo, a izvršioc zaključaka općinskog zastupstva neka bude općinsko poglavarstvo, komu valja kao savjetujuće i nadzorne organe općinskoga zastupstva podijeliti razne potpore kao: 1. odbor proračunski i za završni račun, i tim u savezu za sastav i ispitanje inventara općine. 2. Kontrolni (nadzorni) odbor za škontracije općinske blagajne i nadzor nad gospodarenjem s općinskim imetkom tečajem godine. 3. Gospodarski odbor sa djelokrugom opisanim po g. I. D. Povrh toga imao bi se taj

odbor brinuti i za podizanje blagostanja općinara, stavljati zastupstvu, a preko ovoga oblastima predloge općega interesa, te biti na ruku općinskom poglavarstvu u provadjanju raznih gospodarskih odredaba viših oblasti. 4. Ubožki odbor u smislu štatuta o ubožkim zakladama.

Odbori: za reviziju saborskih izbornih listina i odbor za rješavanje reklamacija biraju se po zakonu o saborskom izbornom redu; zdravstveni odbor bira se po zakonu o zdravstvu, te odbor za nuždne prolaze po zakonu o nužnim prolazima pa se kreiranje njihovo ne bi imalo normirati zakonom o uredjenju općina.

Na žalost moram priznati, da doista imadę tako nesavjesnih upravnika, koji, zlorabeći svoj položaj, u raznim slučajevima izcrpljuju općinske blagajne, dajući si isplaćivati, unatoć postojećim zabranama viših oblasti, razne predujmove i putne troškove. Nu savjestan općinski činovnik ne bi smio pokoriti se takovoj protupropisnoj odredbi predpostavljenoga si upravnoga činovnika, pa ako je potrebno dužan je zatražiti odluku ili možda i zaštitu od više, pa i najviše zemaljske vlasti. Uvjeren sam da bi tu pomoć i zaštitu svakako našao.

Upravne općine treba da i u buduće vrše svoj naravni i prenešeni djelokrug. Što spada u jednu, a što udrug u kategoriju valjalo bi zakonom taksativno, a i negeralno navesti.

U pojedinostima slažem se sa razlaganjem g. I. D., na pose glede kaznene vlasti općinskih poglavarstva kao mjestnih redarstvenih vlasti.

I glede prenešenoga djelokruga opći a potpuno usvajam razlaganje g. I. D. Poznavajući iz dugogodišnje upravne prakse, i narav našega naroda, i bit naših općina izjavljujem, da je svakako koristnije po narod i općine kao takove, da im se ostavi sadanjim zakonima dodijeljeni djelokrug u financijalnim poslovima države. Nu opravdan je često iznašani zahtjev i upravnih općina i javnosti, da i naše

upravne općine dobiju od zemlje, odnosno od države u to ime odštetu za troškove oko obavljanja poslova financijalne državne uprave. Nadam se, da će to potraživanje jednom naći i pravedni odziv.

Prenešeni djelokrug u drugim upravnim poslovima, koji razni postojeći zakoni dodjeljuju općinama, ne bi im se mogao oduzeti, a da se ne oštete interesi ne samo države i zemlje, već i samih općina i općinara.

Dok se ne bi sve mirovinske zaklade stalno namještenih općinskih činovnika unificirale, ne bi bilo uputno eventualni prinos države, odnosno zemlje za obavljanje prenešenoga djelokruga privadjati mirovinskim zakladama. I za unificiranja mirovinskih zaklada u jednu zemaljsku zakladu mogle bi upravne općine stvoriti zaključak, da prepuštaju rečeni prinos zakladi. Nu valjalo bi prije točno ustanoviti, da li bi ukupni iznos toga prinosa bio dostatan za potrebe zaklade. Prenešeni djelokrug općina valjalo bi svakako proširiti u poslovima služinskoga reda, noćne paše, paše medju usjevima, cestovnoga redarstva u koliko se tiče općinskih cesta i puteva.

Općinska poglavarstva mogla bi i u tim poslovima vršiti, kaznenu vlast u prvoj molbi.

Glede snašanja općinskih tereta primjetiti je, da se tereti ne mogu propisivati nesamostalnoj osobi — služinčeta, ili bio stranac mužki ili ženski, star ili mlad, a posjeduje imovinu ili imade samostalno zanimanje, dužan je doprinositi općinskim teretima. Dakle i obrtnik, sitničar i nadničar nisu izuzeti, dok u općini borave tjerajući svoj posao, čime su očitovali svoju nakanu za stalni boravak u općini. Iz toga što možda koji napusti svoj posao u jednoj općini i preseli u drugu općinu, ne može se zaključiti, da nije u prvoj općini stalno boravio, a da to kani učiniti u drugoj općini.

Državni, zemaljski i općinski činovnici, vojne osobe

učitelji ovih udove i sirote te dušobrižnici po zakonu od 6. kolovoza 1914. oprošteni su i od nošenja tereta za općinske gradnje, jer su njihove plaće, mirovine i opskrbnine izuzete od plateža svakog općinskog nameta. Njima se ne može po minimumu, ustanovljenom po županijskoj skupštini, odmjeriti prinos za općinske gradnje, jer se to mjerilo ustanovljuje samo za one obvezanike, kojima u opće nije nikakovi porez propisan. Javnim namještenicima pako od njihovih plaća, odnosno umirovljenicima od mirovina i opskrba propisan je porez. (Teciv IV. raz.)

Isto je sa općinarima posjednicima, koji u općini imadu posjed i plaćaju porez, ali u njoj ne stanuju. Nu takovima se po prvoj alineji toč. b.) § 1. zakona od 6. kolovoza 1914. ne može ni propisati prinos za općinske radnje, jer oni u općini stalno ne borave.

Snašanje školskih gradjevnih troškova ne spada u zakon o uredjenju općina, jer u tom pogledu postoji ustanova u školskom zakonu od 31. listopada 1888.

Propisi o župnim i crkvenim gradjevinama ne spadaju u zakon o uredjenju općina.

Sa svim je uredu, da troškovi gradnje i uzdržavanja prometnih površina vicinalnoga značaja nose samo interesenti, i to po razmjerju interesa koji razmjer se imade uvijek ustanoviti doprinosbenom raspravom. Ne ima dvojbe, da će i u novom općinskom zakonu zadržati se ustanova zakona od 6. kolovoza 1914. o dužnosti nošenja općinskih tereta po posjednicima i vlastnicima dobara, s kojima je prije godine 1848. bila skopčana jurisdikcija.

Po novoj poreznoj reformi imade da prestane tecivarina II. razreda i da ustupi mjesto dohodarini. Kad to bude prestati će i nepravda, na koju se opravdano tuži g. I. D.

Usvajam i nazore g. I. D. o propisi opć. nameta na predoznačeni porez, što već ustanovljuje i zakon od 6. kolovoza 1914.

Isto tako slažem se i sa nazorima glede općinskoga nameta na kamatni porez od štedioničkih uložaka.

Naredbom kr. zemaljske vlade odjelu za unutarnje poslove od 16. studena 1914. br. 72599 odredjeno je, da se općinski namet imade individualno, propisivati obvezanicima po tekućem poreznom propisu, što je u svakom pogledu shodnije, kako je to već u više rasprava u strukovnim listovima razloženo.

Naravno, da se za temelj ustanovljenju postotka općinskoga nameta kod rasprave proračuna općina za jednu godinu, moram uzeti porez od prediduće godine, jer kod razprave nije još poznat porez iz godine za koju se proračun ustanovljuje.

U pogledu zastare kao i otpisa općinskog nameta sadrži zakon od 6. kolovoza 1914. ustanove koje će se imati svakako u novi zakon recipirati.

Razlaganje g. I. D. o općinskom proračunu i završnom računu sa svim su umjestna. Jedino bi imao primjetiti, da bi se imala uzakoniti ustanova, da je i za pretres završnoga računa u općinskom zastupstvu potrebna prisutnost od dviju trećina općinskih zastupnika, a toj sjednici, kao i sjednici o ustanovljenju godišnjeg općinskog proračuna, da mora prisustvovati izaslanik kr. kotarske oblasti.

Ne slažem se s time, da se povjeri kr. kotarskoj oblasti rješavanje prigovora proti općinskom proračunu odnosno završnom računu, ili ureda radi preinačenje koje proračunske stavke. To pravo neka bude pridržano višem autonomnom tijelu županijskom upravnom odboru.

Kr. kotarskoj oblasti neka se dade pravo odobriti općinski proračun, proti kojem ne ima prigovora i ako postotak nameta nije veći od 40. Dosadanji maksimum postotka, koji je mogla odobriti kr. kotarska oblast bio je, kako je poznato, 20. Nu uvaži li se, da je toliki postotak opć. nameta sada velika iznimka, jer u svakoj općini mora da bude

obzirom na zakon o zdravstvu, te zakon i štatute o mirovinskim zakladama općinskih činovnika, stanoviti postotak opć. nameta, koji slično preinačuje 20 postotaka, pa je svakako oportno, da se proširi kompetencija kr. kotarskih oblasti.

S istih razloga, a i s razloga, što su od zadnjeg zakona — od 5. veljače 1886. o upravnim odborima u županijama — kojim je uredjena nadležnost za dozvolu raspisa opć. nameta, potrebe općina se pomnožale, i skoro izključivo ukazuje se potreba raspisa opć. nameta većega od 40%, držim, da bi trebalo proširi kompetenciju županijskog upravnog odbora, da može dozvoliti raspis i ubiranje opć. nameta od preko 40 do 100 postotaka. Preko 100% mogla bi dozvoliti raspis i ubiranje opć. nameta kr. zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove. Molbeni tečaj neka se ustanovi: I. molba opć. zastupstva, II. molba županijski upravni odbor, III. molba kr. zemaljska vlada odio za unutarnje poslove.

Naredbu bansku od 11. prosinca 1907. br. 70.618. trebalo bi svakako upotpuniti raznim ustanovama o raspravi opć. proračuna i završnog računa, a naputak od 17. prosinca 1875. br. 13.572 staviti van snage.

U pogledu općinskih činovnika valjalo bi uzakoniti minimum broja činovnika sa stalnim namještenjem. Takovi svakako imali biti općinski bilježnik za upravnu i općinski bilježnik za računsko-blagajničku struku. U nuždi si je praksa pomogla, pa upozorujem na naredbu kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove od 21. srpnja 1903. br. 61.108 kojom je izjavljeno, da sa stanovništa zak. čl. XVI. 1870. o uredjenju općina i trgovišta neima zaprijeka, da se općinskom bilježniku za računarsku-blagajničku struku prizna stalnost u službi.

Upravna praksa je riješila i pitanje o pravnom položaju ostalog osoblja namještenog kod općina. O tomu

postoje razna riješenja, kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, koji stoje na stanovištu, da općinsko zastupstvo može u koliko se potreba dokaže, uz odobrenje kr. županijske oblasti, kreirati i druga činovnička mjesta za upravnu ili računsko-blagajničku struku sa naslovom „pomoćni" ili „podbilježnik" jedne ili druge struke. Nu ta činovnička mjesta ne imadu svojstvo stalnosti službe, već su dotičnici podvrženi izboru svake treće godine. Isti uživaju sva prava općinskih činovnika osim onih prava, za koja se traži stalnost u službi.

Poznato je, da su općine kreirale i više bilježničkih mjesta. Nu to je zabranjeno naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 14. siječnja 1914. br. 370.

Držim, da ta općenita zabrana nije opravdana, te da bi kod upravnih općina sa većim teritorijalnim opsegom i razgranjenim poslovnim djelokrugom moglo biti i više općinskih bilježnika sa stalnim namještenjem.

Potreba bi se imala ustanoviti posebnom raspravom s općinskim zastupstvom, a o dozvoli imala bi odlučiti kr. županijska oblast uz pravo utoka na kr. zemalj. vladu, odio za unutarnje poslove.

Kreiranje takovih mjesta kao i gore spomenutih pomoćnih bilježnika imalo bi se dozvoliti samo tada, ako je potreba, da se kod općine namjesti takova sila sa zakonom opredijeljenim djelokrugom za općinskog bilježnika upravne ili blagajničke struke, kako se ne bi podijelilo svojstvo činovnika općinskom pisaru.

Slično bi se moralo ustanoviti i za kreiranje mjesta općinskih veterinara. inžinira, šumara i za ove svakako uzakoniti stalnost u službi.

Namještanje općinskih liječnika normirano je specijalnim zakonom o uredjenju zdravstvene službe od 24. siječnja 1894., pa to ne spada u zakon o uredjenju općina.

Razlaganje g. I. D. glede općinskih načelnika na temelju stečenih izkustva posve prihvaćam.

Glede općinskih pisara imademo takodjer više vrhovnih riješenja iz kojih nam je poznato stanovište kr. zemaljske vlade, pa držim, da bi se to moglo i uzakoniti. U slučaju dokazane potrebe za namještanje koje pisarske sile, u koliko se općinsko zastupstvo krati kreirati mjesto i ustanoviti plaću, odlučuje kr. županijska oblast uz pravo utoka na kr. zemaljsku vladu odio, za unutarnje poslove.

I takovu ustanovu valjalo bi donijeti u zakonu o uredjenju općina.

Držim posve suvišnim dali po posebnom povjerenstvu na licu mjesta ustanoviti potrebu kreiranja pisarskog mjesta. Tu potrebu mogu nadzorne oblasti ustanoviti iz opsega poslovanja.

Opravdan je zahtjev, da se osobni i pravni odnošaji općinskih činovnika i u opće namještenika kod općina zakonom precizno normiraju, kako neće nastojati razne dvojbe i protivnosti.

Slažem se sa nazorima g. I. D. glede predznanja (prednanka) za kandidate općinskih činovnika. Po mom mnijenju dovoljne su prednauke niža srednja škola ili viša pučka škola. Bez tih prednauka ne bi se smjeli općinski činovnici namještati. Višu srednju školu i ispit zrelosti postaviti za preduvjet bio bi odviše veliki skok od sadanjeg stanja, u kom se zadovoljavamo i sa pučkom školom. Taj zahtjev mogao bi nam opustjeti općinske urede. Uz prednauke — srednje niže škole odnosno više pučke škole — ako se još pruži budućem općinskom činovniku poduka u tečaju za općinske činovnike, imati ćemo za nedogledno vrijeme dovoljno naobražene općinske činovnike.

Sa svim je opravdano, da onaj koji kani polaziti tečaj iza svršenih prednauka provede neko vrijeme, držim najmanje dvije godine, u općinskom uredu, da se upozna sa

poslovima općinskog poglavarstva, te da lakše shvaća teoretična predavanja u tečaju.

Tečaj bi imao trajati najmanje godinu dana, a najviše dvije godine. Držim, da bi za prvi početak i za prelazno doba svrsi odgovaralo i trajanje tečaja od jedne godine. Predmeti, koji bi se u tečaju predavali morali bi se udesiti prema potrebama budućeg zvanja slušača, za upravnu i blagajničko-računarsku struku a morao bi se uzeti obzir na općenitu naobrazbu budućeg upravnog činovnika. Gospodarstvo kao posebna disciplina s osobitim obzirom na praktičnu uporabu ne bi smjelo u tečaju manjkati, jer općinski činovnik treba da bude narodu vodjom i u gospodarstvu.

Iza svršenog tečaja treba da kandidati polože teoretski ispit. Iza toga ispita imali bi pravo na namještenje kod općine u svojstvu pomoćnog činovnika, a u koliko ne bi bilo takovog mjesta, trebalo bi imati predmet na mjesto pisarničko.

Iza prakse od najmanje dvije godine u upravnoj i blagajničkoj struci imali bi dužnost položiti praktički ispit za općinskog bilježnika jedne i druge struke. S uspjehom položeni ispit dao bi kandidatima pravo na stalno namještenje općinskim bilježnikom upravne odnosno blagajničke struke.

I ako sam prijatelj autonomije općina, to ipak držim, da ta autonomija ne bi bila povrijedjena, ako zakon ustanovi minimum plaće stalno namještenog općinskog činovnika. Taj minimum može se ustanoviti prema minimumu uračunivom za odmjeru mirovine, koji po sadanjim štatutima iznosi 1.400 K.

Slažem se i sa sistemom petgodišnjih doplataka, kako to predlaže g. I. D.

Isto tako se slažem i sa nazorima o osnovanju jedne mirovinske zaklade za cijelu zemlju. Tomu je utrt put jednoličnim štatutom od 26. ožujka 1915.

Propisi o mirovinama i opskrbama općinskih činovnika, njihovih udova i siročadi imali bi također doći u novi općinski zakon. Ustanove rečenog jednoličnog statuta mogle bi se upotrijebiti.

Kada se uredjuju osobni i pravni odnošaji općinskih činovnika moraju se zakonom urediti i pitanja o dopustima kao i o karnostnoj odgovornosti, pa bi trebalo u zakon recipirati ustanove vladinih naredaba od 8. ožujka 1913. br. 6.875 i od 15. veljače 1913. br. 42.020 1912. Kod prve bi svakako trebalo jasno ustanoviti razliku glede beriva općinskih činovnika pozvanih u vojnu dužnost u slučaju rata, ako spadaju momčadskom staležu ili su častnici i vojni gažiste. Za ove potonje moralo bi se ustanoviti slično kao i zemaljske činovnike.

Držim opravdanim i zahtjev da se novim općinskim zakonom uredi i pitanje o privatno pravnom poslovanju općinskih bilježnika. Nazora sam toga, da bi se u interesu naroda imalo ovlastiti općinske bilježnike na poslovanje u taksativno navedenim privatno pravnim poslovima, ustanoviti pristojbe, koje bi bili ovlašteni zaračunavati, kao i urediti oblastni nadzor nad tim poslovanjem.

Novom općinskom zakonu treba svakako uzdržati autonomno pravo općina kod namještanja općinskih činovnika i službenika, te ustanoviti, da općinsko zastupstvo bira sve osoblje potrebno za izvršivanje eksekutive. Imenovanje i pravo nadzornih oblasti premještati općinske činovnike i ostalo osoblje ne bi se imalo nikako ustanoviti.

Svakom popunjenju činovničkoga mjesta imao bi prethoditi natječaj. Slažem se sa nazorom g. I. D. glede kandacionog odbora, koji bi pod predsjedanjem izaslanika kr. kotarske oblasti imao staviti trojni predlog izabravši od natjecatelja trojicu najsposobnijih, izmedju kojih bi općinsko zastupstvo moglo jednoga izabrati.

Za slučaj, da bi kandidacioni odbor htio samovoljno staviti u trojni predlog manje sposobne kompetente, a mimoići imalo bi se dati oblastnom izaslaniku pravo, da obustavi sposobnije, izbor, i predloži spor na razsudjenje kr. županijskoj oblasti.

Na taj gore opisani način imali bi se birati svi općinski činovnici bez razlike, a općinski službenici takodjer na trojni predlog kandidacionog odbora pod predsjedanjem općinskoga načelnika.

Osim prava oblastnoga izaslanika u kandidacionom odboru, kako sam gore opisao, ne bi trebalo dati državnoj vlasti nikakove veće ingerencije na izbor općinskih činovnika, već jedino daljnje pravo izabranomu izdati dekret, zapriseć ga, i po potrebi predati mu poslovanje, u koliko zasiže u sukljućarstvo blagajne.

Glede posala prenešenoga djelokruga već je bilo gore više govora.

I ako sam prijatelj što šire autonomije naših općina, to ipak ne mogu zagovarati potpunu autonomiju bez nadzora državne vlasti. U tom se slažem sa g. I. D., da vrhovni nadzor nad autonomnom upravom općina imade vršiti kr. zemaljska vlada sama i kroz županijske oblasti odnosno županijske upravne odbore, te kr. kotarske oblasti.

Nisam za to da se uvadja zemaljski odbor, jer taj djelokrug, koji g. I. D. dodijeljuje zemaljskom odboru, mogao bi se u općinskim autonomnim poslovima dati upravnom sudištu, koje bi se imalo zakonom osnovati.

U stvarima prenešenog djelokruga imalo bi se i na dalje ostati netaknuto pravo i dužnost nadzornih oblasti, da vrše kontrolu nad tim poslovanjem općina.

Glede vršenja nadzora nad autonomnim djelokrugom općina raspravio sam dosta opširno u raspravici. „Djelokrug općinskoga odbora, te način pretresivanja i odlučivanja prema zak. čl. XVI. 1870. o uredjenju općina i trgovišta bez uredjenog magistrata.“ I ako se ta raspravica temelji

na ustanovama pozitivnog sadanjeg zakona dokazao sam, da općinska autonomija nije tako skučena, kako to mnogi misle, i da joj je dosta široko polje, ako se od strane općina vrši, a od strane nadzornih oblasti preziranjem prava nadzora bez potrebe ne ograničuje.

Dokazao sam kako vrhovna oblast poštuje autonomiju općina, i kako shvaća pravo nadzora.

Tomu ne imam skoro ništa više za dodati.

Ne držim potrebnim, da se kod kr. županijske oblasti kreiraju posebni nadzornici općinske uprave, jer taj nadzor imadu vršiti upravni organi županijskih i kotarskih oblasti, i eventualno kr. zemaljske vlade.

Dopuštam, da je kad kada nadzor manjkav, nu za to treba da kr. zemaljska vlada kontrolira vršenje nadzora, dajući si predlagati na uvid kontrolne nalaze nižih oblasti, a i da sama po svojim povjerenstvima neposredno dade vršiti nadzor nad upravom općina barem u svakom upravnom kotaru u jednoj upravnoj općini. Tom uredovanju povjerenstva imali bi prisustvovati svi perovodni činovnici dotične kr. kotarske oblasti, kako bi se uputili u propisnu i svestranu pregledbu svih posala kod jedne upravne općine.

Iznimni odnošaji, koji su nastupuli povodom svjetskoga rata odgodili su donašanje novog općinskog zakona. Nadajmo se, da će nastupiti blagosloveno doba mira i u njemu plodosnoga rada u opće. Jedna od prvih zadaća zemaljske uprave imalo bi biti donašanje općinskoga, zakona.

Napisao sam gornje misli na temelju mnogogodišnjeg izkustva sa željom, da budu makar i neznatan prilog budućem radu oko novog općinskog zakona.

U Zagrebu mjeseca studena 1916.

Milan Radančević,
odsječni savjetnik kr. zem. vlade.

DIO TREĆI.

OSVRT NA NEKE PRIMJETBE U DRUGOM DIJELU OVE KNJIGE.

Proučivši primjetbe velemožnog gospodina M. Radančevića, odsječnog savjetnika kr. zemaljske vlade, što ih je iznesao na moju radnju, vrlo sam obradovan, što su te primjetbe tako opširne i što se ne tiću samo onih točaka, u kojima se sa mojim nazorima ne slaže, nego i onih, u kojima se slaže.

Dakako, da bi te primjetbe bile ispale mnogo kraće, kada bi se odnosile samo na ono, gdje se misli razilaze; nu doprinaša mnogo samoj stvari, što je i ono, čime se slaže, svojim prokušanim strukovnim znanjem upotpunio i razlozima potkrijepio.

Ovomu momu „Osvrtu“ nije svrha, da bude obrana od kritike, nego ću se u njemu osvrnuti tek na neke točke nesporazuma i one važnije naravi, za koje držim, da se u ovoj knjizi ne smije šutnjom preko njih proći. **I. D.**

Gosp. M. R. veli, da se ne slaže sa mojim nazorom, da se zakonom stvori pravilo i formula, kolike imadu biti općine, nego da bude mjerodavno zajedništvo interesa, mogućnost uzdržavanja općine i udovoljavanje dužnostima općine, kao i javni obziri.

Ja nisam zagovarao veličinu općine ni po površini, ni po broju duša, ni po poreznoj snazi, nego sam naveo, da bi trebalo dio bu općine izričito zabraniti, gdje se vidi, da će to znatno povisiti općinski namet i gdje dvije trećine općinara sa pravom glasa na to ne pristanu. — Ovo se potpuno prilagodjuje mnijenju g. R., naime, da tu bude mogućnost uzdržavanja, ali proširenje dapače i tamo, da ipak i kod većih troškova i nameta odlučuje volja većine naroda.

Gosp. R. ne usvaja moj nazor o pojmu „općinara". On ne može da se time sprijatelji, da samo zavičajnika zovemo „općinarom". a sve druge stranima. Ja sam svoj nazor dovoljno razložio u svojoj radnji i naveo, do kakovih neispravnosti vodi razvrstanje općinara po kategorijama, kako je to po sadanjem općinskom zakonu bivalo. Istina je, kako g. R. navadja, da je kr. zem. vlada svojom okružnicom od godine 1913. morala nazor o „općinarima" tumačiti, pa upravo to je dokaz, da nije izraz: „općinar" bio jasan, da je vodio do prepora; a da je nakon 43 godine, što općinski zakon postoji, morala kr. zem. vlada pojam općinarstva tumačiti — to je žalosno. Zar da to i opet bude?

Milo mi je, što mogu svoj nazor podkrijepiti primjerom iz same radnje g. R., jer je i njega pojam općinara i stranca poveo na jedno krivo tumačenje. Ako se je to moglo slučajno dogoditi njemu, kao vrsnomu upravniku, kako da se ne dogodi neukom općinaru, radi kojega i treba, da je pojam svakog paragrafa u općinskom zakonu što jasniji?

G. R. govori na strani 126 o općinarima „posjednicima", koji u općini imadu posjed, ali u njoj ne stanuju, pa veli doslovce ovako: „Nu takovim se po prvoj alineji toč. b) § 1. zakona od 6. kolovoza 1914. ne može ni propisati prinos za općinske radnje, jer ovi u općini stalno ne borave." Ovo tumačenje ne stoji.

Spomenuta točka b) § 1. zakona od 6. VIII 1914. glasi: „Za podmirenje troškova svih općinskih radnja, kao: zgrada, puteva, cesta, bunara, kanala, nasipa, mostova itd. raspisuje se namet po načelu odredjenom u točki a) na općinare, a i na one strance, koji u općini stalno borave."

Kada je rečeno, da se raspisuje namet na općinare tada se je pod tim mislilo sve kategorije općinara, kako i današnji općinski zakon u 1-u, 4. točka a) do d) razvrstava, a medju ove spadaju pod točkom c) i ovakovi općinari posjednici, koji u općini imadu posjed, ali u njoj ne stanuju. Ona oznaka: „koji u općini stalno stanuju" odnosi se lih na strance, da to bude tumač, kako se ne bi teret raspore-zivao i na one strance, koji tek prolazno u općini borave.

Da je moje shvaćanje pravilno i da je zakonodavac ovako mislio, kako sam naveo evo dokaza:

Kada je godine 1914. zasjedao sabor i raspravljao o promjeni i nadopunjenju §-a 48. zak. čl. XVI. od god. 1870. i kada sam pročitao osnovu novog zakona o općinskim teretima, odmah sam rekao, da će biti krivog tumačenja, radi onakove stilizacije §-a 1. točke b) i da će to prouzročiti oblastima posla ,jer će im stizati utoci, koje će imati riješavati. Ovaj nadzor izjavio sam veleučenom gosp. Dru. Krišković u, narodnom zastupniku, koji je bio izvjestitelj u ovom predmetu, a on je odgovorio, da pobune i nesporazum neće smjeti biti, jer se pod općinarima, na koje se taj namte rasporezati ima, razumjevaju se sve 4 vrsti općinara, kako ih §. 1. u točki a) do d) — u općinskom zakonu nabraja.

Od onda, kada je taj zakon od 6. 8. 1914. izdan i u provedbu stavljen, već su nastali prigovori proti snašanju tereta po onima, koji u općini imadu posjed, a u njoj nestanuju, moja bojazan se obistinila. A sada evo vidimo i u raspravi pravnog strukovnjaka, da dolazi do shvaćanja, kakovo nije htio, niti mogao ni smio zakonodavac imati, jer bi inače nepovlasno riješio na primjer od gradnje puteva i mostova posjednike, koji u općini ne stanuju, ali u općini imadu na hiljade jutara zemljišta, pa dobre puteve i ceste najviše trebaju. G. R. je ovdje poistovjetio posjednika, koga danas zakon zove „općinarom posjednikom", sa onim strancem, koji u općini stalno neboravi. A ipak, kako sam obrazložio, nije ga zakonodavac smatrao „strancem", nego općinarom.

Eto dakle, kako je opravdano pojam općinara na pravu mjeru svesti, da ne bude krivog tumačenja.

Time, što bi se stranci, koji u općini posjed imadu, ali u njoj ne borave, drugčije nazivali, a ne „općinari“ općine, ne bi se diralo u njihova prava koja bi im zakon osigurao, jer su interesirani svojim posjedom u općini. Svoja prava bi i oni uživali makar se zvali kojim god imenom, a ne baš „općinari“.

Zakon o gradskim općinama, koji pozna općinare zavičajnike i nezavičajnike, star je već 21. godinu, pa nam kod stvaranja novog općinskog zakona ne može služiti uzorom kod stvari, za koju nas je iskustvo podučilo, da nije dobra.

G. R. u svojim primjetbama navadja, da želim izostaviti iz budućeg općinskog zakona razdiobu zastupnika iz većih porezovnika i iz reda biraća, (Valjda malih porezovnika?), a da ne navadjam tomu razloga. — Kako se iz moje radnje na strani 22 vidi, to ne stoji, jer predlažem dva izborničtva: prvo bi se sastojalo iz velikog poreza, obrta i inteligencije, a svi drugi bi sačinjavali drugo izbortvo. Zagovaram i za buduće, da prvo izborničtvo bira jednu, a drugo izborničtvo dvije trećine zastupnika.

G. R. zagovara aktivno pravo izbora i na korist općinara nezavičajnika, dakle općinara, što ih do sada poznamo pod imenom „posjednika“, kojima sam stavio ograničenje glede toga, visinom poreza, što ga u općini plaćaju. Tvrdi, da je dosadanja praksa potvrdila, da oni nisu kadri utjecati na izbor odbora. — Na to mi je primjetiti, da takovi općinari „posjednici“, u koliko nisu spadali medju velike porezovnike, ili posjedovali 20 rali zemljišta, nisu nikada bili ni pozivani k izboru opć. zastupstva, nisu ni u listinu izbornika za opć. odbor bili uvršteni, pa je naravno, da nisu ni odlučivali o uspjehu izbora. Praksa nas dakle nije uvjerila o tome, da ovi stranci, ili po zakonu općinari posjednici kada bi bili k izboru pozivani, ne bi možda u kojem slučaju u istinu bili o izboru i odlučili. — Da ispuštanje ovih posjednika iz listine, ne odgovara točno zakonu, to stoji, ali tako se radi svuda i

to ne od danas, nego valjda od kada općinski zakon postoji, a da nije dolazilo do prigovora. To dokazuje, da interes za izbor općinskog zastupstva imade i pokazuje samo onaj, tko je sa većim imetkom u općini interesovan, a ne i oni mali posjednici, koji za udes druge općine, u kojoj ne žive niti joj nadleže ne pitaju.

Da općinari „posjednici“ nisu k općinskim, izborima pozivani doprinjelo je — osim već spomenutoga i to, što pojam njihovog općinarstva nije bio većinom shvaćen, nego su smatrani strancima, jedino je po §-u 29. zak. čl. XVI. od god. 1870. bilo jasno svakomu pravo onih, koji u općini posjeduju preko 20 jutara zemljišta.

Ne mogu se složiti sa predlogom g. R., da se kod popunjivanja činovničkih mjesta ograniči pravo kandidacionog odbora tako, da izaslanik oblasti imade pravo obustaviti izbor, ako po njegovu sudu ne će kandidacioni odbor u predlog staviti više sposobne kompetente. — Tko je kadar i po čemu zajamčiti, da je jedan bolji od drugoga? Moglo bi se možda po svršenim naucima i inteligenciji držati nekoga sposobnijim, a ipak je drugi, usljed dulje prakse, možda sposobniji. Možda je onaj, koga se drži sposobnijim manje pouzdan, a onaj drugi solidan, čedan, marljiv. Kada bi se prihvatio nazor g. R. onda bi bili tamo gdje i danas, kada kotarski predstojnik kandidira izmedju kompetenata trojicu, a ne pita za volju zastupstva, a često niti za sposobnost, nego — budimo iskreni — mnogo puta odlučuje protekcija. Kotarski pretstojnik bi držao za najsposobnijeg onoga, koga bi htio proturati, a ne bi li kandidacioni odbor popustio, obustavio bi izbor. — Zar bi to bila samouprava općine, kada bi joj se sapele ruke u najvažnijoj stvari, namještanju činovništva?

Oni kandidati za općinsku činovničku službu, koji su na ispitu prošli sa „dobrim“ uspjehom, ne bi se smjeli nikada natjecati, je će valjda uvjek biti i takovih, koji su

prošli sa „vrlo dobrim izvrsnim uspjehom“, pa bi ti imali prvenstvo, jer bi se smatrali sposobnijima.

Vlast imade pravo u opće isključiti od prava namještenja u općinsku službu svakoga onoga, tko se je pokazao toga nevrijedan. Glede takovoga, koji se i onako vodi u zabilježnici odpuštenih općinskih činovnika, posve je pravo, da ga kandidacioni odbor ne smije staviti u predlog. Nu svi ostali, za koje nije izrečeno, da se natjecati ne smiju i kojima je osposobljenje priznato, neka imadu pravo natjecati se, a kandidacionom odboru neka bude pravo predložiti zastupstvu u svrhu izbora, koga nadje za vrijedno.

Najmanje bi moralo biti stalo kotarskom predstojniku do toga, da dodje u općinsku službu onaj, koga on hoće, jer dodje li do nereda ili tja pronevjerenja, trpi ugled pretstojnika, koji bi trebao za takovoga, koga je proti volji zastupstva zamjestio, i odgovarati.

Ovo, što sam u ovom „Osvrtu“ napisao, tiće se, kako već naprvo rekoh, samo onih nekih točaka, za koje sam držao za nužno, da se jošte na nje osvrnem, radi njihove važnosti.

Sve ostale svoje misli obrazložio sam u samoj radnji razlozima, pa ne bi imalo smisla ponavljati ih.

Nazore, koje je g. R. iznio, a koji se mojim protive, štujem, kao dolazeće sa strane vrsnog, prokušanog i starijeg upravnika, a nadam se, da mi ne će zamjerti, ako ipak u svemu s njimi sporazuman nisam.

Predmet, koji je ovdje obradjen, tako je važan i traži tako svestrano razmatranje, da će se i veći broj upravnih strukovnjaka u mnogo čemu razilaziti, kada će početi o njemu raspravljati. A kako raznolika shvaćanja će tek izbiti onda, kada zakonska osnova o novom općinskom zakonu dodje pred sabor, možemo si misliti.

Hvalim velemožnom gospodinu M. Radančeviću, odsječnom savjetniku kr. zem. vlade, na trudu, što ga je uložio na proučenje moje radnje i što je svojim opsežnim primjetbama mnogo doprinesao samoj stvari. **I.D.**